

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ**

**ОЛИЙ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГ ВА РАҲБАР КАДРЛАРИНИ
ҚАЙТА ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ БОШ ИЛМИЙ-МЕТОДИК МАРКАЗИ**

**НИЗОМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА
УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА
ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ
МАРКАЗИ**

“Тасдиқлайман”

Тармоқ маркази директори

_____ Н.А.Муслимов

“ _____ ” _____ 2015 йил

**БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ПЕДАГОГИКАСИНИНГ ТАРАҚҚИЁТ
ЙЎНАЛИШЛАРИ ВА ИННОВАЦИЯЛАРИ**

модули бўйича

ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА

Тошкент -2015

МУНДАРИЖА

МУНДАРИЖА.....	2
ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ	3
МАЪРУЗАЛАР МАТНИ	10
1-МАВЗУ. БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ВА ТАРБИЯНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	10
2-МАВЗУ. БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ВА ТАРБИЯНИНГ БИРЛИГИ, ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯСИ, ЯГОНА ПЕДАГОГИК ЖАРАЁН.....	18
3-МАВЗУ. XXI АСР БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГИ ОБРАЗИ	22
4-МАВЗУ. КОНКРЕТ ВАЗИЯТНИ ҲИСОБГА ОЛИБ, ЗАРУР БЎЛГАН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ТАНЛАШ, ТЕХНОЛОГИК ЖАРАЁННИ ЛОЙИҲАЛАШ	41
5-МАВЗУ. ЎҚУВ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ПСИХОЛОГИК МОҲИЯТИ	47
6-МАВЗУ. БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМДА ЎҚИТИШГА ИНТЕГРАЦИЯЛАШГАН ЁНДАШУВНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ.....	58
7-МАВЗУ. БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМГА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ЖОРИЙ ЭТИЛИШИ	69
АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАЗМУНИ	77

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ

Кириш

Дастур Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732-сон Фармонидаги устувор йўналишлар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у замонавий талаблар асосида қайта тайёрлаш ва малака ошириш жараёнларининг мазмунини такомиллаштириш ҳамда олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касбий компетентлигини мунтазам ошириб боришни мақсад қилади.

Дастур доирасида берилаётган мавзулар таълим соҳаси бўйича педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш мазмуни, сифати ва уларнинг тайёргарлигига қўйиладиган умумий малака талаблари ва ўқув режалари асосида шакллантирилган бўлиб, бу орқали олий таълим муассасалари педагог кадрларининг соҳага оид замонавий таълим ва инновация технологиялари, илғор хорижий тажрибалардан самарали фойдаланиш, ахборот-коммуникация технологияларини ўқув жараёнига кенг татбиқ этиш, шунингдек, педагогик вазиятларда оптимал қарорлар қабул қилиш билан боғлиқ компетенцияларга эга бўлишлари таъминланади.

Курснинг мақсади ва вазифалари

“Бошланғич таълим фанларини ўқитишда замонавий ёндашувлар” курсининг **мақсади**– педагог кадрларнинг ўқув-тарбиявий жараёнларни юксак илмий-методик даражада таъминлашлари учун зарур бўладиган касбий билим, кўникма ва малакаларини мунтазам янгилаш, малака талаблари, ўқув режа ва дастурлари асосида уларнинг касбий компетентлиги ва педагогик маҳоратини доимий ривожланишини таъминлашдан иборат.

Курснинг **вазифаларига** қуйидагилар киради:

“Бошланғич таълим ва спорт-тарбиявий иш” йўналишида педагог кадрларнинг касбий билим, кўникма, малакаларини узлуксиз янгилаш ва ривожлантириш механизмларини яратиш;

замонавий талабларга мос ҳолда олий таълимнинг сифатини таъминлаш учун зарур бўлган педагогларнинг касбий компетентлик даражасини ошириш;

педагог кадрлар томонидан замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва хорижий тилларни самарали ўзлаштирилишини таъминлаш;

махсус фанлар соҳасидаги ўқитишнинг инновацион технологиялари ва илғор хорижий тажрибаларни ўзлаштириш;

“Бошланғич таълим ва спорт-тарбиявий иш” йўналишида қайта тайёрлаш ва малака ошириш жараёнларининг фан ва ишлаб чиқариш билан интеграциясини таъминлаш.

Курс якунида тингловчиларнинг билим, кўникма ва малакалари ҳамда компетенцияларига қўйиладиган талаблар:

“Бошланғич таълим фанларини ўқитишда замонавий ёндашувлар” курси бўйича тингловчилар қуйидаги янги билим, кўникма, малака ҳамда компетенцияларга эга бўлишлари талаб этилади:

Тингловчи:

- бошланғич таълим ва тарбиянинг ўзига хос хусусиятлари, бирлиги, дифференциацияси, ягона педагогик жараён эканлигини;
- XXI аср бошланғич таълим тизими педагоги образини;
- мутахассислик фан ўқитувчисининг ўқув-меъёрий хужжатларини;
- мутахассислик фанларини ўқитиш мазмунини белгилаб берувчи норматив-меъёрий хужжатларни;
- ўқув фаолиятини ташкил этишда замонавий педагогик технологияларнинг психологик моҳиятини;
- бошланғич таълим фанларининг ютуқлари ва инновацияларини *билиши* керак.

Тингловчи:

- бошланғич таълим фанларидаги инновациялардан таълим жараёнида фойдаланиш;
- бошланғич таълим фанлари дарсларида талабаларнинг фаоллигини оширишга хизмат қиладиган интерфаол таълим шакллари, методлари ва воситаларидан самарали фойдаланиш;
- мутахассислик фанларини ўқитиш жараёнида педагогик технологиялардан фойдаланиш;
- бошланғич таълим педагогикаси туркум фанларини ўқитиш жараёнида талабаларнинг мустақил таълими ва ижодий изланишларини ташкил эта олиш, курс иши, битирув малакавий иши, магистрлик диссертациянинг узвийлигини таъминлаш;
- бошланғич таълим педагогикаси туркум фанларини ўқитиш жараёнида талабаларда мустақил равишда билимларни янада орттириб боришга бўлган эҳтиёжни шакллантириш, мустақил иш вазифаларини табақалаштириш, мустақил иш ва ижодий изланишларини ташкил этиш, уларга раҳбарлик қилиш *кўникмаларига эга бўлиши лозим*.

Тингловчи:

- бошланғич таълим ўқитувчисининг педагогик фаолиятини лойиҳалаштириш;
- модератор ўқитувчиларнинг илғор иш тажрибаларини ўрганиш асосида ўзининг педагогик фаолиятини такомиллаштириш;
- бошланғич таълим фанларини ўқитиш жараёнида талабаларнинг билимларини холисона баҳолаш механизмларини, рейтинг назоратда қўллашга қаратилган дидактик воситалар: стандарт ва ностандарт тестлар ҳамда ўқув топшириқлари мажмуасини ишлаб чиқиш;
- бошланғич таълим педагогикаси туркум фанлари бўйича ўқув ахборотини қайта ишлаш, муаммоли вазият, Кейс-стади топшириқларини тузиш;
- бошланғич таълим фанларини ўқитиш жараёнида талабаларда мустақил равишда билимларни янада орттириб боришга бўлган эҳтиёжни шакллантириш, мустақил иш вазифаларини табақалаштириш, мустақил иш ва ижодий изланишларини ташкил этиш каби *малакаларига эга бўлиши лозим*.

Тингловчи:

бошланғич таълим фанларининг тараққиёт тамойиллари ва етакчи концепциясини педагогик фаолиятда қўллай олиш;

– мутахассислик фанлари бўйича ташкил этиладиган машғулотларда инновацион ва ахборот технологиялар, талабалар ўқув фаолиятини фаоллаштирувчи методларни қўллаш;

– бошланғич таълим фанлари дарсларида талабаларнинг фаоллигини оширишга хизмат қиладиган интерфаол таълим шакллари, методлари ва воситаларидан педагогик амалиётда самарали фойдаланиш;

– ривожланган мамлакатларда педагогика ва психология ҳам мутахассислик фанларни ўқитиш методикасидаги илғор тажрибаларни таълим-тарбия жараёнига модернизация қилган ҳолда қўллаш;

– мутахассислик фанларидан курс иши (лойиҳаси)ни тайёрлаш;

– битирув малакавий ишлари бажарилишининг ташкилий ва илмий-методик таъминотини такомиллаштириш;

– талабалар билиминини баҳолаш ва ўз-ўзини назорат қилиш ҳамда

– педагогик фаолиятда қўллай олиш *компетенцияларига эга бўлиши лозим.*

Курс ҳажми

Т/р	Мавзу	Назарий	Амалий	Мустақил таълим
1	Бошланғич таълим ва тарбиянинг ўзига хос хусусиятлари	2		
2	Бошланғич таълим ва тарбиянинг бирлиги, дифференциацияси, ягона педагогик жараён	2	2	
3.	XXI аср бошланғич таълим тизими педагоги образи.	2	2	
4.	Конкрет вазиятни ҳисобга олиб, зарур бўлган технологияларни танлаш, технологик жараённи лойиҳалаш.	2	2	2
5.	Ўқув фаолиятини ташкил этишда замонавий педагогик технологияларнинг психологик моҳияти.	2	2	
6	Бошланғич таълимда ўқитишга интеграциялашган ёндашувнинг методологик асослари.	2	2	2
7.	Бошланғич таълимга инновацион технологияларни жорий этилиши.	2	2	
	Жами	14	12	4

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-Мавзу. Бошланғич таълим ва тарбиянинг ўзига хос хусусиятлари, бирлиги, дифференциацияси, ягона педагогик жараён.

Бошланғич таълим ва тарбиянинг ўзига хос хусусиятлари. Бошланғич таълим ўқитувчиси эга бўлиши зарур бўлган сифатлар. Гиперфаол болалар билан ишлашнинг ўзига хос хусусиятлари. Узлуксиз таълим тизимида давлат таълим стандартлари. Узлуксиз таълим тизими босқичларида қўлланиладиган ўқув дастурларининг ўхшаш ва фарқли жиҳатлари.

2- мавзу. Бошланғич таълим ва тарбиянинг бирлиги, дифференциацияси, ягона педагогик жараён.

Бошланғич таълим ва тарбиянинг бирлиги ва дифференциацияси. Ягона педагогик жараён. Кадрлар тайёрлаш тизимини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари.

3-мавзу. XXI аср бошланғич таълим тизими педагоги образи.

Бошланғич таълим ва тарбиянинг бирлиги ва дифференциацияси. Ягона педагогик жараён. Кадрлар тайёрлаш тизимини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари.

4- мавзу. Конкрет вазиятни ҳисобга олиб, зарур бўлган технологияларни танлаш, технологик жараённи лойиҳалаш.

Педагогик одоб ва унга қўйиладиган талаблар. Педагогик қобилият. Педагогик мулоқот маданияти. Педагогик релаксация. Педагогик назокат (такт). Педагогик техника ва унинг таркибий элементлари. Нутқ техникаси (нутқнинг техник жиҳатдан ташкил этилиши, нутқ одоби, овоздан фойдаланиш техникаси).

5- мавзу. Ўқув фаолиятини ташкил этишда замонавий педагогик технологияларнинг психологик моҳияти.

Педагогик технологияларнинг ўзига хос хусусиятлари. Таълим технологиясининг модели ва харитаси. Шахсга йўналтирилган таълим технологияларининг турлари.

6-мавзу. Бошланғич таълимда ўқитишга интеграциялашган ёндашувнинг методологик асослари

Ўзбекистон Республикасида педагогик кадрлар тайёрлашнинг йўлга қўйилиш тарихи. Педагогика коллежлари фаолияти. Педагогика институтлари ва университетлари.

7-мавзу. Бошланғич таълимга инновацион технологияларни жорий этилиши

“Таълимга инновация ёндошув” тушунчасининг мазмуни. Педагогнинг инновацион фаолияти.

Амалий машғулотларни ташкил этиш бўйича кўрсатма ва тавсиялар

Амалий машғулотларда тингловчилар ўқув модуллари доирасидаги ижодий топшириқлар, кейслар, ўқув лойиҳалари, технологик жараёнлар билан боғлиқ вазиятли масалалар асосида амалий ишларни бажарадилар.

Амалий машғулотлар замонавий таълим услублари ва инновацион технологияларга асосланган ҳолда ўтказилади. Бундан ташқари, мустақил ҳолда ўқув ва илмий адабиётлардан, электрон ресурслардан, тарқатма материаллардан фойдаланиш тавсия этилади.

Мустақил таълимни ташкил этишнинг шакли ва мазмуни

Мустақил таълим тегишли ўқув модули бўйича ишлаб чиқилган топшириқлар асосида ташкил этилади ва унинг натижасида тингловчилар битирув иши (лойиҳа иши) ни тайёрлайди.

Битирув иши (лойиҳа иши) талаблари доирасида ҳар бир тингловчи ўзи дарс бераётган фани бўйича электрон ўқув модулларининг тақдимотини тайёрлайди.

Электрон ўқув модулларининг тақдимоти қуйидаги таркибий қисмлардан иборат бўлади:

Кейслар банки;

Мавзулар бўйича тақдимотлар;

Бошқа материаллар (фанни ўзлаштиришга ёрдам берувчи қўшимча материаллар: электрон таълим ресурслари, маъруза матни, глоссарий, тест, кроссворд ва бошқ.)

Электрон ўқув модулларини тайёрлашда қуйидагиларга алоҳида эътибор берилади:

- тавсия қилинган адабиётларни ўрганиш ва таҳлил этиш;

- соҳа тараққиётининг устивор йўналишлари ва вазифаларини ёритиш;
- мутахассислик фанларидаги инновациялардан ҳамда илғор хорижий тажрибалардан фойдаланиш.

Шунингдек, мустақил таълим жараёнида тингловчи касбий фаолияти натижаларини ва талабалар учун яратилган ўқув-методик ресурсларини “Электрон потрфолио” тизимига киритиб бориши лозим.

Дастурнинг ахборот-методик таъминоти

Модулни ўқитиш жараёнида ишлаб чиқилган ўқув-методик материаллар, тегишли соҳа бўйича илмий журналлар, Интернет ресурслари, мультимедиа маҳсулотлари ва бошқа электрон ва қоғоз вариантдаги манбаалардан фойдаланилади.

Адабиётлар ва манбалар рўйхати

I. Ўзбекистон Республикаси Президентининг асарлари:

1. И.А.Каримов. Озод ва обод Ватан эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз, 8-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
2. И.А.Каримов. Ватан равнақи учун ҳар биримиз маъсулмиз, 9-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2001.
3. И.А.Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. Т.: “Маънавият”. –Т.: 2008.-176 б.
4. И.А.Каримов. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. Т.: “Ўзбекистон”. –Т.: 2011.-440 б.

II. Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 20 майдаги “Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилиш чора-тадбирлари тўғрисидаги” ПҚ-1533-сон Қарори.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732-сон Фармони.
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16-февралдаги “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларни малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 25-сонли Қарори.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли Қарори.

Ш. Махсус адабиётлар

1. Педагогика назарияси ва тарихи // М.Х. Тўхтаўжаева таҳрири остида. – Т.: “Молия-иктисод”, 2008.– 208 б.
2. Абдуқодиров А ва б. Таълимда инновацион технологиялар. Ўзбекистон Республикаси президентининг “Истеъдод” жамғармаси – Т.: “Иқтисод – молия”, 2008. – 181 бет.
3. Бикбаева Н.У ва бошқалар. ”Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси ” – Т.: “Ўқитувчи”, 2007. – 208 б.
4. Жумаев М.Е., Таджиева З. „Бошланғич синфларда математика ўқитиш методикаси“ Т.: Фан ва технология, 2005, 312 б.
5. Йўлдошев Ж., Усманов С., Педагогик технология асослари. Т.: “Ўқитувчи”, 2000.
6. Қосимова К., Матчонов С., Фуломова Х., Йўлдошева Ш., Сариев Ш. Она тили ўқитиш методикаси. – Т.: Ношир, 2009. – 163 б.
7. Мавлонова Р.А, Санақулов Х.Р, Ходиева Д.П. Меҳнат ва уни ўқитиш методикаси. – Т.: ТДПУ, Ўқув кўлланма. 2007.
8. Нуриддинова М. “Табиатшунослик ўқитиш методикаси” – Т.: “Ўқитувчи”, 2005.
9. Рахматуллаева Л.И. Методика преподавания родного языка. Учебное пособие. – Т.: “Молия Иқтисод”, 2007.
10. Таджиева З.Ғ., Абдуллаева Б.С., Жумаев М.Е., Сидельникова Р.И., Садиқова А.В. Методика преподавания математики. – Т.: “Турон-Иқбол”, 2011. – 336 с.
11. Голипов Ў. ”Педагогик технология” – Т.: “Фан”, 2005. – 205 б.
12. Холиқов А.А. ”Педагогик маҳорат” – Т.: “Иқтисод – молия”, 2011. – 418 б.
13. Фуломова Х., Йўлдошева Ш., Маматова Г., Боқиева Ҳ. Ҳуснихат ва уни ўқитиш методикаси. – Т.: ТДПУ, 2009. – 70 б.

IV. Электрон таълим ресурслари

1. Ўзбекистон Республикаси Давлат Ҳокимияти портали: www.gov.uz
2. www.ziyonet.uz
3. www.edu.uz
4. [Infocom.uz](http://infocom.uz) электрон журнали: www.infocom.uz
5. www.tdpu.uz.
6. <http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/>
7. <http://learnenglishteens.britishcouncil.org/>
8. <http://learnenglish.britishcouncil.org/en/>

МАЪРУЗАЛАР МАТНИ

1-МАВЗУ. БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ВА ТАРБИЯНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Режа:

1. Бошланғич таълим ва тарбиянинг ўзига хос хусусиятлари.
2. Бошланғич таълим ўқитувчиси эга бўлиши зарур бўйган сифатлар.
3. Гиперфаол болалар билан ишлашнинг ўзига хос хусусиятлари.

Таянч тушунчалар: Бошланғич таълим, касбий малака, педагогик кадрлар малакасига қўйиладиган талаблар, таълим жараёни, таълим қонуниятлари, таълим парадигмалари.

Бошланғич таълим педагогикаси – бошланғич синф ўқувчиларининг ёш, психологик хусусиятларини инобатга олган ҳолда уларни ўқитиш ва тарбиялаш жараёнини ўрганади.

Бошланғич таълим 6-7 ва 10-11 ёшли болаларда умумий ўрта таълим олиш учун зарур бўлган саводхонлик, билим ва кўникма асосларини шакллантириш мақсадини амалга оширишга йўналтирилган.

Ўқувчиларга мураккаб бўлмаган илмий билимларни бериш асосида уларда ўқиш, ёзиш ва ҳисоблашга оид дастлабки билим, кўникма ҳамда малакаларни шакллантириш асосида уларда шахсий гигиена ва соғлом турмуш тарзи элементларини ҳосил қилиш босқичидир.

Узлуксиз таълим тизимида давлат таълим стандартлари (ДТС – инглизча стандарт – меъёр, намуна) – узлуксиз таълим босқичларининг асосий таълим дастурлари мазмунининг зарурий минимумини, ўқувчиларга юкланадиган ўқув юкланмаларнинг максимал ҳажмини, таълим муассасаси битирувчиларининг тайёргарлик даражасини, таълим жараёнини таъминлаш (унинг моддий-техник, ўқув-лаборатория, ахборот-методик, кадрлар таъминоти)нинг асосий талабларини аниқлаб берадиган меъёр ва талаблар.

5-модда. Педагогик фаолият билан шуғулланиш ҳуқуқи

- ▶ Тегишли маълумоти, касб тайёргарлиги бор ва юксак ахлоқий фазилатларга эга бўлган шахслар педагогик фаолият билан шуғулланиш ҳуқуқига эга.
- ▶ Педагог ходимларни олий ўқув юртларига ишга қабул қилиш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тасдиқлаган Низомга мувофиқ танлов асосида амалга оширилади.
- ▶ Педагогик фаолият билан шуғулланиш суд ҳукмига асосан ман этилган шахсларнинг таълим муассасаларида бу фаолият билан шуғулланишига йўл қўйилмайди.

Бошланғич синф ўқувчилари ижтимоий борлиқ ҳақида муайян тасаввурларга эга бўлсалар ҳам рўй бераётган воқеа-ҳодисаларнинг моҳиятини билишга қизиқади. Мактабда ташкил этилаётган таълим жараёни боланинг ақлий фаолияти учун зарур бўлган фазилатларнинг таркиб топишини таъминлайди. Бошланғич синф ўқувчилари жисмоний жиҳатдан бир маромда ўсадилар, ўғил ва қиз болалар гавда тузилиши жиҳатидан бир-бирларидан деярли фарқ қилмайдилар. Уларнинг бўйи ўртача 120 см, оғирлиги 22 кг атрофида бўлади. Суякларда тоғайлик ҳолати устун. Найсимон илик суяклари асосан энига ўсади, тузилиши такомиллашиб боради ва 12 ёшда бу суяклар катталарникидай қиёфага эга бўлади. Лекин бўғинлар, умуртқа поғонаси, тос суяклари ҳали эластик ҳолатда бўлади. Бошланғич синф ўқувчилари жисмоний жиҳатдан бир маромда ўсадилар, ўғил ва қиз болалар гавда тузилиши жиҳатидан бир-бирларидан деярли фарқ қилмайдилар. Уларнинг бўйи ўртача 120 см, оғирлиги 22 кг атрофида бўлади. Суякларда тоғайлик ҳолати устун. Найсимон илик суяклари асосан энига ўсади, тузилиши такомиллашиб боради ва 12 ёшда бу суяклар катталарникидай қиёфага эга бўлади. Лекин бўғинлар, умуртқа поғонаси, тос суяклари ҳали эластик ҳолатда бўлади.

Бошланғич синф ўқувчилари жисмоний жиҳатдан бир маромда ўсадилар, ўғил ва қиз болалар гавда тузилиши жиҳатидан бир-бирларидан деярли фарқ қилмайдилар. Уларнинг бўйи ўртача 120 см, оғирлиги 22 кг атрофида бўлади. Суякларда тоғайлик ҳолати устун. Найсимон илик суяклари асосан энига ўсади, тузилиши такомиллашиб боради ва 12 ёшда бу суяклар катталарникидай қиёфага

эга бўлади. Лекин бўғинлар, умуртқа поғонаси, тос суяклари ҳали эластик ҳолатда бўлади.

Кичик ёшдаги ўқувчиларнинг юраги, қон айланиш тизими ва нафас олиш органлари ўсишда давом этади. Уларнинг юраги ўзидан катталарникига нисбатан икки марта кўп қон ишлаб чиқаради. Шу боис, уларнинг юрак уриши тез бўлиб, ҳар дақиқада 90-92 мартага етади. Қоннинг таркибида оқ қон таначалари кўп бўлади.

Жисмоний ўсишнинг бу каби хусусиятлари бошланғич синф ўқувчиларга нисбатан ўқитувчилар томонидан эҳтиёткорона ёндошувни талаб қилади. Уларни асабийлашишдан сақлаш лозим. Бу ёшдаги ўқувчилар кўпроқ ҳаракат қилишлари, очиқ ҳавода бўлишлари, етарли даражада дам олишлари, ухлашлари талаб этилади. Атрофдагилар бунинг учун ғамхўрлик қилишлари лозим. Уларнинг стол атрофида, партада тўғри ўтиришларига, ўринда текис (ўрин юмшоқ бўлмагани маъқул) ётишларига, қоматини тик тутиб юришларига эътиборли бўлишлари керак. Ўйин вақтида қалтис ҳаракат қилишдан уларни сақлаш зарур. Бошланғич синф ўқувчиларида ихтиёрий диққат, хотира ва идрок, тафаккур, ихтиёрий идрок қилиш, нутқ, ҳис-туйғу, ирода каби руҳий жараёнлар, ривожланади. Шу боис, улар билим олишга ва ўрганишга интилувчан бўладилар. Атрофда рўй бераётган воқеа-ҳодисаларнинг барчаси уларни қизиқтиради. Ўқитувчи уларнинг қизиқишларини қондиришга ҳаракат қилишлари ва шу асосда ушбу қизиқишларни ривожлантириб боришлари керак.

Бошланғич синф ўқувчилари учун энг идеал шахс – ўқитувчи бўлиб, болалар уларнинг талабларини сидқидилдан бажаришга уринадилар. Улар орасида ўқитувчининг обрўси ўз ота-онаси обрўсидан ҳам баланд бўлади.

Бошланғич синф ўқувчиларининг фикрлаши образли бўлади. Шу боис уларга киноя, кесатиш ҳамда қочириқли гапларни гапириш самара бермайди. Ўқитиш кўрғазмали қуроллар, воситалар ёрдамида ташкил этилиши керак. Материални тушунтиришда унинг образли, ифодали бўлишига эришиши лозим. Уларнинг кайфиятига ўқишдаги ютуқлари, олган баҳолари шунингдек, амалга оширган ижобий ишлари таъсир қилади. Шу боис, ўқитувчи томонидан унга

берилаётган эътибор алоҳида қийматга эга. Унинг ҳар бир ҳаракати ўқитувчининг эътирозига сабабчи бўлса, унда ўқиш истаги йўқолади. Мактаб таълимидан кўнгли совийди. Ўқитувчидан кўрққанидан ёлғон гапира бошлайди. Бу ҳол доимий такрорланаверса, кўрқоқлик ва ёлғончилик унинг асосий хислати бўлиб қолади. Ўқитувчи танбеҳи оқилона бўлиб, бола шаънини ерга урмаслиги, шахсини камситмаслиги керак.

ПЕДАГОГ ЭГА БЎЛИШИ КЕРАК БЎЛГАН СИФАТЛАР

ИНСОНИЙ СИФАТЛАР	КАСБИЙ СИФАТЛАР
Инсонийлик	болаларни сэвиш
Бағрикенглик	меҳнатсеварлик
Сабрлилик	меҳнатга лаёқатли бўлиш
Поклик	Интизомлилик
Ростгўйлик	ўз олдига мақсад қоя олиш
Масъулиятлилик	Талабчанлик
Сахийлик	Одиллик
инсонларни ҳурматлаш	Маҳорат
маънавий бойлик	педагогик такт
келажакка ишонч	педагогика назариясини билиш
ички мувозанат	болалар психологиясини билиш
тарбияланувчига нисбатан бефарқ бўлмаслик	методикани яхши билиш
Яхшилик	илғор технологияларни яхши билиш
Дўстоналик	юмор хиссига эга бўлиш

1-жадвал. Узлуксиз таълим тизими босқичларида қўлланиладиган ўқув дастурларининг ўхшаш ва фарқли жиҳатлари

Ўхшаш жиҳатлари	Фарқли жиҳатлари
<p>1. Ягона тамойиллар асосида яратилади.</p> <p>2. Ўқув фанлари юзасидан бериладиган таълим мазнуни, ўқув йили давомида бериладиган билим, кўникма, малакалар тизими ва ҳажми аниқланади.</p> <p>3. Ўқув фанига оид материалларнинг ўргатилиш тартибини белгилайди.</p> <p>4. Ўқув дастурлари таълим муассасалари томонидан ишлаб чиқилиб, тегишли вазирликлар томонидан тасдиқланади.</p> <p>5. Ўқув дастурлари икки усул – концентрик ва мунтазамлик асосида яратилади.</p> <p>6. Муайян фанга доир дастурда ўқув материали ўқув йиллари ва синф (академик гуруҳ)да ўрганиладиган мавзулар бўйича тақсимланади.</p> <p>7. Ўқув дастурлари ягона таркибий тузилмага эга бўлади.</p> <p>8. Ўқув дастурлари асосида дарсликлар яратилади.</p> <p>9. Узлуксиз таълим тизимининг тегишли босқичи учун мўлжалланган ва тегишли вазирлик томонидан тасдиқланган ўқув дастурлар талабларини инобатга олиш мажбурий характерга эга</p>	<p>1. Турли таълим объектига йўналтирилади.</p> <p>2. Таълим объектини инобатга олган ҳолда тарбияланувчи, ўқувчи ёки бўлажак мутахассис шахсига қўйиладиган талабларни ўзида акс эттиради.</p> <p>3. Таълим мазмунига таянган ҳолда билим, кўникма, малакалар тизими бир-биридан фарқланади.</p> <p>4. Таълим йўналтирилган объект нуқтаи назаридан таълим мазмуни турли мураккабликда бўлади.</p> <p>5. Таълим мазмунидан келиб чиққан ҳолда ўқитиш мақсади ва вазифалари хусусий характер касб этади.</p> <p>6. Ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасалари учун мўлжалланган дастурларда умумий фанлар билан бирга ихтисослик фанларининг дастурлари ҳам қўлланилади.</p>

**2-жадвал. Умумий ўрта таълим мактабларининг
бошланғич синфларининг ўқув режаси**

№	Таълим соҳалари	Ўқув фанлари	С И Н Ф Л А Р				Ҳафталик умумий соатлар	Жами соатлар
			I	II	III	IV		
			Давлат ихтиёридаги соатлар					
1.	Филология	Ўзбек тили	-	2	2	2	6	204
2.		Она тили ва ўқиш	8	8	10	10	36	1216
3.	Математика	Математика	5	5	5	5	20	675
4.	Табиат	Табиёт	1	1	1	1	4	135
5.	Инсон ва жамият	Одобнома	1	1	1	1	4	135
6.		Муסיқа маданияти	1	1	1	1	4	135
7.		Тасвирий санъат	1	1	1	1	4	135
8.		Меҳнат	1	1	1	1	4	135
9.		Жисмоний тарбия	1	1	1	1	4	135
Ҳафталик умумий соатлар сони (давлат ихтиёридаги соатлар)			20	22	24	24	90	3060
Мактаб ихтиёридаги соатлар			2	2	2	2	8	272
Ҳафталик энг кўп дарс соатлари			22	24	26	26	98	3332

“Фаол”(актив) сўзи лотин тилида фаолият, ҳаракат маъносини, “гипер” сўзи грек тилида меъёрдан ортиқлик маъносини англатади.

Гиперфаоллик деганда, кўзғалиш тормозланишдан кучлироқ бўлган, ўта даражадаги жисмоний ва ақлий фаоллик тушунилади. Врачлар тахминича, гиперфаоллик миянинг тестлар ёрдамида аниқлаш мумкин бўлмаган, сезиларсиз даражадаги шикастланишидир.

Психологлар гиперфаол болаларнинг куйидагича таснифлайдилар:

- бармоқлари ва товонларини бетиним қимирлатиш;
- бир жойда тинч ўтира олмаслик, тинимсиз қимирлаш;
- ташқи таъсирларга нисбатан тез-тез чалғиш;

- жамоада турли вазиятлар (машғулотлар давомида, экскурсиялар ва байрамлар) ва ўйинларда ўз навбатини кутишга сабри чидамаслик;
- саволларга одатда ўйламасдан ва охиригача эшитмасдан жавоб бериш;
- берилган топшириқни қийинчилик билан бажариш (бу ҳолат салбий ҳулқ ёки етарлича тушунмаслик билан боғлиқ эмас);
- топшириқларни бажариш ва ўйин жараёнида диққатини қайинчилик билан жамлаш;
- одатда бир ишни тугатмасдан иккинчисига ўтиш;
- тинч ва хотиржам ўйнай олмаслик;
- кўп гапириш, бошқаларга халақит бериш, атрофдагиларга қитмирлик қилиш (масалан, бошқа болалар ўйинларига халақит бериш);
- одатда бундай болалар унга қаратилган гапларни эшитмаётгандек таассурот уйғотади;
- тез-тез мактабгача таълим муассасасида, мактабда, уй ва кўчада ўзи учун зарур нарсаларини йўқотиб қўйиш;
- баъзан оқибатини ўйламасдан, саргузашт кўзламаган ҳолда хатарли ҳаракатларни ҳам содир этиши мумкин (масалан, атрофга қарамасдан катта кўчага югуриб чиқиб кетиши мумкин).

Назорат учун саволлар:

1. «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури»нинг мақсад ва вазифалари нималардан иборат?
  2. Президент И.А.Каримовнинг «Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори» нутқида қандай ғоялар илгари сурилган?
  3. «Педагогика» сўзининг келиб чиқиши ва маъноси.
  4. Педагогика фанининг мақсад ва вазифалари нималардан иборат?
- Унинг жамият ривожигаги ўрнини қандай тушунаси?
5. Педагогиканинг асосий тушунча (категория)ларига нималар киради?
  6. Педагогика қайси фаниар билан алоқада ривожланиб, бойиб боради?
  7. «Педагогика фанлари тизими» деганда нимани тушунаси?

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни // Ўқувчи маънавиятини шакллантириш. – Тошкент: “Маърифат - Мададкор”, 2000.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури // Ўқувчи маънавиятини шакллантириш /Нашр учун масъул: Ж.Ғ.Йўлдошев. Тузувчилар Ж.Ғозилов, Р.Султонов., Ҳ.Саидов. – Тошкент: “Маърифат-Мададкор” 2000.
3. Педагогик маҳорат. Мавлонова Р., Абдурахимова Д. Т.: Фан ва технологиялар. 2012-йил
4. Педагогика /Бакалавриат йўналиши учун дарслик. Проф. М.Х.Тохтаходжаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент: “Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти” нашриёти, 2010.
5. Тарбия / Ота-оналар ва мураббийлар учун энциклопедия. Тузувчи: М.Н.Аминов. Масъул муҳаррир А.Мажидов. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2010.
6. ПЕДАГОГИКА (нопедагогик олий таълим муассасалари учун мўлжалланган дарслик). У.И.Иноятов, Н.А.Муслимов, Д.И.Рўзиева, М.Ҳ.Усмонбоева– Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2013.
7. ПЕДАГОГИКА: 1000 та саволга 1000 та жавоб.Методик қўлланма -Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2012
8. Тарбиявий ишлар методикаси. Р. Мавлонова, Н.Раҳмонқулова, Б.Нормуродова, К.Магназарова -Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2014
9. Бошланғич таълим педагогикаси, инновсияси ва интергацияси. Ўқув қўлланма Р. А.Мавланова, Н. Х.Раҳманқулова Т. Ғ.Ғулом, 2013 й

2-МАВЗУ. БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ВА ТАРБИЯНИНГ БИРЛИГИ, ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯСИ, ЯГОНА ПЕДАГОГИК ЖАРАЁН

Режа:

1. Бошланғич таълим ва тарбиянинг бирлиги ва дифференциацияси.
2. Ягона педагогик жараён.
3. Кадрлар тайёрлаш тизимини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари

Таянч тушунчалар: Таълимни дифференциациялаш, педагогик кадрлар малакасига қўйиладиган талаблар, таълим жараёни, таълим қонуниятлари, таълим парадигмалари.

Бошланғич таълим ва тарбиянинг бирлиги.

Таълим қонуниятлари қуйидагилардан иборат:

- 1) таълим омиллари, шарт-шароитлари ва натижалари ўртасида ўзаро алоқадорликнинг мавжудлиги;
- 2) таълим жараёнининг ижтимоий омиллар ва жамият эҳтиёжлари билан боғлиқлиги;
- 3) таълим, ривожланиш ва тарбиянинг ўзаро бирлиги;
- 4) ҳар қандай таълим жараёнида ўқитувчи, ўқувчи ва ўрганилаётган объектлар ўртасидаги ўзаро таъсирнинг талаб этилиши;
- 5) таълим жараёни самарадорлигининг ўқувчилар ўқув фаоллиги асосида таъминланиши;
- 6) малакаларнинг муайян операция, ҳаракатларнинг мунтазам такрорланиши натижасида ҳосил бўлиши;
- 7) ўзлаштириш пухталигининг такрорлаш изчиллигига боғлиқлиги;
- 8) ўқувчилар ўзлаштирган мураккаб фаолият усуллари ўқитувчининг уларда энг оддий фаолият усуллари самарали ўргата олишининг натижаси эканлиги.

Таълим қонуниятлари – таълим жараёнида рўй берадиган ҳодисалар ўртасидаги ўзаро боғланишлар, уларнинг моҳиятини ифодаловчи шарт-шароит, асос.

Дифференция (лотинча *differentia* - фарқ, тафовут) – ҳар хил шароитда турлича юз берадиган, бир хилда турмайдиган, фарқли, тафовутли.

Дифференция (лотинча *differentia* – айирма, фарқ, фарқланиш) – бир бутун нарсанинг турли қисмларга, шаклларга, босқичларга ажралиши, бўлиниши табақаланиши. (Ўзбек тилининг изоҳли луғати . 630- бет)

Таълимни табақалаштириш мажбурий ўқув курслари билан бирга таълимнинг юқори босқичларида чуқурлаштирилган ва ихтисослаштирилган ўқитишни ташкил этиш, фанлар бўйича машғулотларни танлаш асосида олиб бориш, академик гуруҳ (ёки синф)да, гуруҳ (ёки синф)лар ўртасида, шунингдек, турли ёшдаги ўқув гуруҳларида факултатив курсларни, индивидуал ва гуруҳли машғулотларни, шунингдек, ўқувчиларнинг кизиқишларига кўра тўғарақларни ташкил этиш ҳамда ривожлантиришни кўзда тутлади.

Кадрлар тайёрлаш тизимини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари (“КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ МИЛИЙ ДАСТУРИ”нинг 4-бўлимида белгилаб берилган)

- 4.1. Таълимнинг узлуксизлигини таъминлаш
- 4.2. Педагог ва илмий-педагог кадрлар тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш
- 4.3. Таълим жараёнини мазмунан ислоҳ қилиш
- 4.4. Маънавий-ахлоқий тарбия ва маърифий ишлар
- 4.5. Иқтидорли болалар ва истеъдодли ёшлар
- 4.6. Таълим тизимини бошқариш
- 4.7. Касб-хунар таълими сифатини назорат қилиш тизимини шакллантириш
- 4.8. Таълим тизимини молиялаш
- 4.9. Моддий-техника таъминоти
- 4.10. Таълим тизимининг яхлит ахборот маконини вужудга келтириш
- 4.11. Таълим хизмати кўрсатиш бозорини ривожлантириш
- 4.12. Таълим соҳасида ижтимоий кафолатларни таъминлаш ҳамда бу соҳани давлат томонидан қўллаб-қувватлаш

4.13. Фан билан таълим жараёни алоқаларини ривожлантириш

4.14. Ишлаб чиқариш ва таълим тизими интеграциялашувини ривожлантириш

4.15. Таълим ва кадрлар тайёрлаш соҳасидаги халқаро ҳамкорлик.

Табақалаштирилган таълим. Узлуксиз таълим тизимида мазкур таълимдан фойдаланиш ўқувчи, талабаларнинг шахсий лаёқатлари, қизиқишлари ва қобилиятларини аниқлаш асосида уларга турли ўзлаштириш даражалари бўйича, бироқ, давлат таълим стандартлари ва ўқув дастури талабларидан кам бўлмаган ҳажмдаги материалларни беришга йўналтирилади.

Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни (7-модда)да жамиятда **таълим дастурларини танлашга ягона ва табақалаштирилган ёндашувнинг** қарор топтирилишига алоҳида урғу берилади. Унга кўра Давлат таълим стандартлари (ДТС миллий таълимнинг “ядриси” бўлиб, унда умумий ўрта, ўрта махсус касб-ҳунар ва олий таълим мазмуни, сифатига қўйиладиган талаблар белгилаб берилади. Давлат таълим стандартларида кўрсатилган талабларни бажариш узлуксиз таълим тизимининг барча босқичларида фаолият олиб бораётган таълим муассасалари учун бирдек мажбурийдир. Бироқ, айти ўринда шуни алоҳида қайд этиб ўтиш керакки, таълим муассасалари ДТС асосида ўқув дастурларининг ўзига хос вариантларини ишлаб чиқиб, ундан фойдаланишлари мумкин.

Назорат учун саволлар:

1. Шахс ва индивид бир-биридан нималар билан фарқ қилади?
2. Ривожланиш деганда нимани тушунаси?
3. Шахс ривожланишида биологик омилнинг ўрнини қандай тушунаси?
4. Шахс шаклланишида ижтимоий муҳитнинг аҳамиятини кўрсатувчи мисоллар келтира оласизми?
5. Шахс ривожланишида табиим ва табия қандай ўрин тутуди?
6. Шахснинг ривожланиши унинг фаоллиги билан боғлиқми?

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни // Ўқувчи маънавиятини шакллантириш. – Тошкент: “Маърифат - Мададкор”, 2000.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури // Ўқувчи маънавиятини шакллантириш /Нашр учун масъул: Ж.Ф.Йўлдошев. Тузувчилар Ж.Фозилов, Р.Султонов., Ҳ.Саидов. – Тошкент: “Маърифат-Мададкор” 2000.
3. Педагогик маҳорат. Мавлонова Р., Абдурахимова Д. Т.: Фан ва технологиялар. 2012-йил
4. Педагогика /Бакалавриат йўналиши учун дарслик. Проф. М.Х.Тохтаходжаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент: “Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти” нашриёти, 2010.
5. Тарбия / Ота-оналар ва мураббийлар учун энциклопедия. Тузувчи: М.Н.Аминов. Масъул муҳаррир А.Мажидов. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2010.
6. ПЕДАГОГИКА (нопедагогик олий таълим муассасалари учун мўлжалланган дарслик). У.И.Иноятов, Н.А.Муслимов, Д.И.Рўзиева, М.Ҳ.Усмонбоева– Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2013.
7. ПЕДАГОГИКА: 1000 та саволга 1000 та жавоб.Методик қўлланма -Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2012
8. Тарбиявий ишлар методикаси. Р. Мавлонова, Н.Раҳмонқулова, Б.Нормуродова, К.Магназарова -Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2014
9. Бошланғич таълим педагогикаси, инновсияси ва интергацияси. Ўқув қўлланма Р. А.Мавланова, Н. Х.Раҳманкулова Т. Ғ.Ғуллом, 2013 й
10. Интерфаол методлар: моҳияти ва қўлланилиши (Методик қўлланма) - Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2012

3-МАВЗУ. XXI АСР БОШЛАНГИЧ ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ПЕДАГОГИ ОБРАЗИ

Режа:

1. Педагогик одоб ва унга қўйиладиган талаблар.
2. Педагогик қобилият.
3. Педагогик мулоқот маданияти.
4. Педагогик релаксация.
5. Педагогик назокат (такт).
6. Педагогик техника ва унинг таркибий элементлари.
7. Нутқ техникаси (нутқнинг техник жиҳатдан ташкил этилиши, нутқ одоби, овоздан фойдаланиш техникаси).

Таянч тушунчалар: педагогик маҳорат, касбий (педагогик) билим, педагогик қобилият, педагогик таъсир кўрсатиш, педагогик мулоқот, педагогик одоб, педагогик маданият, педагогик ҳамкорлик, педагогик назокат (такт), педагогик техника, пантомимика, мимика, ўқитувчининг нутқ техникаси.

Ўқитувчининг маҳорати бевосита касбий-педагогик фаолиятда кўринади. Шу сабабли ўқитувчи педагогик жараённинг умумий моҳиятини чуқур англай олиши, бу жараёнда устувор аҳамият касб этадиган қонуниятлардан хабардор бўлиши, шунингдек, педагогик фаолиятни самарали ташкил этиш механизмларини пухта эгаллай билиши лозим.

Таълим жараёнининг фаол иштирокчиси бўлган ўқитувчининг педагогик маҳорати педагог шахсини, унинг иш тажрибаси, фуқаролик мақоми, мутахассис сифатидаги мавқеи, у томонидан педагогик техниканинг етарли даражада эгалланганлиги, шунингдек, касбий фаолиятнинг индивидуаллигидан далолат беради.

Педагогик маҳорат яхлит тизим бўлиб, унинг таркибида бир қатор сифатлар кўзга ташланади.

Педагогик билимдон шахс мутахассис сифатида педагогик жараён ва муносабатларни мақсадга мувофиқ самарали шакл, усул ҳамда воситаларини

етарли даражада ўзлаштира олган бўлиши зарур. Билимдон ўқитувчи куйидаги сифатларни ўзлаштира олиш имкониятига эга бўлиши даркор:

- ижтимоий субъектлар билан ўзаро алоқада, маданий мулоқотда бўла олиш;
- мутахассислик йўналиши бўйича ахборотларни излаш, топиш, уларни таълим мазмунига таянган ҳолда қайта ишлаш ва касбий фаолият жараёнида улардан самарали фойдалана билиш;
- ўқув ахборотларини таълим олувчи (ўқувчи, талаба)ларга етказиб бера олиш.

Педагогнинг касбий билимдонлигида ўқувчи билан субъектив муносабат ўрната олиш; педагогик жараёнлар моҳияти, педагогик воқеликни изчил идрок қила билиш; жаҳон педагогик маданияти асосларини ҳамда миллий педагогик тажрибани ўрганиш, уларни интеграциялаштириш асосида ўз фаолиятига татбиқ этиш; инновацион янгиликлардан доимий хабардор бўлиш; шахсий тажрибаларни умумлаштириш ва таълим олувчиларга узатиш; касбий фидоийлик ҳамда педагогик технологияларни эгаллаш борасидаги билим, кўникма ва малакаларнинг ўзлаштирилганлигида намоён бўлади.

Педагогик билимдонликда креативлик (инглиз тилидан “create” – яратиш, “creative” яратувчи, ижодкор яққол кўзга ташланади. Мазкур тушунча ёрдамида ижодий ёндашув эмас, балки кўпроқ яратиш, ҳосил қилишга йўналтирилган жараённинг моҳияти очиқ берилади. Шу боис бу тушунча фаолиятга нисбатан татбиқ этилса, у ҳолда бевосита яратувчанлик маъноларини англатади.

Тор маънода педагогик креативлик – бу аниқ белгиланган мақсадга эришиш учун мавжуд қийинчиликларни бартараф этиш қобилияти сифатида, кенг маънода эса педагогик муаммоларни оқилона, устамонлик билан ҳал қилинишини англади.

Педагогик билимдонлик негизида, яна шунингдек, педагогик рефлексия (лотинчадан “reflexio” – ортга қайтиш, акс этиш) ҳам кўзга ташланади. Манбаларда “рефлексия” тушунчаси “кишининг ўз хатти-ҳаракатлари ва уларнинг асосларини тушуниб етиши, фаҳмлашига қаратилган назарий

фаолияти; билишнинг алоҳида фаолияти”, “шахсий кечинмалари, ҳис-туйғулари ва ўй-хаёллари моҳиятини фикрлаш орқали англаш” сифатида талқин этилади.

Ўқитувчи педагогик билимдонлик, креативлик, рефлексияга эга бўлиш билан бирга педагогик маданиятни ҳам ўзлаштира олиши зарур. Педагогик маданият касбий нуқтаи назардан педагогик фаолиятни олиб борувчи мутахассис умумий маданиятининг таркибий қисми ҳисобланади.

Таълим ва тарбия жараёнини ташкил этиш учун масъул ва етакчи субъект бўлган педагогнинг педагогик маданияти негизида қуйидагилар акс этади:

1) унинг умумий маданияти, у томонидан эъзозланадиган моддий ва маънавий қадриятлар, ижодий педагогик фаолияти;

2) педагог шахсининг тавсифи;

3) педагогик қадриятлар, педагогнинг фаолияти ва касбий хулқ-атворини ўз ичига олувчи динамик тизим: педагогик позиция ва шахсий сифатлар; касбий билимлар ва педагогик тафаккур маданияти; касбий малака ва педагогик фаолиятнинг ижодий хусусияти; шахснинг ўз-ўзини бошқариши ва педагогнинг касбий ҳатти-ҳаракатлари маданияти.

Педагогга хос маданият негизида қуйидаги сифатлар намоён бўлади:

1) ўқувчи (талаба, тарбияланувчи)нинг қизиқишлари ва эҳтиёжларини тушуна олиш, уларга ҳамдардлик билдириш қобилияти;

2) таълим ва тарбия жараёнини шахсан бойита олиш кўникмаси;

3) ўқувчи (талаба, тарбияланувчи) шахсида ижобий “мен”лик (ўзлик)ни ривожлантириш учун ижобий рағбат билдириш, йўналтира олиш;

4) ўзини ўзи ва ўқувчи (талаба, тарбияланувчи)ларни бошқара олиш;

5) ўқувчи (талаба, тарбияланувчи)лар билан расмий ва норасмий мулоқотни ташкил этишнинг турли услубларини ўзлаштира олганлик;

6) ҳиссий барқарорлик, ўзини тута билиш, ўз-ўзига ишонч, ҳаёцеварлик;

7) ҳеч қандай мажбурлов йўлларисиз педагогик зиддиятларни бошқариш;

8) турли диний ғоялар ва анъаналарга эътиқод қилувчи ўқувчи (талаба, тарбияланувчи)ларга ҳурмат билан муносабатда бўлиш;

9) яратувчилик;

10) педагогик рефлексия қобилиятига эгалик.

Педагогик маданият бир қатор элементлар асосида ягона тизим сифатида намоён бўлади. Мазкур тизимнинг таркибий элементлари қуйидагилардир:

1. Педагогик лойиҳалаш маданияти. У педагог томонидан ўзининг ички имкониятлари билан талаб, хоҳиш-истакларни ўзаро уйғунлаштира олган ҳолда мақсад ҳамда вазифаларни тўғри белгилай олиш, педагогик жараёни босқичлар бўйича режалаштириш, режани амалга оширишда зарур воситаларни танлаб билиш малакасига эгаликни тавсифлайди. Лойиҳалаш маданияти, шунингдек, фаолиятга ижодий ёндашишни, янгиликларни яратишни, қатъий белгиланган меъёр ва талаблар доирасидагина эмас, балки эркин ижод қилиш қобилиятига ҳам эгаликни билдиради.

2. Касбий билимларни пухта ўзлаштириш маданияти. Бугунги кунда инсоният улкан ҳажмга эга педагогик билимларга эга. Мазкур маданият замонавий педагог томонидан мавжуд педагогик билимларни пухта ўзлаштириш йўлида амалий ҳаракатларнинг ташкил этилаётганлигини англатади.

3. Педагогик дунёқараш. Дунёқарашга эгалик барча соҳа мутахассисларида бўлгани каби педагог ҳаёти, фаолиятида ҳам муҳим аҳамият касб этади. Педагогик дунёқарашнинг муайян даражаси педагог ва таълим олувчилар ўртасидаги ўзаро муносабатлар жараёнининг мазмуни, натижаларини белгилайди.

4. Фикрлаш маданияти. Педагогнинг мавжуд педагогик вазиятларни инобатга ола билиши, уларнинг моҳиятидан келиб чиққан ҳолда тўғри қарорлар қабул қилиши ва уларни амалиётга самарали татбиқ эта олишини ифодалайди. Педагогик жараёнда педагогнинг фикрлаш маданиятига эгалиги уни тўғри, оқилона ташкил этишда одатий ҳамда махсус воситалардан унумли фойдалана олишида кўзга ташланади.

5. Ҳис этиш маданияти. Мазкур маданият педагог томонидан таълим жараёни иштирокчиларининг ички кечинмалари, ҳис-туйғулари, ўй-фикрларини тушуна олиши, улар билан самарали мулоқотни ташкил этишини билдиради.

6. Баҳолаш маданияти. Педагог у ёки бу педагогик воқелик, ҳодиса, жараёнлар бўйича уларнинг моҳиятидан келиб чиққан ҳолда тўғри хулоса чиқариш, оқилона қарор қабул қилиш қобилиятига эгалликни намоён эта олиши зарур. У томонидан чиқарилаётган хулоса ва қабул қилинаётган қарорлар моҳиятан ахлоқий, эстетик, сиёсий, ҳуқуқий, диний ёки фалсафий характерга эга бўлиши мумкин..

7. Мулоқот маданияти. Ушбу элемент педагогик жараёнда ҳал қилувчи, устувор аҳамият касб этади. Зеро, таълим ва тарбия жараёни унинг иштирокчилари ўртасидаги фаол мулоқотга асослангандир. Мулоқот жараёнининг тўғри, самарали ташкил этилиши кўзланган мақсадга эришиш имкониятини юзага келтиради.

8. Ташкилотчилик қобилияти. Таълимий ва тарбиявий жараёнларни илмий-назарий, методик ва ҳиссий жиҳатдан тўғри ташкил этилиши ҳам педагогик фаолият самарадорлигини белгиловчи муҳим омил саналади. Шу сабабли ҳар бир педагог ташкилотчилик қобилиятига эга бўлиши зарур.

Педагогик одоб ва унга қўйиладиган талаблар. Педагог фаолиятида унинг одоби ҳам яққол акс этади. Қолаверса, педагогик одоб таълим ва тарбия жараёнлари муваффақиятини таъминловчи муҳим талаб ҳамда омиллардан бири саналади.

Мазкур талаблар педагог (ўқитувчи) томонидан ташкил этиладиган педагогик меҳнат, фаолият жараёнини бошқарувчи муҳим омил ҳисобланади. Педагог одоб талабларининг тизими педагог (ўқитувчи) томонидан касбий бурчни адо этиш, жамият, педагогик жамоа ва ўқувчи (талаба, тарбияланувчи) олдидаги ахлоқий мажбуриятларини бажаришида ўзига хос аҳамият касб этади.

Педагогик одоб педагогик ахлоқ ва педагогик жараёнда намоён бўладиган ахлоқий кадриятлар каби асосий категорияларнинг моҳиятини ёритишда етакчи ўрин тутди. Педагог фаолиятида ҳам барча умуминсоний ва миллий ахлоқий кадриятлар етакчи ўрин тутди. Бирок, шундай бўлишига қарамай, педагогик одоб сирасида педагогик қарашларни, педагогик фаолият ва муносабатни ифодаловчи муҳим категориялар асосий ўринни эгаллайди.

Касбий-педагогик бурч. Эзгулик ва ёвузлик, адолат ва адолацизлик, тўғрисиўзлик ва ёлғончилик, раҳмдиллик ва шафқацизлик, оққўнгиллилик ва кўнгли қоралик, ватанпарварлик ва ватанфурушлик, тинчлик ва уруш каби умуминсоний ахлоқий қадриятлар инсонлар ҳаёти, турмуш тарзи ва хатти-ҳаракатларида ўзига хос ўлчов бўлиб хизмат қилади. Педагогик фаолиятда ҳам педагог ушбу қадриятларни улуғлай олиши, уларга таянган ҳолда фаолиятни ташкил этиши лозим. Шунингдек, ҳар бир педагог касбий-педагогик бурчини тўла англай олиши, уни адо этиш йўлида амалий ҳаракатларни ташкил эта билиши зарур. Педагог томонидан жамият, унинг аъзолари, педагогик ва ўқувчилар жамоаси олдида қандай вазифаларни бажариши зарурлигини, касбий-педагогик бурчни бажаришда қандай тамойилларга таянишни аниқ белгилаб олиниши ҳам шахс, ҳам мутахассис ва фуқаро сифатида ўз мавқеини мустақил белгилаш имкониятини яратади. Агарда у ўз касбий фаолиятини мавжуд ахлоқий тамойилларга мувофиқ ташкил эта олса, у ҳолда ўз-ўзига бўлган ҳурмати ортади, ўз кучига ишонч пайдо бўлади. Бу эса педагогни янгидан янги ютуқларни қўлга киритишга рағбатлантиради. Агарда борди-ю, педагог касбий-педагогик бурчини англаса-да, бироқ, уни мавжуд ахлоқий талабларга мувофиқ ташкил эта олмаса, у ҳолда, энг аввало, ўзига бўлган ҳурматни йўқотади, ўзини шахс сифатида юқори баҳолай олмайди.

2. Педагогик адолат. “Адолат тушунчаси муайян тарихий шарт-шароит ва ижтимоий-иқтисодий муносабатлар билан белгиланади. Адолатнинг ахлоқий жиҳати инсонлараро муомалада бир хил муносабатда бўлишни, бир-бирининг иззат-нафсига тегмасликни, ахлоқ-одоб қоидаларига риоя қилишликни билдиради”. Қолаверса, адолат инсоний кадр-қиммат билан унинг жамият томонидан тан олинганлиги, мавжуд ахлоқий қоида ва мажбуриятлар ўртасидаги ўзаро мутаносибликни тавсифлашга хизмат қилади. Педагогик адолат ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, у педагогнинг педагогик жараёнга объектив, ҳаққоний ёндаша олиши, унинг ўқувчилар хулқ-атворини жамоа олдидаги хизматларига мувофиқ баҳолаш олишдаги ахлоқий тарбияланганлик даражаси (езгу ишлари, қатъияти, жиддийлиги, инсонийлиги)ни ифодалайди.

3. Педагогик мажбурият. Педагогик одобнинг муҳим категорияларидан бири бўлган – педагогик мажбурият тушунчасида жамият томонидан ўқитувчи шахсига, у томонидан бир қатор педагогик мажбуриятларнинг бажарилишига нисбатан қўйиладиган талаб ва ахлоқий йўл-қўриқ, кўрсатмаларни ўзида жамлайди. Педагог касбий фаолиятни ташкил этишда қуйидаги мажбуриятларни бажара олиши зарур: муайян меҳнат вазифаларини, асосан, ақлий меҳнат вазифаларини амалга ошириш; ўқувчилар, уларнинг ота-оналари, ҳамкасблар билан ўзаро муносабатни тўғри ташкил этиш; танлаган касбига, ўқувчилар ва педагогик жамоага ҳамда жамиятга бўлган шахсий муносабатини чуқур англаш. Педагогик мажбуриятлар сирасида, яна шунингдек, касбий фаолиятни ташкил этишга ижодий муносабатда бўлиш, ўзига нисбатан талабчанлик, касбий билимларини бойитиб ва педагогик малакасини оширишга интилиш, ўқувчилар ва уларнинг ота-оналари билан ўзаро ҳурматга асосланган ва талабчан муносабатни ўрнатиш, мураккаб педагогик низоларни ижобий ҳал қилиш кўникмаларини ўзлаштириш кабиларни ҳам кўрсатиш зурур.

4. Педагогик обрў. Педагогнинг педагогик обрўга эга бўлиши у томонидан ташкил этиладиган касбий фаолият самарадорлигини кафолатлайди. Педагог ўзининг обрўсига таяниб, ўқувчи (талаба, тарбияланувчи)ларнинг хулқ-атворларини бошқаради, уларнинг ишончларини қозонади. Педагогик обрў педагогнинг маънавий-ахлоқий ва педагогик-психологик тайёргарлигини ҳам ифодалайди. Педагог эга бўлган обрў даражасини унинг чуқур билими, заковати, маҳорати, ўз ишига бўлган муносабати ва бошқалар белгилайди.

Педагогик мулоқот маданияти. Педагогга хос бўлган маҳорат асосини ташкил этувчи педагогик мулоқот маданияти унинг ўқувчилар жамоаси, ота-оналар, ҳамкасблар ҳамда раҳбарият билан уюштириладиган мулоқот жараёнида намоён бўлади. Бунда, айниқса, педагогнинг ўқувчилар жамоаси билан ўзаро мулоқоти муҳим аҳамиятга эга. Педагог ўқувчилар билан мулоқотга киришиш, унинг самарали бўлишига интилади.

Педагогик мулоқот қуйидаги йўналишларда ташкил этилади:

1. Педагогнинг алоҳида ўқувчи билан мулоқоти.

2. Педагогнинг алоҳида ўқувчи орқали бутун синф билан мулоқоти.
3. Бутун синф билан бўлган мулоқот;
4. Педагогнинг бутун синф орқали алоҳида ўқувчи билан мулоқоти.

Педагогик мулоқот руҳий-психологик таъсир кучига эга. Шу сабабли уни ташкил этишда мулоқот жараёнининг ижобий бўлишини таъминлаш педагогнинг зиммасига катта масъулиятни юклайди. Агарда тўғри ташкил этилган педагогик мулоқот ўқувчида кўрқувнинг юзага келиши, ишончсизликнинг туғилиши, диққат, хотира ва иш қобилиятининг сусайиши, нутқ меъёрининг бузилиши кабиларга сабаб бўлса, аксинча, назарий-педагогик ва амалий жиҳатдан тўғри ташкил этилган мулоқот юқоридаги ҳолатларнинг аксини келтириб чиқаради. Натижада ўқувчиларда ўқишга ва мустақил ўрганишга, фикрлашга бўлган қизиқиш ортади.

Педагогик мулоқот ўзига хос ижтимоий-психологик жараён ҳам саналади. Мазкур жараёнда қуйидаги вазифалар бажарилади: 1) шахсни ўрганиш (билиш); 2) ахборот алмашиш; 3) фаолиятни ташкил этиш; 4) ҳамдард бўлиш.

Мулоқот жараёнида ўқувчи томонидан билдирилаётган фикрлар, унинг қарашлари шахсни яқиндан ўрганиш учун имконият яратади. Ўқувчи шахсини яқиндан билиш, унинг ички кечинмалари, ўй-фикрлари, ҳис-туйғулари, орзу-умид, мақсад ва ҳаётий интилишларидан хабардор бўлиш педагогик жараённинг методик, руҳий жиҳатдан тўғри ташкил этилишини таъминлайди. Зеро, бу жараёнда педагог ўқувчи шахсига хос ёш, психологик ва шахсий хусусиятларни инобатга олган ҳолда фаолиятни ташкил этади.

Мулоқот жараёнидаги ахборот алмашинуви таълим жараёни иштирокчиларининг ўзаро ижтимоий жараёнлар, шахс камолотининг кечишига доир маълумотлар алмашишини таъминлайди. Педагог ва ўқувчилар ўртасида ҳамкорликни қарор топтириш эса ҳар қандай вазиятда ҳам улар ўртасида ўзаро ахборот алмашинуви самарали рўй бериши учун шароит яратади. Бу жараёнда ўқитувчи таълим олувчиларнинг энг яқин маслаҳатчиси, йўлбошчиси ва раҳбарига айланади. Мулоқот чоғида ўқувчилар томонидан ўз шахсини, “мени”ни, кадр-қимматини етарлича баҳолаш ва ўз олдиларига ҳаётий

мақсадларни қўйган ҳолда олға интилишларини таъминлашга жиддий эътибор қаратиш лозим. Мулоқот жараёнида ахборот алмашиш вазифасининг ҳал қилиниши қуйидаги воситалар асосида рўй беради:

1) нутқ;

2) паралингвистик (юнонча παρά – “яқин”, мулоқот таркибида сўзли, ғоявий маълумотларни сўзсиз воситалар билан биргаликда узатилиши) ва экстралингвистик (инглизча "exterior" – “ташқарида”, немисча “linguistik” - гапираётган шахснинг ижтимоий вазифалари билан бевосита боғлиқ ҳолда нутқнинг ташкил этилиши – нутқий танаффуслар, кулгу, йўталиш, нафас олиш, йиғлаш, тутилиш ва бошқалар) тизимлар;

3) мулоқотнинг ташкилий кўлами ва вақти;

4) кўз қарашлар ёрдамида ташкил этиладиган алоқа;

5) белгиларнинг оптик-кинетик тизими (мимика, пантомимика, жестлар – гавда, қўл ва оёқ ҳаракатлари).

Педагог раҳбарлиги ёки унинг йўл-йўриқлари, кўрсатмаларига асосан ўқув машғулотлари ва тарбиявий ишларни ташкил этишда ҳам мулоқот муҳим аҳамият касб этади. Айни шу вақтда мулоқотнинг фаолиятни ташкил этиш вазифасини намоён бўлади. Яқин-яқингача фаолиятни ташкил этиш жараёнида педагогнинг етакчилиги, унинг бевосита раҳбарлиги устувор омил бўлган бўлса, замонавий шароитда роллар алмашинуви етакчи ўринга чиқди. Эндиликда аксарият ҳолларда ўқувчиларнинг ўзлари таълим ва тарбиявий жараёнларни мустақил уюштириш имкониятига эга бўлдилар. Бироқ, бу дегани, таълимий ва тарбиявий ишларни ташкил этиш даврида педагогнинг ўрни ва роли мутлақо акс этмайди, дегани эмас. Педагог бу жараёнда раҳбар, етакчи, маслаҳатчи, эксперт сифатида намоён бўлади ва ўқувчиларни педагогик жараёнларни илмий-назарий ва ташкилий-методик жиҳатдан тўғри уюштиришга йўналтиради.

Педагогик мулоқотнинг энг муҳим вазифаларидан яна бири – таълим иштирокчиларининг ўзаро ҳамдард бўла олишлари (педагогик эмпатияга эгаликлар)дир.

Педагогик мулоқотни ташкил этишда, айниқса, педагог ёрдамига муҳтож ўқувчиларга алоҳида эътибор бериш, ҳар бир ўқувчида турли ўқув фанлари асосларини ўзлаштиришга нисбатан қизиқтириш усулларини, ҳамкорлик ва ижодкорликка асосланган меҳнатни ташкил этишни олдиндан ўйлаб қўйиш лозим.

Ўқитувчи (педагог) томонидан жамоа билан мулоқотни уюштириш техникасини доимий равишда таҳлил қилиб бориш мақсадга мувофиқдир. Маълум вазиятларда ўқитувчи раҳбар сифатида ўқувчилар, тарбияланувчилар фаолиятларини бошқаради. Худди шу жараёнда ҳам мулоқот етакчи омил ҳисобланади. Бироқ, мулоқотнинг самарадорлиги раҳбар сифатида намоён бўлаётган ўқитувчи томонидан қандай услуб (мулоқот услуби)нинг танланганлиги билан белгиланади.

Педагогик қобилият. Педагогик жараённинг қанчалик самарали, муваффақиятли ташкил этилиши ўқитувчининг педагогик қобилиятга эгаллигига боғлиқ. Манбалардан бирида “қобилият” тушунчаси шундай шарҳланади: шахснинг осонлик билан бирон фаолиятни эгаллай олишини таъминлайдиган индивидуал психологик хусусият.

Қобилият умумий ва махсус қобилиятлар тарзида икки гуруҳга ажратилади. **“Умумий қобилиятлар** шахс фаолиятининг асосий турларида намоён бўлса, касбий фаолиятнинг айрим турларида намоён бўладиган қобилиятлар (математик, техник, мусиқа, тасвирий санъат, адабиёт (поезия ва проза), жисмоний тайёргарлик ва бошқалар) **махсус қобилиятлар** деб юритилади. Қобилиятнинг етакчи хусусиятларидан бири – нарса ва ҳодисалар моҳиятини ижодий тасаввур қилишдир”.

Педагогик қобилиятнинг устувор хусусиятлари қуйидагилар саналади:

- педагогик такт (педагогнинг ўқувчилар билан турли фаолият шакллари бўйича ташкил этиладиган мулоқотда мавжуд ахлоқий тамойиллар ҳамда ҳуқуқ-атвор қоидаларга риоя қилиши, уларга тўғри ёндашиш малакаларига эгаллиги);
- педагогик кузатувчанлик (ўқитувчининг ўқувчиларга хос бўлган ҳатто энг оддий хусусиятларни ҳам пайқаб олиш қобилиятига эгаллиги);

- болаларга бўлган муҳаббат (ўқувчиларга меҳр қўя олиш, уларга меҳрибонлик кўрсатиш, ички кечинмалари, хис-туйғулари, орзу-умидлари, ҳаётий интилишлари билан ўртоқлашиш, улар учун қийин бўлган вазиятларда ғамхўрлик қилиш);

- билимларни узатишга бўлган эҳтиёж (педагог сифатида ўзидаги мавжуд билимларни ўқувчиларга беришга интилиш).

Ф.Н. Гоноболин ўқитувчи, педагог шахсида қуйидаги қобилиятларнинг намоён бўлишини муҳим деб ҳисоблайди:

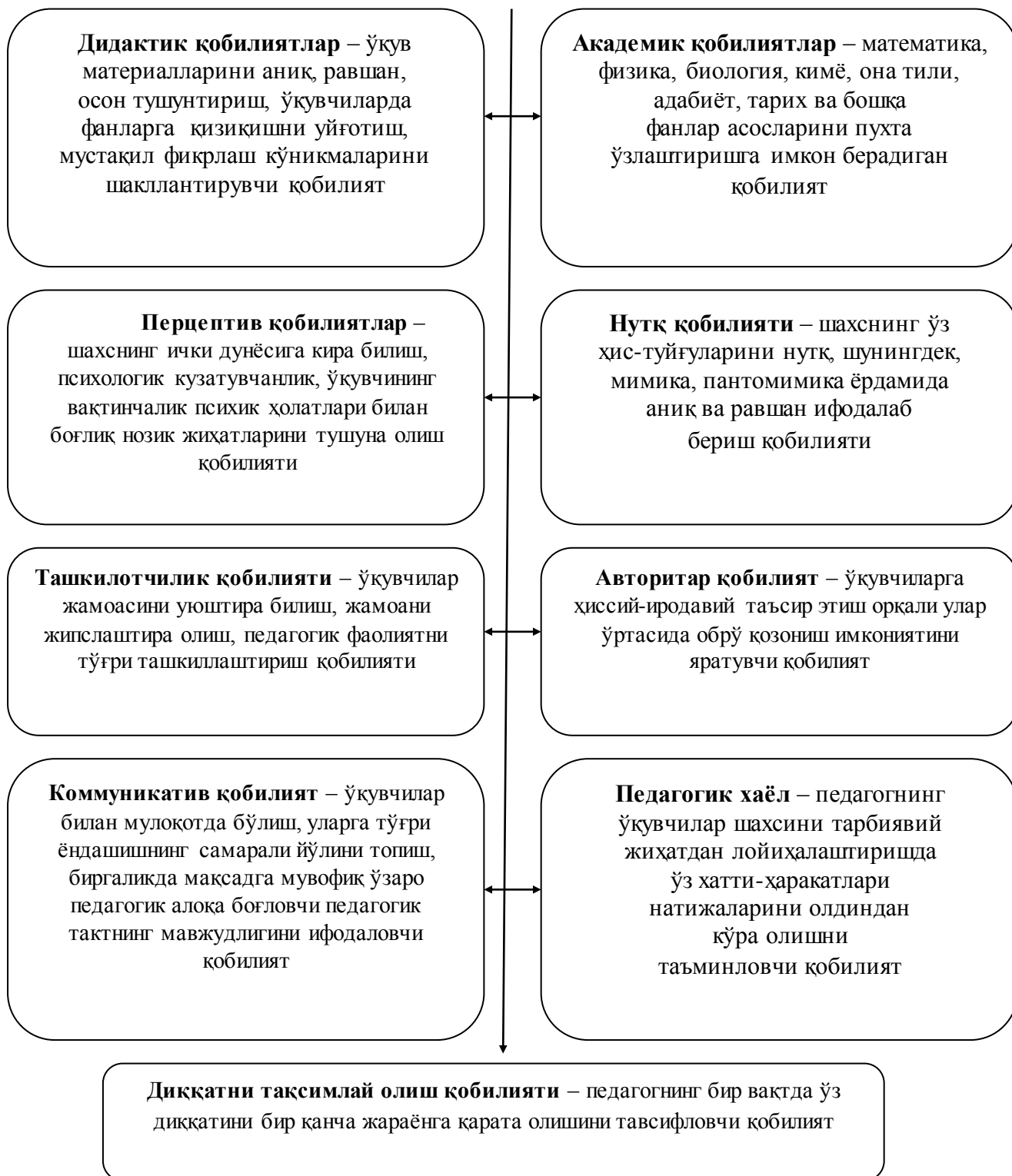
- 1) ўқувчини тушуна олиш қобилияти;
- 2) ёш, психологик жиҳатдан барча ўқувчилар ўзлаштира оладиган материалларни тақдим эта олиш қобилияти;
- 3) ўқувчиларнинг қизиқишларини ривожлантириш қобилияти;
- 4) ташкилотчилик қобилияти;
- 5) педагогик такт;
- 6) ўз ишининг натижаларини кўра олиш ва бошқалар.

Умуман олганда, педагогик қобилиятлар турлари, энг аввало, қуйидагилар саналади:

- 1) педагогик кузатувчанлик;
- 2) педагогик ҳаёл (фантазия);
- 3) характер сифатларининг тарбияланишига бўлган талабчанлик;
- 4) педагогик такт;
- 5) ташкилотчилик қобилиятлари;
- 6) нутқ маданиятига эгаллик.

Асосий турлари

Педагогик қобилият турлари

Замонавий шароитда ҳар бир ўқитувчи ўзида қуйидаги педагогик қобилиятларни тарбиялай олиши керак:

- 1) мулоқотга киришувчанлик;
- 2) ҳиссий сезгирлик (касбий зийраклик, бошқаларга ҳамдард бўла олиш, ички сезгига эга бўлиш);
- 3) ҳаракатчанлик, таълим жараёни иштирокчиларига иродавий таъсир кўрсатиш ва ишонтириш қобилиятига эгалик;
- 4) ҳиссий барқарорлик (ўз-ўзини тута билиш, ўз-ўзини бошқариш, ўз-ўзини назорат қилиш);
- 5) келажакни мақбул ҳолда башоратлай билиш;
- б) касбий мустақиллик, ижодий қобилиятга эгалик.

Қобилиятли ўқитувчиларда қуйидаги ноёб қобилиятлар ҳам кўзга ташланади. Яъни:

- бир вақтнинг ўзида бир неча фаолиятни бажара олиш (масалан, эшитиш, кўриш, ўқиш, ёзиш, фикр юритиш, мулоқот қилиш ва бошқалар);
- атрофида кечаётган икки ёки бир неча воқеликни бирдек қабул қилиш (жумладан, бир ўқувчининг маърузасини эшитгани ҳолда, синфдаги бошқа ўқувчиларнинг фаолиятларини кузата олиш);
- ўта қизиқувчанлик (табиат ва жамиятда кечаётган ҳар бир воқеа-ҳодиса (гарчи улар энг аҳамиятсиз, эътиборга ташланмайдиган бўлса-да) моҳиятини билишга интилиш, ҳаддан зиёд кўп саволларга жавоб топишга интилиш);
- мия фаолиятининг биокимёвий ва электрик фаоллиги (мия деярли тўхтовсиз фаолият кўрсатиб, ниҳоятда кам вақт “дам олади”, шунингдек, билиш жараёнида ноаниқликлар кўзга ташланса, улар тезда бартараф этилади; уйқувчанлик қобилиятли педагогларга хос хусусият эмас);
- нутқи ва фантазиясининг бойлиги (қобилиятли ўқитувчиларнинг аксарияти ниҳоятда бой нутққа эга, шунингдек, уларда фантазия (тасаввур қилиш) қобилияти беқиёс даражада кучли);

- кучли хотира (йирик ҳажмдаги матнни, жумладан, дostonларни бир марта ўқиш билан тўлалигига ёдлаб олиб, уни сўзма-сўз қайта ҳикоя қилиб бериш қобилияти)га эгалик кабилар алоҳида ўрин тутди¹.

Педагогик релаксация. “Фан-техника тараққиётининг ҳозирги босқичида, ишлаб чиқариш муносабатларининг жадаллашуви, халқ хўжалигининг турли жабҳаларида янги технологияларнинг жорий этилиши ва шу каби қатор омиллар инсон руҳиятига олдингиларига қараганда кўпроқ жисмоний, руҳий зўриқишлар бермоқда”². Педагог фаолиятида руҳан ёки жисмонан толиққан ўқувчиларда руҳий ҳамда жисмоний чарчоқларни бартараф этишга ҳам эътибор қаратиш талаб қилинади. Мазкур талаб салбий руҳий омиллар таъсири кучайган, катта ҳажмдаги ахборотлар билан тўкнашиш рўй бераётган мавжуд шароитда айниқса муҳим аҳамият касб этади. Таълим олувчиларда руҳий ва жисмоний толиқишларни бартараф этишга қаратилган педагогик фаолият **“релаксопедия”** (лотинча “relaxation” – қуввацизлик, заифлашиш, руҳан ёки жисмонан ҳолдан тойишни бартараф этиш педагогикаси) деб номланади. Сўнгги йиллар жаҳон таълими амалиётида ушбу педагогика имкониятларидан кенг фойдаланилмоқда.

Педагогик релаксация – таълим олувчилар (ўқувчи, талаба, тарбияланувчи)ларнинг ҳиссиёт фаолияти, руҳий-жисмоний қуввати ҳамда ишчанлик қобилиятини қайта тиклаш

Мураккаб вазиятларда, мас., имконияти чекланган болалар, фанларни ўзлаштира олмайдиган ёки тарбияси оғир ўқувчилар билан ишлашда релаксопедиянинг педагогик-психологик имкониятларидан ўринли, мақсадли ва самарали фойдаланиш кутилган натижаларни беради. Релаксация шароитида бугунги кунда кенг оммалашган тренинг ва автотренинглар ижобий муҳитнинг ҳосил бўлишини таъминлайди. Улардан фойдаланиш вақтида ўқувчилар ташқи

¹ Худойбергенова Ў. Иқтидорли болаларни ўқитишга ихтисослашган мактаблар фаолияти самарадорлигини оширишнинг педагогик асослари: Пед.фанл.номз... дисс. – Тошкент: 2006. – 20-21-бетлар.

² Оила психологияси / Муаллифлар: Ғ.Б.Шоумаров ва бошқалар. Проф. Ғ.Б.Шоумаров таҳрири остида. – Тошкент: “Шарк” НМАК, 2008. – 60-бет.

ва ички таъсирлардан химояланган бўлиб, уларга фақатгина ўқитувчининг ишонтирувчи овозигина эшитилади. Бу эса ўқитувчининг таъсири ва унинг самарасини янада оширади.

Релаксация жараёнида ўқувчилар ўқитувчининг қўллаб-қувватлашларини ҳис этишлари, унинг меҳр-муҳаббатидан баҳраманд бўлишлари, ҳамдарлигини ҳис қилишлари лозим. Шундагина ўқувчилардаги руҳий зўриқиш, жисмоний толиқишларни бартараф этиш учун психологик муҳит юзага келади.

Мушаклар релаксацияси (яъни мушакларни бўшаштириш) даврида ўз-ўзини ишонтириш ва ахборотга таъсирчанлик юқори бўлади. Шунинг учун ҳам ўз-ўзини ишонтиришга йўналтирилган тренинг ва автотренингларни ухлаш ва уйқудан туришдан олдин қўллаш самарали ҳисобланади. Мушаклар релаксацияси (яъни мушакларни бўшаштириш)нинг самарали кечиши учун ўқитувчи мушакларни бўшаштиришга ёрдам берадиган метод ва воситалардан хабардор бўлиши даркор.

Ўқувчиларнинг руҳий зўриқиш ва жисмоний толиқишларини бартараф этиш мақсадида релаксация асосларини назарий жиҳатдан ўзлаштириб қолмай, улардан амалий жиҳатдан фойдаланишни ҳам билишлари зарур.

Педагогик такт. Юқорида айтиб ўтилганидек, маҳоратли педагог фаолиятида педагогик такт ҳам ўзига хос ўрин тутади:

Педагогик такт – педагогнинг ўқувчилар билан турли фаолият шакллари бўйича ташкил этиладиган мулоқотда мавжуд ахлоқий тамойиллар ҳамда ҳулқ-атвор қоидаларга риоя қилиши, уларга тўғри ёндашиш малакаларига эгаллиги

Педагогик такт ўқитувчи фаолиятига ғоявий ва амалий жиҳатдан бир-бирига мос келадиган педагогик ахлоқни бевосита татбиқ этишнинг шакли сифатида намоён бўлади. **Такт (дахлдорлик)** – бу ахлоқий ҳулқ-атвор, хатти-ҳаракат бўлиб, ўзида барча объектив ҳаракатларнинг оқибати ва уларнинг шахс томонидан субъектив қабул қилишни аввалдан кўра олиш, шунингдек, белгиланган мақсадга осонроқ эришиш йўллариини излашнинг намоён бўлишини

ифодалайди. Шунга кўра педагогик такт ўз моҳиятига кўра ижодий изланишни талаб этадиган амалий ҳаракатдир.

Ўқитувчига хос бўлган педагогик тактнинг асосий таркибий элементлари сифатида қуйидагиларни эътироф этиш мумкин:

- 1) шахсга нисбатан ҳурмат билан муносабатда бўлиш;
- 2) юксак талабчанлик;
- 3) суҳбатдошни қизиқиш билан тинглай олиш ва унга нисбатан қайғуриш малакаси;
- 4) руҳий барқарорлик, дадиллик ва оғир вазминлик;
- 5) муносабатлар жараёнида ишонч билан сўзлай олиш;
- 6) қатъиятлилиқ (қайсарлик эмас);
- 7) ўқувчиларга нисбатан эътиборли ва хушёр бўлиш³.

Демак, талабаларга педагогик маҳорат асосларига доир билимларни беришда уларда педагогик тактнинг қуйидаги элементларини тарбиялашга жиддий эътибор қаратиш мақсадга мувофиқдир:

- ўқувчи шахсини ҳурмат қилиш ва унга нисбатан талабчанлик;
- барча фаолият турлари бўйича ўқувчиларда мустақилликни ривожлантириш ва уларнинг ишларига оқилона педагогик раҳбарлик қилиш;
- ўқувчиларнинг руҳий ҳолатига нисбатан эҳтиёткорона муносабатда бўлиш ҳамда унга нисбатан юксак идрок билан изчил талаблар қўйиш;
- ўқувчиларга ишониш ва уларнинг ишларини тизимли назорат қилиб бориш;
- ўқувчилар билан мулоқотни ташкил этишда ўзини оқлаган ишчан ва ҳиссий характерга эга муносабатларни қўшиб олиб бориш.

Педагогик тактга хос бўлган муҳим хусусият ўқитувчининг нафақат хушмуомала бўлиши, ўқувчини сева олиши, ҳурмат қилиши эмас, унинг кўнглига тўғри йўл топа олиши ҳамдир.

---

³ http://imp.rudn.ru/psychology/pedagogical_psychology/13.html.

Ўқитувчининг педагогик тактга эгаллиги унинг юриш-туришида, вазминлигида, ўзини тута билишида намоён бўлади, Шунингдек, у ўқувчига ишонч билан қарашни назарда тутди. Ўқувчига ишончсизлик билан қараш ўқитувчининг педагогик тактга эга эмаслигини ифодалайди. Ҳар қандай педагогик низо ёки зиддиятларнинг асосида ўқитувчининг педагогик тактга эга эмаслиги ётади. Ҳар қандай кўполлик, кесатик ва қойишлар, ўқувчиларни доимий равишда танқид қилиш, уларга ишончсизлик билдириш педагогик низоларни келтириб чиқаради. Педагогик такт, шунингдек, ўқитувчининг ўқувчи жавобини диққат билан тинглашида, жавобнинг мазмунига алоҳида эътибор қаратишида, борди-ю, ўқувчи хатога йўл қўядиган бўлса, уни босиқлик, вазминлик билан тўғрилашда, ўқувчи фаолиятини ҳаққоний, оқилона баҳолашда, қўйилган баҳонинг моҳиятини изоҳлашда намоён бўлади. Бу жараёнда жавоб бераётган ўқувчига жилмайиш, турли имо-ишоралар билан, бошни қимирлатиш, юз ифодалари, қўл ҳаракатлари билан унинг жавобларини маъқуллаб туриш педагогик фаолият самарадорлигини оширишга ёрдам беради.

Маҳоратли педагог, айниқса, ўқувчилар фаолиятини баҳолашда хушёр, эҳтиёткор бўлиши лозим. Зеро, нотўғри қўйилган баҳо ўқувчи шахсига салбий таъсир кўрсатиб қолмай, балки унинг ўқишга бўлган қизиқишини сўндиради. Шу сабабли ўқувчилар фаолиятини баҳолашда В.А.Сухомлинскийнинг педагогик тажрибасига таяниб иш кўриш мақсадга мувофиқдир:

1. Ўқувчига амалий ёндашиш (“Ўқувчи бўлгандан кейин ўқиб келиш керак-да” тарзида эмас), балки унга шахс сифатида муносабатда бўлиш (“Ўқувчиларим, энг аввало, шахс, бола, сўнгра эса ўқувчи. Мен унга қўядиган баҳо унинг билимлари ўлчови эмас, балки менинг унга нисбатан инсоний муносабатимдир” тарзида ёндашиш).

2. Ҳар бир баҳо ўқувчини келажакка ишонч руҳида тарбиялаши зарур; у ўқувчининг меҳнатини рағбатлантириши, бироқ, унинг дангасалиги ва қобилиятига эътиборини ўқувчи учун жазо воситаси бўлмаслиги зарур.

Педагогик техника ва унинг таркибий элементлари. Педагогик маҳоратнинг муҳим белгиларидан бири бўлган педагогик техника ўз навбатида ўқитувчининг юқори техник малакаларга эгаллигини ҳам англатади.

Педагогик техника – педагогга алоҳида ўқувчи (талаба, тарбияланувчи)га ҳамда таълим олувчилар жамоаларига педагогик таъсир кўрсатиш методларини амалда самарали қўллаш олиш учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакалар мажмуи

Педагогик техника асосларини муваффақиятли ўзлаштириш педагогик маҳоратнинг муҳим таркибий қисми бўлиб, унга эришиш педагогика, психологик ҳамда амалий тайёргарлик бўйича махсус билимларга эга бўлишни талаб қилади. Педагогик техникани ўзлаштиришда ўқитувчи ўқувчи хулқ-атвори, хатти-ҳаракатларининг ташқи белгиларга кўра унинг ички ҳолатини белгилай олиш малакасига эга бўлиши ниҳоятда муҳимдир.

Педагогга хос бўлган педагогик техниканинг муҳим элементлари:

- 1) унинг ўз диққати ҳамда ўқувчилар диққатини мақсадли бошқариш;
- 2) педагогик фаолиятда жараённинг, ўқувчилар ҳаракатининг суръатини ҳис қилиш саналади.

Назорат учун саволлар:

1. «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»нинг бош ғояси нимадан иборат?
2. Кадрлар тайёрлаш миллий модели нима?
3. Кадрлар тайёрлаш миллий моделининг асосий таркибий қисмлари нималардан иборат?
4. Узлуксиз таълим тизимининг моҳиятини ёритиб беринг.
5. Олий ўқув юртидан кейинги таълим мазмунини изоҳлаб беринг.
6. Педагогик касбининг асосий хусусиятлари нималарда намоён бўлади?
7. Ўқитувчи қандай сифатларга эга бўлиши зарур?
8. Сизнинг назарингизда бугунги кун ўқитувчисига қандай педагогик талаблар қўйилмоқда?

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни // Ўқувчи маънавиятини шакллантириш. – Тошкент: “Маърифат - Мададкор”, 2000.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури // Ўқувчи маънавиятини шакллантириш /Нашр учун масъул: Ж.Ғ.Йўлдошев. Тузувчилар Ж.Ғозилов, Р.Султонов., Ҳ.Саидов. – Тошкент: “Маърифат-Мададкор” 2000.
3. Педагогик маҳорат. Мавлонова Р., Абдурахимова Д. Т.: Фан ва технологиялар. 2012-йил
4. Педагогика /Бакалавриат йўналиши учун дарслик. Проф. М.Х.Тохтаходжаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент: “Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти” нашриёти, 2010.
5. Тарбия / Ота-оналар ва мураббийлар учун энциклопедия. Тузувчи: М.Н.Аминов. Масъул муҳаррир А.Мажидов. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2010.
6. ПЕДАГОГИКА (нопедагогик олий таълим муассасалари учун мўлжалланган дарслик). У.И.Иноятов, Н.А.Муслимов, Д.И.Рўзиева, М.Ҳ.Усмонбоева– Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2013.
7. ПЕДАГОГИКА: 1000 та саволга 1000 та жавоб.Методик қўлланма -Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2012
8. Тарбиявий ишлар методикаси. Р. Мавлонова, Н.Раҳмонкулова, Б.Нормуродова, К.Магназарова -Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2014
9. Бошланғич таълим педагогикаси, инновсияси ва интергацияси. Ўқув қўлланма Р. А.Мавланова, Н.Х.Раҳманкулова Т. Ғ.Ғулом, 2013 й
10. интерфаол методлар:моҳияти ва қўлланилиши (Методик қўлланма) - Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2012

4-МАВЗУ. КОНКРЕТ ВАЗИЯТНИ ҲИСОБГА ОЛИБ, ЗАРУР БЎЛГАН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ТАНЛАШ, ТЕХНОЛОГИК ЖАРАЁННИ ЛОЙИҲАЛАШ

Режа:

1. Илғор педагогик технологиялар ва уларнинг дидактик аҳамияти.
2. Педагогик технологияларнинг асосий вазифалари.
3. Педагогик технологияларнинг турлари.
4. Таълим технологиялари.

Таянч тушунчалар: технология, технологик ёндашув, педагогик технология, таълим технологияси, тарбия технологияси, технологик лойиҳа, шахсга йўналтирилган таълим технологиялари, технологик паспорт, технологик харита, интерфаол методлар.

Таълим технологияси назариясининг илк ғоялари илгари сурилган даврлардаёқ мазкур назариянинг асослари ҳам яратила бошланган. Таълим технологияси назариясининг умумий асосларини унинг мақсади, мазмуни, вазифалари, тамойиллари, объектив (ташқи) ҳамда субъектив (ички) омиллари, объекти, асосий тушунчалари, мезонлари ва бошқалар ташкил этади.

Юқорида қайд этилганидек, педагогик технология назарияси ўтган асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб асосланиб келинаётган бўлсада, айнан “педагогик технология” тушунчасига нисбатан турлича ёндашувлар мавжуд. Хусусан, педагог олим В.П.Беспалько педагогик технологияни “амалиётга тадбиқ қилинадиган муайян педагогик тизим лойиҳаси” дея таърифлайди ҳамда асосий диққатни ўқув-педагогик жараёنни олдиндан лойиҳалашга қаратади⁴. Н.Ф.Талызина эса педагогик технологияни “фан ва амалиёт оралиғида муайян тамойилларни олға сурувчи методлар ишлаб чиқарувчи, уларни изчил қўллаш каби масалаларни ҳал этишга йўналтирилган мустақил фан”⁵ бўлиши лозимлигини қайд этади ва ҳоказо.

Сўнгги ўн йил давомида нутқимизда “педагогик технология”, “замонавий педагогик технология”, “ўқитиш технологияси” каби тушунчалар кенг қўлланмоқда. Аксарият педагоглар “таълим технологияси” ва “педагогик технология” тушунчалари мазмунан бир маънони англатишини таъкидлайдилар. Бундай ёндашув у қадар тўғри эмас. Зеро, юқорида қайд этиб ўтилганидек,

---

⁴ Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – Москва Педагогика, 1989. – С. 6.

⁵ Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний. – Москва: Изд-во МГУ, 1984. - с. 13.

таълим жараёнини технологиялаштириш ғояси дастлаб Ғарбий Европа ва АҚШда шаклланган. Ғарбий Европа мамлакатлари ва АҚШда “Педагогика” фани мавжуд эмас, шу боис “педагогик фаолият”, “педагогик технология” тушунчаси ҳам истеъмолда йўқ.

Бу ўринда Т.Н.Балло “педагогик технология” тушунчасига таъриф берар экан, уни ўқитиш жараёнига нисбатан топшириқли ёндашув, Л.В.Занков, Т.Я.Гальперин, В.И.Давыдовлар босқичли ўқитиш, Г.К.Селевко ҳамда бошқа муаллифлар эса мазмунли умумлашма сифатида баҳолайдилар. П.Митчелнинг нуқтаи назарига кўра педагогик технология барча жиҳатларига кўра ўзига хос ва самарали натижаларни қўлга киритиш имконини берувчи педагогик тизимни ташкил этиш билан боғлиқ ҳолда таълим тизими доирасида олиб борилаётган тадқиқот назарияси ва амалиётининг муайян тармоғидир⁶.

С.К.Исламгулова эса “...технологик лойиҳага асосланган таълим жараёнини ташкил этиш усули бўлиб, у аввалдан белгиланган муайян қоида ва талабларга жавоб беради⁷”, - деган қарашни илгари суради.

Бошқа муаллифларнинг ҳам ёндашувлари бир-бирларидан фарқ қилади. Мас., таълим шаклларини такомиллаштириш вазифасини кўзлаган ўқитиш ва бошқаларни ўзлаштиришнинг барча жараёнларини техника ва инсон омилларида, уларнинг биргаликдаги ҳаракатлари воситасида яратиш, тадбиқ этиш ва аниқлашнинг изчил методи (ЮНЭСКО); педагогик мақсадларга эришиш йўлида фойдаланиладиган барча шахсий, ускунали ва методологик воситаларнинг тизимли йиғиндиси ва уларнинг амал қилиш тартиби (М.В.Кларин); таълим жараёнига нисбатан ўзига хос ёндашув; ижтимоий-муҳандислик тафаккурининг педагогик ифодаси, технократик онгнинг педагогикага кўчирилган тасвири, таълим жараёнининг муайян стандарти (Б.Л.Фарберман); дидактик мақсад, талаб этилган ўзлаштириш даражасига эришиш, таълим жараёнини аввалдан лойиҳалаштириш (У.Н.Нишоналиев); ўқитувчининг ўқитиш (тарбия) воситалари ёрдамида ўқувчиларга муайян шароит ва изчилликда таъсир кўрсатиш ҳамда мазкур фаолиятнинг маҳсули сифатида уларда олдиндан белгиланган сифатларни шакллантириш жараёни (Н.Саидахмедов).

Олий таълим муассасаларида педагогика фанини ўқитиш жараёнида талабалар таълим ва тарбия жараёнининг мазмуни, тамойиллари, босқичлари, самарали шакллари, методлари ва воситалари, илғор технологиялар, ўқитувчи-таълим олувчи (ўқувчи, талаба) муносабатлари тўғрисидаги педагогик билимлар билан қуроллантириладилар, замонавий таълим ва тарбия назариялари тўғрисида

---

⁶ Исламгулова С.К. Технологизация процесса обучения в школе: теория и опыт. – Алматы: Творческая педагогика, 2003. – С. 23.

⁷ Ўша асар. – 25-бет.

маълумотларни ўзлаштириш асосида ўзларида педагогик фаолиятни муваффақиятли ташкил этиш кўникма, малакаларини шакллантирадлар.

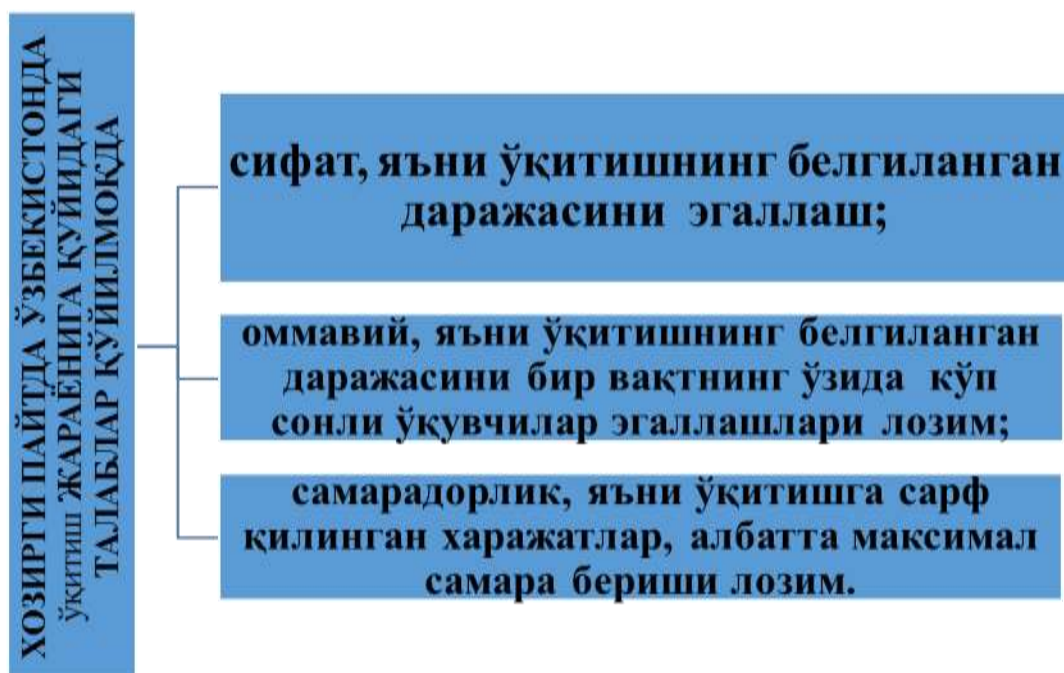
XVII асрда Ян Амос Коменский ўз тадқиқотларида, таълим жараёнининг шундай механизми устида изланишлар олиб бордики, тўғри тақсимланган “вақт, усул ва жараёнлар”, амалда кутиладиган натижани бериши керак.

Бундай механизмни Я.А.Коменский “Дидактик машина” деб атади. Бундай дидактик машина учун:

1. Мақсаднинг аниқ қўйилиши.
2. Аниқ мақсадга эришиш учун, воситаларнинг тўғри танланиши.
3. Воситалардан тўғри фойдаланиш учун эса, аниқ қоидаларга амал қилиниши лозимлигини ёзган.

«Технология» юнонча сўздан олинган бўлиб “*techno*” - маҳорат, санъат, малака ва “*логос*” - сўз, ўқитишот маъноларини англатади.

Педагогик технология – таълим ва тарбия жараёнларини технологик ёндашув асосида такомиллаштириш, илғор педагогик технологияларни яратиш ва таълим амалиётига самарали татбиқ этиш йўлларини тадқиқ қилади.

Ишлаб чиқариш технологияси:

➤ хомашё, материал, ярим тайёр маҳсулотларни олиш, уларни қайта тайёрлаш ёки уларга ишлов бериш *йўл ва усулларининг йиғиндис* (технологияни *жараёнли-баёнли жихати*);

➤ юқорида кўрсатилган йўл ва усулларни ишлаб чиқувчи ва такомиллаштирувчи *илмий фан*. Технологияни илм сифатидаги вазифаси, моддий манба ва вақтлар кам сарфлашни талаб этувчи самарали ва тежамкор ишлаб чиқариш жараёнларини аниқлаш ва амалиётда улардан фойдаланишни аниқлаш мақсадидаги қонуниятларни топиш ҳисобланади (*илмий жихати*);

➤ *жараённинг ўзи* – топилмани қазиб олиш ҳаракатлари, ишлов бериш, қайта ишлаш, транспортда ташиш, омборга жойлаш, саклаш, шунингдек ишлаб чиқаришнинг техник назорати (*жараёнли ҳаракат жихати*).

“Педагогик технология” – ўқитишни технологиялаштириш соҳасида педагогик ҳодиса ва жараёнда қўлланиладиган тушунча.

Ўқитишни технологиялаштириш –

(1) бу ўқитиш жараёнига технологик ёндашиш асосида ўқитиш мақсадларига эришишнинг энг мақбул усул ва воситаларни тадқиқ қилувчи, қонуниятларни очиб берувчи педагогик йўналишдир.

(2) бу ўқитиш жараёнига технологик ёндашиш асосида таълимий мақсадларга эришиш

“Таълим технологияси” - ўз олдига ўқитиш шакллари мақбуллаштириш вазифасини қўювчи, техник ва инсоний манбалар (ресурслар) ва уларнинг ўзаро ҳаракатини ҳисобга олган ҳолда таълим бериш ва билимларни ўзлаштириш жараёнларини аниқлаш ҳамда қўллашнинг яратувчи тизимли усулидир (ЮНЭСКО).

Ўқитиш технологияси:

➤ бу мавжуд шароит ва ўрнатилган вақтда белгиланган таълимий мақсад ва кўзланаётган натижаларга кафолатли эришишнинг таъминловчи, *мулоқот, ахборот, бошқарув ва ўқитишнинг энг қулай йўл ва воситаларининг тартибли йиғиндис* (ўқитиш технологиясининг жараёнли ва баёнли жихати);

➤ юзага келган таълим жараёни субъектларининг ҳамкорликдаги ҳаракатлари, амалдаги жараён (ўқитиш технологиясининг) тартиби.

Педагогик тизим – шахснинг барча хусусиятларини шакллантиришга қаратилган, педагогик жараёнда аниқ мақсадга йўналтирилган, ўзаро бир бирига боғланган ҳолда шакл, усул, воситаларнинг йиғиндисини ифодалайдиган яхлит тизим. (В.П. Беспалько)

Ўқув фаолият шахсли, субъектли ва эмоционал характерга эга:

■ авторлик, индивидуал, ижодий ҳамда импровизацион таълим турига асосланади.

■ таълим олувчиларнинг психологик-касбий хусусиятлари, уларнинг шахсий хусусиятлари билан ўзаро боғлиқ.

Шунинг учун ҳам ўқитиш технологияси ўрнатилган тартибдан холи равишда, субъектлар томонидан бир хил технологияни жорий этиш орқали қўлга киритилган таълим натижалари алоҳида ўрнатилган варианты билан характерланади.

Ўқитиш технологияси – тизимли категориядир.

(1) У педагогик тизимнинг асосий компоненти ҳисобланади.

(2) Таълим технологияси таркибий қисмининг асосий элементи.

(3) Фанни ўқитиш методикасининг навбатдаги босқичи – методик тизим аниқ мақсадга йўналтирилган ўқув жараёнини иштрокчилар ҳаракатининг кетма-кетлигига айлантиради.

Назорат учун саволлар:

1. Ёшларни маънавий-интеллектуал рағбатлантиришнинг мақсад ва вазифалари нималардан иборат?

2. Ўқувчилар билимини баҳолашнинг рейтинг тизимига сизнинг муносабатингиз қандай?

3. Рейтинг тизимида қандай назорат турлари қўлланилади ва улар қачон ўтказилади?

4. Рейтинг тизимида баҳолашда тестламинг ўрни қандай?

5. Тестламинг қандай турларини биласиз?

6. Олий ўқув юртларидаги рейтинг назорати шакллари қандай?

7. Сиз ўқувчини рағбатлантиришнинг қандай усулларини таклиф этардингиз?

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни // Ўқувчи маънавиятини шакллантириш. – Тошкент: “Маърифат - Мададкор”, 2000.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури // Ўқувчи маънавиятини шакллантириш /Нашр учун масъул: Ж.Ғ.Йўлдошев. Тузувчилар Ж.Фозилов, Р.Султонов., Ҳ.Саидов. – Тошкент: “Маърифат-Мададкор” 2000.
3. Педагогик маҳорат. Мавлонова Р., Абдурахимова Д. Т.: Фан ва технологиялар. 2012-йил
4. Педагогика /Бакалавриат йўналиши учун дарслик. Проф. М.Х.Тохтаходжаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент: “Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти” нашриёти, 2010.
5. Тарбия / Ота-оналар ва мураббийлар учун энциклопедия. Тузувчи: М.Н.Аминов. Масъул муҳаррир А.Мажидов. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2010.
6. ПЕДАГОГИКА (нопедагогик олий таълим муассасалари учун мўлжалланган дарслик). У.И.Иноятов, Н.А.Муслимов, Д.И.Рўзиева, М.Ҳ.Усмонбоева– Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2013.
7. ПЕДАГОГИКА: 1000 та саволга 1000 та жавоб.Методик қўлланма -Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2012
8. Тарбиявий ишлар методикаси. Р. Мавлонова, Н.Раҳмонкулова, Б.Нормуродова, К.Магназарова -Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2014
9. Бошланғич таълим педагогикаси, инновсияси ва интергацияси. Ўқув қўлланма Р.А.Мавланова, Н.Х.Раҳманкулова Т. Ғ.Ғулом, 2013 й
10. Интерфаол методлар:моҳияти ва қўлланилиши (Методик қўлланма) - Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2012

5-МАВЗУ. ЎҚУВ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ПСИХОЛОГИК МОҲИЯТИ

Режа:

1. Педагогик технологияларнинг ўзига хос хусусиятлари.
2. Таълим технологиясининг модели ва харитаси.
3. Шахсга йўналтирилган таълим технологияларининг турлари.

Таянч тушунчалар: технология, технологик ёндашув, педагогик технология, таълим технологияси, тарбия технологияси, технологик лойиҳа, шахсга йўналтирилган таълим технологиялари, технологик паспорт, технологик харита, интерфаол методлар.

Педагогик технологияларнинг ўзига хос хусусиятлари. Педагогик технология ўзида куйидаги хусусиятларни намоён этади:

1. Педагогик технология педагогик жараёни такомиллаштириш, оптималлаштиришга бўлган ижтимоий эҳтиёжни қондириш омили саналади.
2. Педагогик технология дидактик ҳамда тарбиявий характердаги, шунингдек, таълим-тарбия жараёнини самарали, маҳоратли тарзда ташкил этиш борасидаги назарий ҳамда амалий билимлар мажмуи, методологик фан сифатида намоён бўлади.
3. Педагогик технология таълим-тарбия жараёнининг умумий моҳиятини акс эттирувчи яхлит жараёндир.
4. Педагогик технология йўналтирувчанлик вазифасини бажаради, яъни, у шахсни ривожлантириш, тарбиялаш, шакллантириш учун хизмат қилади.
5. Педагогик технология – шахсийлик хусусиятига эга бўлиб, муайян технологияларни таълим-тарбия жараёнида қўллашга нисбатан ягона, қатъий, меъёрий (стандарт) талаблар қўйилмайди. Ҳар бир педагог ўзи фаолият юритаётган таълим-тарбия муҳитининг хусусиятлари, мавжуд ички ва ташқи шарт-шароитларини инобатга олган ҳолда муайян технологик ёндашувни амалга ошириш имкониятига эга.

6. Педагогик технология ўзида таълим, тарбия ва шахс тараққиёти (камолоти) бирлигини ифода этади.

Педагогик технологиянинг асосий мақсади комил шахсни шакллантириш учун пойдевор бўлган педагогик жараёни такомиллаштириш, инсонпарварлаштириш, ўқувчининг мустақиллигини таъминлаш, ўқитиш жараёнида техник воситалар имкониятларидан самарали фойдаланишга эришишдан иборат.

Технологик модел.. Педагогик технологиялар асосида таълим ва тарбия жараёнини самарали ташкил этишда ўқув машғулоти ёки муайян мавзудаги маънавий-маърифий тадбирнинг технологик паспортини ишлаб чиқиш ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Олий таълим муассасаларида ташкил этиладиган ўқув машғулотининг технологик паспортда қуйидаги маълумотлар ўз аксини топади:

- 1) машғулот мавзуси;
- 2) маърузага ажратилган вақт;
- 3) талабалар сони;
- 4) ўқув машғулотининг шакли ва тури;
- 5) ўқув машғулотининг тузилиши;
- 6) ўқув машғулотининг мақсади;
- 7) педагогик вазифалар;
- 8) ўқув фаолияти натижалари;
- 9) таълим методлари;
- 10) таълимни ташкил этиш шакли;
- 11) дидактик воситалар;
- 12) таълимни ташкил этиш шароити;
- 13) назорат шакли

<i>Маърузага ажратилган вақт</i>	<i>Талабалар сони</i>
<i>Уқув машғулотининг шакли ва тури</i>	Кириш маърузаси
<i>Уқув машғулотининг тузилиши</i>	
<i>Уқув машғулотнинг мақсади:</i>	
<i>Педагогик вазифалар:</i>	<i>Уқув фаолияти натижалари:</i>
<i>Таълим методлари</i>	
<i>Таълимни ташкил этиш шакли</i>	
<i>Дидактик воситалар</i>	
<i>Таълимни ташкил этиш шароити</i>	
<i>Назорат</i>	

Технологик харита (педагогикада) – педагогик (таълим ва тарбия) жараёни бажарувчи ёки маълум объектга техник хизмат кўрсатувчи ўқитувчиларга тақдим этиладиган барча зарур маълумотлар, кўрсатмаларни ўз ичига олган ҳужжат

Муайян вақтда бажариладиган таълимий ёки тарбиявий жараёнда бажариладиган фаолият учун мўжжалланган технологик харита қуйидаги саволларга жавоб бера олиши лозим:

1. Белгиланган мақсадни амалга оширишга қаратилган педагогик фаолият қандай босқичларни ўз ичига олади?
2. Ҳар бир босқичда аниқ қандай вазифаларни бажариш зарур?
3. Ҳар бир босқич вазифаларини бажаришда ўқитувчи (педагог) ва ўқувчи (талаба)нинг фаолият мазмуни нимадан иборат бўлади?

4. Вазифалар қандай изчилликда бажарилиши керак?
5. Муайян вазифа айнан қайси вақтда бажарилиши зарур?
6. Ҳар бир вазифани бажариш учун қанча вақт талаб этилади?
7. Ҳар бир бажарилган вазифанинг аниқ натижаси қандай?
8. Вазифаларни бажариш учун зарур қандай асбоб-ускуналар, материаллар ёки воситалардан фойдаланиш мақсадга мувофиқ?

Одатда технологик харита ҳар бир педагогик жараён (ўқув машғулот ёки маънавий-маърифий тадбир) учун алоҳида-алоҳида ишлаб чиқилади ва у кўп ҳолларда жадвал кўринишида расмийлаштирилади. Педагогик фаолият моҳиятини ёритувчи технологик хариталар таълим муассасаси томонидан кўрсатиладиган хизматнинг техник андозаси бўлиб, масъул раҳбар шахслар томонидан маъқулланиши зарур

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Ўқитувчи	Талаба
1-босқич. (минут)		
2-босқич. (минут)		
3-босқич. (минут)		

Шахсга йўналтирилган таълим технологияларининг турлари. Замонавий шароитда таълимнинг шахс имкониятларини тўлақонли рўёбга чиқариш, унинг қизиқиш ва эҳтиёжларини ошириш, қобилиятларини ривожлантириш имкониятларидан самарали фойдаланишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Айни вақтда жаҳон таълими тажрибасига асосланган ҳолда таълим муассасаларида шахсга йўналтирилган таълим технологияларининг қуйидаги турларидан кенг фойдаланиш имконияти юзага келди:

Қуйида шахсга йўналтирилган таълим технологиялари турларининг моҳияти қисқача очиб берилади.

1. Муаммоли таълим замонавий таълим моҳиятини акс эттирувчи илғор педагогик технология ҳисобланади. Таълим амалиётида ундан фойдаланиш таълим олувчиларда ижодий изланиш, кичик тадқиқотларни амалга ошириш, муайян фаразларни илгари суриш, натижаларни асослаш ва маълум хулосаларга келиш каби кўникма ва малакаларни шакллантиришга хизмат қилади. Муаммоли ўқитишда муаммоли вазиятларни ҳал қилиш методи фаол қўлланилади. Муаммоли вазиятларни ҳал қилишда баҳс-мунозаралардан фойдаланилади. Бунда, айниқса, кичик гуруҳларда ишлаш самарали кечади.

2. Модул таълими. Модул таълимидан ўқувчиларнинг мустақил таълим олишларини йўлга қўйиш, уларни маълум ўқув материаллари билан таъминлаш ҳамда уларнинг таълимий фаолияти юзасидан мониторингини ташкил этишда фойдаланилади. Уни қўллашда бериладиган яхлит ўқув материали блок (алоҳида ажратилган қисм)ларда 1-блок, 2-блок ва ҳоказо тарзида тақдим этилади. Модул таълими асосида масофавий таълимни ҳам йўлга қўйиш мумкин. Бунда ўқувчилар алоҳида чоп этилган ёки компьютер варианты кўринишидаги блоклардан иборат материаллар билан таъминланадилар. Тақдим этилган материаллар ўқувчилар томонидан тўла ўрганилгандан сўнг уларга назарий билимларга эгалликни мустақил баҳолаш ва мавжуд билимларни мустаҳкамлашга хизмат қилувчи психологик ёки психологик топшириқлар берилади.

3. Дастурий таълим. Ўқувчиларнинг ички эҳтиёжлари, қизиқишлари, улар томонидан ўқув материалларини ўзлаштиришда дуч келаётган муаммолар, шунингдек, ўқувчиларнинг билим, дунёқараш ҳамда ўқув фанининг имкониятларини инобатга олган ҳолда ташкил этилади. Узлуксиз таълим жараёнида дастурий таълимни қўллашда педагоглар томонидан муаллифлик дастурларининг ишлаб чиқилиши аҳамиятлидир. Зеро, муаллифлик дастурлари ўқув машғулотларининг ранг-баранг бўлишини таъминлаш билан бирга мавжуд имкониятларни тўла инобатга олган ҳолда ишлаб чиқилади.

4. Ривожлантирувчи таълим. Мазкур таълим ўқувчиларнинг ички имкониятларини ошириш ва уларни рўёбга чиқаришга йўналтирилади. Ривожлантирувчи таълимда, кўпроқ, тренинглардан фойдаланилади. Тренинглар таълим олувчиларда муайян билимларни пухта ўзлаштириш ва уларни амалиётда самарали қўллай олишга доир кўникма-малакаларни шакллантиришга, бу жараёнда уларнинг мавжуд имкониятларини тўла рўёбга чиқаришга ёрдам беради. Бугунги кунда узлуксиз таълим тизимида ривожлантирувчи таълимни қўллашда, шунингдек, тақдимотлардан ҳам самарали фойдаланиш тажрибаси тўпланди. Мазкур метод таълим олувчиларда ўқув фаолиятини ташкил этишга ижодий ёндашиш, ўз устида ишлаш, мустақил таълим олиш кўникмаларини ҳам ривожлантиришга ёрдам беради.

5. Ўйин технологиялари. Таълим амалиётида ролли ва ишбилармонлик ўйинларидан фойдаланилади. Ролли ва ишбилармонлик ўйинлари ўқувчиларни муайян жараёнга тайёрлаш, уларда маълум ҳаётий воқелик ва ҳодисалар жараёнида бевосита иштирок этиш учун дастлабки кўникма-малакаларни ҳосил қилишга хизмат қилади. Таълим жараёни иштирокчилари (мас., ўқувчилар, ота-оналар, педагогик жамоа аъзолари, таълим муассасаларининг раҳбарлари, жамоатчилик ташкилотларнинг ходимлари ва бошқалар) сифатида турли ролларни бажариш талабаларга педагогик фаолият мазмуни билан яқиндан танишиш имкониятини яраца, ўқувчиларга маълум фаолиятни самарали ташкил этишга ҳам назарий, ҳам амалий ва энг муҳими руҳий тайёрланишга ёрдам беради.

6. Интерфаол таълим. Бугунги кунда интерфаол (“интер” – “ўзаро”) таълимдан фойдаланиш тобора оммалашмоқда. Мазкур таълим таълим жараёнининг асосий иштирокчилари – ўқитувчи, ўқувчи ва ўқувчилар гуруҳи ўртасида юзага келувчи ҳамкорлик, қизғин баҳс-мунозалар, ўзаро фикр алмашиш имкониятига эгалик асосида ташкил этилади, уларда эркин фикрлаш, шахсий қарашларини иккиланмай баён этиш, муаммоли вазиятларда ечимларни биргаликда излаш, ўқув материалларини ўзлаштиришда ўқувчиларнинг ўзаро яқинликларини юзага келтириш, “ўқитувчи – ўқувчи – ўқувчилар гуруҳи” ўзаро

бир-бирларини хурмат қилишлари, тушунишлари ва қўллаб қувватлашлари, самимий муносабатда бўлишлари, руҳий бирликка эришишлари кабилар билан тавсифланади.

7. Ҳамкорлик таълими. Ушбу таълим педагог ва ўқувчи (талаба)ларнинг таълимий фаолият жараёнида биргаликда ривожланишлари, бир-бирларини тушуна олишлари, бир-бирларига нисбатан яқинликни ҳис қилишлари, фаолият босқичлари ва уларда эришилган натижаларни ҳамкорликда таҳлил қилишидан иборат бўлиб, илғор, ривожлантирувчи ғояларни ўзида акс эттириши билан алоҳида аҳамият касб этади.

Ҳамкорлик таълимининг асосий йўналишлари қуйидагилардир:

- педагогик талабни инкор этган ҳолда таълимий ҳамкорликка асосланувчи муносабатларни ташкил этиш;

- ўқувчи, талабаларга инсонпарварлик ғоялари асосида индивидуал ёндашиш;

- таълим жараёнида касбий ва маънавий бирликнинг қарор топишига эришиш.

Ҳамкорлик таълимининг асосий ғояси ўқув топшириқларини биргаликда бажариш ҳамда биргаликда таълим олишни назарда тутати.

8. Табақалаштирилган таълим. Узлуксиз таълим тизимида мазкур таълимдан фойдаланиш ўқувчи, талабаларнинг шахсий лаёқатлари, қизиқишлари ва қобилиятларини аниқлаш асосида уларга турли ўзлаштириш даражалари бўйича, бироқ, давлат таълим стандартлари ва ўқув дастури талабларидан кам бўлмаган ҳажмдаги материалларни беришга йўналтирилади.

9. Индивидуал таълим. Бугунги кунда индивидуал таълим кенг оммалашмоқда. Бинобарин, мазкур таълим ўз моҳиятига кўра шахс томонидан унинг учун қулай бўлган вақт, макон ва муддатда маълум дастур асосида билим олинишини таъминлайди. Бозор муносабатлари шароитида ҳар бир мутахассис кучли рақобатга бардошли бўла олиши зарур. Бу эса табиий равишда мутахассисларни ўз устиларида ишлаш, касбий билим, кўникма ва малакаларини доимий равишда такомиллаштириб боришни тақозо этади. Худди мана шу

сабабга кўра узлуксиз таълимнинг муайян босқичлари, умумий ўрта таълим мактаблари, касб-хунарга йўналтирилган таълим муассасалари, олий ўқув юртлари, қолаверса, касбий фаолиятни олиб бориш даврида индивидуал тарзда илмий билимларни ўзлаштириш, ўз билимларини мустахкамлаш ва бойитиш, касбий фаолиятга тайёрланишга йўналтиришни тақозо этмоқда. Индивидуал таълим вақтни иқтисод қилиш, ортиқча куч ва маблағ сарфламаслик, мақбул дастур, вақт ва маконни танлаш имкониятини яратади. Бу турдаги таълимнинг тобора кенг оммалашиб бораётган шакли – бу репетиторлик таълими бўлиб, у асосида таълим олишда маълум қулайликларга эга бўлиш мумкин. Бунда, энг муҳими, ўқитувчи бутун эътиборини якка шахсга қаратиши, унинг ички имкониятлари, қизиқиш ва эҳтиёжларини инобатга олган ҳолда ўқув материалларини танлайди.

10. Масофавий таълим. Ушбу турдаги таълим “ўқитувчи ва ўқувчи ўртасидаги тўғридан-тўғри, шахсий алоқасиз “масофадан ўқитиш” имконини яратиб берувчи замонавий ахборот ва телекоммуникацион технологиялардан фойдаланишга асосланган ўқитиш жараёнининг ўзига хос янги шакли”⁸. Шахсга йўналтирилган таълимнинг ўзига хос бу шаклига кўра таълим жараёни янги ахборот технологиялар ва мультимедия тизими ёрдамида ташкил этилади.

Масофавий таълим қуйидаги имкониятларга эга:

1. Таълим олишга, билимларни ўзлаштиришга ижобий ёндашувни таъминлайди.
2. Педагогик жараён мақсади сифатида таълим олувчига аниқ йўналиш беради.
3. Методологик, назарий ва услубий билимларни эгаллашга имкон яратади.
4. Билиш фаолиятини мустақил ташкил этиш имконини беради.
5. Турли ахборотларини излаш ва уларни ўзлаштириш орқали таълим олиш имкониятини яратади.

---

⁸ Педагогика фанидан изоҳли луғат / Тузувчилар: Ж.Ҳасанбоев ва бошқ. – Тошкент: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2009. – 263-264-бетлар.

11. Мустақил таълим. Мазкур таълим “олинган билим, кўникма ва малакаларни мустаҳкамлаш, қўшимча маълумот ёки материални мустақил ўрганиш мақсадида” ташкил этилади. Мустақил таълимнинг афзаллиги ўқувчилар билимларни ўзлари учун қулай бўлган шароит ва вақтда ўзлаштира оладилар. Бугунги кунда мустақил таълим олиш учун кенг имкониятлар мавжуд. Ўқувчи мавжуд нашр ишлари (ўқув, илмий, илмий-оммабоп ва оммабоп асарлар), Интернет ҳамда оммавий ахборот воситалари томонидан тақдим этилаётган материаллари ёрдамида ўз билим, кўникма ва малакаларини мустаҳкамлаш имкониятига эга. Бироқ, мустақил таълимнинг ташкил этилиши учун ҳам муайян даражада назорат зарур. Зеро, ёш хусусиятларига кўра имкониятлари турлича бўлган ўқувчилар тизимлаштирилмаган, асосланмаган маълумотларни ҳам қабул қилишлари эҳтимолдан ҳоли эмас. Шу сабабли таълим муассасаларида ўқитувчилар таълим олувчиларни мустақил таълим олишга рағбатлантиришда уларга методик ёрдам ҳам кўрсатишлари, тўғри йўналиш бера олишлари керак.

12. Инновацион таълим. Ушбу турдаги таълим ўқувчи, талабада янги ғоя, меъёр, қоидаларни яратиш ҳамда ўзга шахслар томонидан яратилган илғор ғоялар, меъёр, қоидаларни табиий қабул қилишга оид сифат ҳамда малакаларни шакллантириш имкониятини яратади. “Инновацион таълим” (инглизчадан “инноватион” – янгилик киритиш, яратиш) тушунчаси илк бор 1979 йилда Рим клубида “Таълим олишнинг чегараси йўқ” (“Нет пределов обучению”) мавзусида ўқилган маърузада тилга олинган. Мазкур таълим ижтимоий муҳит, маданият, шунингдек, таълим соҳаларида рўй бераётган инновацион ўзгаришларни рағбатлантириш, шахс ҳаёти ҳамда жамиятнинг инновацион даврида юзага келаётган муаммоли вазиятларни ижобий ҳал қилишни тезлаштириш имкониятини яратади. Узлуксиз таълим тизимида инновацион таълимдан фойдаланиш ўқувчи ҳамда талабаларни улар томонидан билим, кўникма ва малакалар ўзлаштираётган соҳаларида янгиликлар яратиш, илғор ғояларни асослаш, амалиётга самарали татбиқ этишга тайёрлайди.

Назорат учун саволлар:

1. Таълим мазмунининг моҳияти нимадан иборат?
2. Умумий ўрта, ўрта махсус, касб-хунар таълими мазмунини танлаб олиш тамойилларини таърифлаб беринг.
3. Ҳозирги босқичда таълим мазмунини белгилаш асосий ғояларини (асосларини) айтиб беринг.
4. Мутахассислик фани бўйича умумий ўрта, ўрта махсус таълими давлат таълим стандартини таҳлил қилиб беринг.
5. Ўқув режаларининг турларини айтинг, академик лицей ўқув режасини таърифлаб беринг.
6. Ўқув дастурларининг қандай турлари мавжуд?

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни // Ўқувчи маънавиятини шакллантириш. – Тошкент: “Маърифат - Мададкор”, 2000.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури // Ўқувчи маънавиятини шакллантириш /Нашр учун масъул: Ж.Ғ.Йўлдошев. Тузувчилар Ж.Фозилов, Р.Султонов., Ҳ.Саидов. – Тошкент: “Маърифат-Мададкор” 2000.
3. Педагогик маҳорат. Мавлонова Р., Абдурахимова Д. Т.: Фан ва технологиялар. 2012-йил
4. Педагогика /Бакалавриат йўналиши учун дарслик. Проф. М.Х.Тохтаходжаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент: “Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти” нашриёти, 2010.
5. Тарбия / Ота-оналар ва мураббийлар учун энциклопедия. Тузувчи: М.Н.Аминов. Масъул муҳаррир А.Мажидов. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2010.
6. ПЕДАГОГИКА (нопедагогик олий таълим муассасалари учун мўлжалланган дарслик). У.И.Иноятов, Н.А.Муслимов, Д.И.Рўзиева, М.Ҳ.Усмонбоева– Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2013.
7. ПЕДАГОГИКА: 1000 та саволга 1000 та жавоб.Методик қўлланма -Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2012
8. Тарбиявий ишлар методикаси. Р. Мавлонова, Н.Раҳмонқулова, Б.Нормуродова, К.Магназарова -Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2014
9. Бошланғич таълим педагогикаси, инновсияси ва интергацияси. Ўқув қўлланма Р. А.Мавланова, Н. Х.Раҳманкулова Т. Ғ.Ғулом, 2013 й
10. Интерфаол методлар:моҳияти ва қўлланилиши (Методик қўлланма) - Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2012

6-МАВЗУ. БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМДА ЎҚИТИШГА ИНТЕГРАЦИЯЛАШГАН ЁНДАШУВНИНГ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ

Режа:

1. Ўзбекистон Республикасида педагогик кадрлар тайёрлашнинг йўлга қўйилиш тарихи.
2. Педагогика коллежлари фаолияти.
3. Педагогика институтлари ва университетлари.

Таянч тушунчалар: педагогик кадр, Халқ маорифи тизими, педагогика билим юртлири, институтлар, университетлар, таълим мазмунини интеграциялашуви, интегротив фанлар.

Ҳозирги даврда бизнинг республикамизда таълим мазмунини аниқлашда куйидаги ғояларга асосланилади: инсонпарварлашув, дифференциаллашув, интеграциялаш ҳамда ахборот технологияларидан кенг фойдаланиш.

Таълим мазмунини инсонпарварлаштириш деганимиз таълим муассасаси болага эътибор билан қарашини, яъни боланинг шахсини ҳурмат қилиш, иуларнинг қизиқишларини, қобилиятларини ҳисобга олиш ётади. Шунинг билан бирга ўқувчиларнинг ўқув соатини қисқартириш ортикча ишлардан сақлайди. Инсонпарварлашув ижтимоий ва табиий ва илмий фанларнинг “инсонга хизмат” қилишини талаб ётади. Таълим мазмунини инсонпарварлаштиришда асосий ролни тил ва адабиёт, рухий-инсонпарварлик тарбия, жамияцхунослик фанлари асосий роль ўйнайди.

Таълим мазмунини дифференциаллашуви – ўқув ташкил этишдаги иккинчи етакчи ғоя. Дифференцияллашув – бу ҳозирги даврда таълим беришнинг умумий тенденцияси. Бизнинг республикамизда таълим беришни дифференциаллаштириш мақсадида фанларни чуқурлаштириб ўқитиладиган сифнлар, мактаблар очилган.

Таълим мазмунини интеграциялашуви ғояси бир-бирига яқин фанларни қўйиб, интегротив фанларни яратишни мақсад қилиб кўяди. Интегротив фанлар

ўқувчиларга оламнинг тугал манзарасини ҳосил қилишда улкан рол ўйнайди.

Бундан ташқари ўтиладиган дарсларнинг сонини қисқартиради.

Таълимни интеграциялаштириш (ўзаро мувофиқлаштириш) ўқувчиларда дунёни яхлит тасаввур қилиш қобилиятини ривожлантиришда умумлаштирадиган, дунёқарашни шакллантириш имконини берадиган интегрatív фанларни яратиш ғоясини ифодалайди.

1. Ўзбекистон Республикасида педагогик кадрлар тайёрлашнинг йўлга қўйилиш тарихи. Ўзбекистон Республикасида педагог кадрлар тайёрлаш тизими ўз ичига қуйидаги босқичларни олади:

1) педагогик коллежларда кичик мутахассислар сифатида ўқитувчиларни тайёрлаш;

2) педагогика институтларида олий маълумотли педагогларни тайёрлаш;

3) педагогика университетларида олий маълумотли педагогларни тайёрлаш.

Ўзбекистон Республикасининг педагогик кадрларни тайёрлашнинг замонавий тизими бундан қарийб 130 йил аввал шаклланган.

1879 йилда Тошкент шаҳрида дастлабки ўқитувчилар семинарияси очилган бўлиб, унда маҳаллий аҳоли болалари учун 1-3 та ўрин ажратилган эди. 1884 йили, яъни синов учун рус-тузем мактаблари ташкил этилган вақтда, Туркистон ўқитувчилар семинариясининг рус қисмида тарбияланувчилар учун ўзбек тили киритилди. Синов учун очилган рус-тузем мактабининг биринчи ўқитувчиси В.П.Наливкин бўлиб, у семинарияда 1890 йилгача дарс берган. Бу даврда у рус-тузем мактабларида ўқитувчи бўлажак ўқувчиларга фақат ўзбек тилини ўргатибгина қолмасдан, балки уларда ўлкани ўрганишга ҳавас ҳам тарбиялаган эди. Семинарияда ўқиб, чиққанлардан рус-тузем мактабларида ишлашга тайёр бўлган ва бу ишни севиб қолган анчагина ўқитувчилар етишиб чиқди. Наливкиннинг баъзи шогирдлари йирик олимлар бўлиб етишдилар (масалан, Самарқандда Улуғбек расадхонасининг ёдгорликларини топган археолог В.В.Ваткин шулар жумласидандир).

1917 йилнинг 9-14 майида Тошкентда ўқитувчилар биринчи ўлка курултойи ташкил этилди. Шунингдек, 1917 йили Тошкентда Мусулмон ўқитувчилар курсининг фаолияти йўлга қўйилди.

1918 йилдан бошлаб рус бўлмаган халқлар яшайдиган жойларда мактаблар ва оқартув муассасалари тузила бошлади. Худди шу йилнинг 13 майида Тошкент шаҳрида Мунаввар Қори бошчилигидаги комиссия томонидан “Халқ дорилфунуни” ташкил этилди.

Миллий педагог кадрлар тайёрлаш, миллий дарсликлар нашр қилиш, ўз ёзуви бўлмаган халқлар учун эса, уларнинг тилларида алифбе тузиш юзасидан катта ишлар бошланиб кетди. Ўзбекистон территориясида педагог кадрлар масаласи жуда қийин аҳволда эди, фақат 704 ўқитувчи ва биттагина педагогика ўқув юрти – Тошкент шаҳрида ўқитувчилар семинарияси бор эди.

Ўқитувчи кадрларга бўлган эҳтиёжни қондириш мақсадида дастлаб Тошкент, Самарқанд ва бошқа шаҳарларда қисқа муддатли курслар очилди. 1920-21 йилда эса юқори типдаги ўқув юртлари:

- 1) Ўзбек эрлар дорулмуаллими;
- 2) Ўзбек хотин-қизлари дорулмуаллими очилди.

Шундай қилиб, 1918-1921 йилларда Ўзбекистон территориясида педагогика ўқув юртлари тармоғи янгидан яратилди.

Халқ маорифи комиссарлиги 1920 йилда мактабларнинг ўқув дастурларини эълон қилди. Кейинчалик бу ўқув дастурлари мукамаллаштирилди. Бироқ мактаблар учун тузилган ана шу энг биринчи ўқув дастурлари чор ҳукумати ва капиталистик мамлакатлар ўқув дастурларидан фарқ қилувчи ҳарактерли белгилари бор эди. Улар:

1) гуманитар, физика-математика ва биология фанлари киритилиб, ўқув фанларини хилма-хил бўлиши;

2) тил ва адабиёт – 38 соат, математика – 36 соат, яъни энг кўп ўқув соатлари берилиши;

3) табиёт, физика ва химияга кўп соат берилиши (жами – 48 соат); жисмоний тарбия – 16 ва санъатга – 21 соат ажратилди).

Бу йилларда Туркистонда маҳаллий миллатлардан янги ўқитувчи кадрлар тайёрлаш борасида жуда катта иш олиб борилди.

Ўша йилларда миллий педагог тайёрлаш формалари ва методлари жуда хилма-хил эди. Республикада педагогика курслари, билим юртлири ва бошқа ўқув юртлирининг кенг тармоғи ривожлантирилди, маҳаллий миллатлар ёшларнинг илғор қисми шу соҳага жалб қилинди.

Қуйидаги рақамлар ўша йиллардаги ўқитувчи кадрлар тайёрлаш суръатларидан далолат беради. 1920 йилнинг сентябригача қисқа муддатли педагогик курсларда асосан маҳаллий миллатлардан 1140 ўқитувчи тайёрланди, 1522 киши қайтадан тайёрланди (ЦГАОР Ўз. Ф.3Уоп1, 91209, л.98).

Қисқа муддатли курсларда, етук педагог кадрлар тайёрлаш муаммоларини ҳал қилиб бўлмасди, лекин шунга қарамай, бу курслар маҳаллий миллатлардан янги кайфиятдаги ёш кадрларни етиштиришга маълум даражада ҳисса қўшди.

Янги мактабларда дарс-таълимнинг асосий шакли бўлиб қолди. Дарсни ўтказишга оид талаблар оширилди. Кўп мактабларда ўқув ишларининг турлитуман методлари қўлланила бошлади, ўқувчиларнинг билимларни эгаллашга активлиги ва қизиқиши ошди, шунингдек, оммавий (жамоавий) ва гуруҳли иш шакллари вужудга кела бошлади.

Ўша вақтлардаги ўқитувчиларнинг эсдаликларидан янги мактабларнинг қанчалик муваффақият билан ривожлангани ва улар қандай қилиб шаҳар ва қишлоқларнинг маданий марказларига айлана бошлаганлиги равшан кўриниб турибди. Мактабларда кундузи болалар, кечкурунлари эса катта ёшдаги кишилар ўқитилган. Шу билан бирга аҳоли орасида жаҳолатга, диний хурофотлар ва биддиъатларга қарши қаратилган катта сиёсий-оммавий ва оқартув ишлари олиб борилган.

1924 йили Ўзбекистонда олтига педагогика билим юрти бўлиб, уларда 1775 ўқувчи ўқир эди. Кейинчалик педагогика билим юртлирига “техникум” номи берилди. 1928-29 йилда олтига педагогика техникуми очилди. Шундай

қилиб, Ўзбекистонда 1928 йилда 19 та педагогика техникуми фаолият олиб борар эди.

Ўтган асрнинг 30-йилларида Педагогика институтларида “Педалогия” алоҳида фан сифатида ўқитила бошланди. Бир қатор институтларда мутахассис-педалоглар тайёрлайдиган педалогия факультетлари ҳам бор эди. “Педалоглар” ўқитувчиларни ишларига аралашдилар, уларни обрўсини туширдилар, болаларни ҳар томонлама ўрганишларига ва умуман уларнинг фаолиятига ҳалақит бердилар, болаларни ўрганиш ва ақлий ўсиш, истеъдод даражасини аниқлашда катта ҳуқуққа эга эканликларини даъво қилдилар. Педалоглар ўқитувчидан ажралган ҳолда иш олиб бордилар. Улар фанга хилоф экспериментларни қўладилар, анкета, тест ва шу каби йўллар билан текширув ишлари олиб бордилар. Шу билан бирга педалоглар қўллаб келган текшириш усулларининг бузуқлиги оқибатида нормал болаларни “қолоқ”, “камчиликка эга”, “тарбияси қийин” болалар категориясига киритар ҳамда уларни шундай болалар тарбияланадиган махсус ва ёрдамчи мактабларга юбориб, уларнинг ўз куч ва қобилиятларига бўлган ишончларини йўқотар эдилар.

Ҳукуматнинг 1936 йил 4 июлдаги “Халқ маорифи тизимида Педалогия бузуқликлар тўғрисида” деб чиқарган қарориде педалогиянинг зарарли фаолиятини фош этди ва улар сохта фан, ноилмий фикрларга асосландилар, деб кўрсатди. Буларга ҳаммадан бурун педалогиянинг бош “қонуни” – болалар тақдирининг биологик ва социал факторлар билан насл ва қандайдир ўзгармас муҳит таъсири билан фантастик шартлаш қонуни кирди. Мана бу ўта кетган антилмий, реакцион “қонун”га суянган педалоглар тарбиянинг инсон ривожланишидаги ғоят катта аҳамиятини пасайтириб юбордилар.

Ҳукумат бу қарориде педалогия бузуқликларини тугатиб: “педагогика ва педагогларнинг ҳуқуқлари тиклансин ва шу мақсадда болалар тўғрисидаги ҳақиқий илмий фан бўлган педагогиканинг равнақи учун шароит туғдирилсин”, - деб талаб этди.

Иккинчи Жаҳон уруши йилларида ўқитувчи кадрлар тайёрлаш энг долзарб муаммо эди. 1940-1941 ўқув йилида мактабларда уларнинг умумий сони

36.267 кишидан 1942-1943 ўқув йиладиган 30.616 кишигача, яъни 5651 киши камайди («Правда Востока», № 193 – 6548, 1944. 29 сентябрь).

Фронтга кетган ўқитувчиларни тўлдириш учун асосан ўзбек хотин-қизларидан мактаблар учун ўқитувчилар ва болалар уйлари учун тарбиячилар тайёрлаш мақсадида қисқа муддатли курслар ташкил этилди.

Шу билан бирга олий ва педагогика ўқув юртлирида педагог кадрлар тайёрлаш масаласига катта эътибор берилди. 1944 йилда Ургенч, Нукус, Марғилон ва Наманган шаҳарларида бешта педагогика билим юрти ташкил этилди.

1944 йилда республика университетлари, педагогика ва ўқитувчилар институтларида студентлар сони 6193 кишига педагогика билим юртлирида ўқувчилар сони 4779 кишига етди («Правда Востока» №193 – 6548, 1944 г. 29 сен).

Республика педагогика ўқув юртлирида ёш мутахасислар тайёрлаш соҳасида тўхтовсиз давом этаётган иш ва мамлакатнинг вақтинча босиб олинган раёнларида кўчириб келинган ўқитувчилардан фойдаланиш, мактабларни малакали ўқитувчи кадрлар билан таъминлашга имкон берди. 1944 йилда республика мактабларидаги ўқувчилар сони 1940 йилдаги даражасига нисбатан 2198 кишига ортди ва у 38112 кишини ташкил қилди.

Бундан ташқари, республикада сиртдан ўқиш системаси ва қисқа муддатли курсларда ўқитувчилар тайёрлаш борасида катта ишлар олиб борилди. 1944 йилда турли курсларда 5 мингдан зиёд ўқитувчилар ўқир эдилар, олий ўқув юртлири ва педагогика билим юртлиридаги сиртқи таълимига 15 минг киши жалб қилинган эди.

Мустақиллик йилларида олий таълим соҳасида тест усули жорий этилди, вилоят марказларида педагогика институтлари университетларга айлантирилди, ўқитувчиларнинг ташкилот ва халқаро жамоалар ҳисобидан чет элларга тажриба алмашишлари йўлга қўйилди.

2. Педагогика коллежлари фаолияти. 1966 йил 22 августдаги Ўзбекистон ССР Вазирлар Маҳкамасининг қарорига асосан мактабгача таълим мусиқа-педагогика билим юрти ташкил этилди. Ушбу таълим муассасаси кейинчалик Юнус Ражабий номидаги Тошкент педагогика билим юрти деб номланди. Мазкур билим юрти болалар боғчасига мусиқа раҳбарларини тайёрлаш мақсадида ташкил этилган.

2001 йил 12 июн Вазирлар Маҳкамасининг “Ўрта махсус касб хунар таълими тузилмасини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорига биноан ўқув даргоҳи Юнус Ражабий номидаги Тошкент педагогика коллежига айлантирилди.

2002 йили коллежда. “Мактабгача таълим” бўлими очилди. 2004 йилда “Бошланғич таълим тарбия иши” ишлаб чиқаришдан ажралмаган ва ишлаб чиқаришдан ажралган ҳолда таълим олиш мумкин бўлган бўлимлар очилди.

Ҳозирги кунда мусиқа бўлимида қуйидаги фан уюшмалари фаолият кўрсатмоқда:

1. Ўзбек халқ асбоблари.
2. Махсус фортепиано.
3. Хор дирижёрлиги.
4. Мусиқа назарияси.
5. Аккомпонимент.
6. Концертмейстер.
7. Педагогик амалиёт.

1. Мусиқа тарбияси бўлими. Унда қуйидаги ихтисосликлар бўйича кичик мутахассислар тайёрланади:

1. Мусиқа раҳбари.
2. Бошланғич синфларда мусиқа тарбияси ташкилотчиси.
3. Мактабгача таълим муассасаларида мусиқа тарбияси ташкилотчиси.
4. Мусиқа тўгараги раҳбари.

Ўқиш муддати – 3 йил.

2. Жисмоний тарбия бўлими. Унда қуйидаги ихтисосликлар бўйича кичик мутахассислар тайёрланади:

1. Бошланғич синфларда жисмоний тарбия ташкилотчиси.
  2. Мактабгача таълим муассасаларида жисмоний тарбия ташкилотчиси.
- Ўқиш муддати – 3 йил.

3. Мактабгача тарбия бўлими. Бўлимида қуйидаги ихтисосликлар бўйича кичик мутахассислар тайёрланади:

1. Мактабгача таълим муассасаларида тарбиячи ва оилавий гувернер.
2. Мактабгача таълим муассасаларида хорижий тилларни ўргатиш ҳуқуқига эга бўлган тарбиячи.

3. Мактабгача таълим муассасаларида бошланғич компьютер саводхонлигини ўргатувчи тарбиячи.

Ўқиш муддати – 3 йил.

4. Бошланғич таълим тарбия иши бўлими. Қуйидаги ихтисосликлар бўйича кичик мутахассислар тайёрланади:

1. Бошланғич синфларда эстетик тарбия ташкилотчиси.
2. Бошланғич синфларда меҳнат тарбияси ташкилотчиси.
3. Қуни узайтирилган гуруҳларда тарбиячи.

Ўқиш муддати – 3 йил.

3. Педагогика институтлари ва университетлари. Маълумки, Туркистон ўлкасида ўрта асрлардан бошлаб мадрасаларда олий таълим ташкил этилган. XX асрда Туркистонда жами 317 та (Бухорода 80 та, Қўқонда 40 та, Самарқандда 22 та, Марғилонда 28 та, Хивада 130 та, Тошкентда 17 та) олий мактаб ҳисобланган мадрасалар фаолият юритган.

1917 йилнинг 14 ноябрида Самарқандда Туркистоннинг мусулмон аҳолиси учун “Халқ дорилфунуни” ташкил этилди. “Халқ дорилфунуни”да табиий математика ва қишлоқ хўжалиги бўлимлари бўлган. 1918 йилнинг 13 майида эса Тошкент шаҳрида Мунаввар Қори бошчилигидаги комиссия томонидан “Халқ дорилфунуни” ташкил этилди.

1920 йилда Туркистон давлат университетида 6 та факультет ишлаб олиб борарди. 1920 йилда Тошкентда К.А.Темирязов номида Олий педагогика ўқув юрти, Халқ Маорифи институти очилди. Шу йилларда Туркистонда етти та маориф институти очилган бўлиб, уларда 1145 нафар киши тахсил оларди (ЦГАОР Ўз. Ф.3Уоп1, 91209, л.98). 1924 йили Ўзбекистонда Ўрта Осиё Давлат Университетидан бошқа 7 та дорулмуаллимин мавжуд эди.

1927 йили январь ойида Самарқанд шаҳрида Олий педагогика институти очилди. 1933 йили шу институт базасида Самарқандда Ўзбекистон Давлат Университети ташкил этилди. Шундай қилиб, Ўзбекистонда 1928 йилда 19 та педагогика техникуми, битта олий педагогика ўқув юрти бор эди.

Иккинчи Жаҳон урушининг якунида, яъни 1944 йилда Ургенч ва Нукус шаҳарларида иккита янги педагогика институти, Марғилон ва Наманган шаҳарларида иккита ўқитувчилар институти ташкил этилди. Худди шу йили олий маълумотли ва тамомланмаган олий маълумотли ўқитувчилар сони эса 1940-1941 ўқув йилидаги 8795 кишидан 10147 кишигача кўпайди.

Ҳозирда республикада 10 та педагогика университети ва 3 та педагогика институтлари фаолият олиб бормоқда. Улар:

И. Педагогика университетлари:

1. Андижон давлат университети.
2. Бухоро давлат университети.
3. Гулистон давлат университети.
4. Наманган давлат университети.
5. Нукус давлат университети.
6. Самарқанд давлат университети.
7. Фарғона давлат университети.
8. Қарши давлат университети.
9. Урганч давлат университети
10. Термез давлат университети.

ИИ. Педагогика институтлари:

1. А.Қодирий номидаги Жиззах давлат педагогика институти.

2. Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институти.
3. Муқимий номидаги Қўқон давлат педагогика институти.

Республикадаги етакчи педагогика олий ўқув юрти саналган Низомий номидаги ТДПУ 1935 йилда ташкил топган.

Назорат учун саволлар:

1. Таълим методи нима?
2. Таълим воситаларига нималар киради?
3. Таълим методларининг таснифи нима?
4. Таълим жараёнида суҳбат методини қўллашда нималарга эътибор қаратиш зарур?
5. Оғзаки баён методларининг афзалликлари нималар кўринади?
6. Кўргазмали методлар туркумини нималар ташкил этади?
7. Амалий методлар моҳияти нимадан иборат?
8. Дидактик ўйинлар қандай мақсадда қўлланилади?

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни // Ўқувчи маънавиятини шакллантириш. – Тошкент: “Маърифат - Мададкор”, 2000.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури // Ўқувчи маънавиятини шакллантириш /Нашр учун масъул: Ж.Ғ.Йўлдошев. Тузувчилар Ж.Фозилов, Р.Султонов., Ҳ.Саидов. – Тошкент: “Маърифат-Мададкор” 2000.
3. Педагогик маҳорат. Мавлонова Р., Абдурахимова Д. Т.: Фан ва технологиялар. 2012-йил
4. Педагогика /Бакалаврият йўналиши учун дарслик. Проф. М.Х.Тохтаходжаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент: “Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти” нашриёти, 2010.

5. Тарбия / Ота-оналар ва мураббийлар учун энциклопедия. Тузувчи: М.Н.Аминов. Масъул муҳаррир А.Мажидов. – Т.: “Ўбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2010.
6. ПЕДАГОГИКА (нопедагогик олий таълим муассасалари учун мўлжалланган дарслик). У.И.Иноятлов, Н.А.Муслимов, Д.И.Рўзиева, М.Х.Усмонбоева– Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2013.
7. ПЕДАГОГИКА: 1000 та саволга 1000 та жавоб.Методик қўлланма -Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2012
8. Тарбиявий ишлар методикаси. Р. Мавлонова, Н.Раҳмонқулова, Б.Нормуродова, К.Матназарова -Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2014
9. Бошланғич таълим педагогикаси, инновсияси ва интергацияси. Ўқув қўлланма Р.А.Мавланова, Н.Х.Раҳманкулова Т. Ғ.Ғулом, 2013 й
10. Интерфаол методлар:моҳияти ва қўлланилиши (Методик қўлланма) -Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2012

7-МАВЗУ. БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМГА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ЖОРИЙ ЭТИЛИШИ

Режа:

1. “Таълимга инновация ёндошув” тушунчасининг мазмуни.
2. Педагогнинг инновацион фаолияти.

Таянч тушунчалар: инновация, инновацион таълим, инновацион фаолият, инновацион жараён, инновацион ёндашув.

Мустақиллик Ўзбекистон Республикасида узлуксиз таълим тизимини такомиллаштириш, таълим сифати ва самарадорлигини яхшилаш йўлида кенг кўламли ислохотларни амалга ошириш имконини берди. Узлуксиз таълим тизими босқичларининг пухта асосланганлиги, таълим муассасалари фаолияти мазмунининг давр талабларига мувофиқ такомиллаштирилганлиги, таълим олиш шароитларининг яхшиланганлиги, шунингдек, ўқув жараёнига илғор педагогик технологияларни жорий этиш имкониятининг юзага келганлиги ўз навбатида ўқитувчилар касбий маҳоратининг юқори даражада бўлишини тақозо этмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни ва “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури”да кўрсатиб ўтилганидек, таълимий ислохотларнинг юқори босқичида таълим муассасаларида ўқитиш ва маънавий-маърифий ишларни ташкил этишга нисбатан технологик ёндашувни қарор топтириш мақсадга мувофиқдир. Шунингдек, “ўқув жараёнига янги ахборот ва педагогик технологияларни кенг жорий этиш, ёш авлодни комил инсонлар этиб тарбиялашда жонбозлик кўрсатадиган ўқитувчиларга эътиборни янада ошириш, қисқача айтганда, таълим-тарбия тизимини сифат жиҳатидан бутунлай янги босқичга кўтариш диққатимиз марказида бўлиши даркор”. Мазкур жараёнда ўқитувчиларнинг педагогик технология асосларидан чуқур хабардор бўлишлари, барча кўринишдаги педагогик фаолият жараёнини инновацион ғоялар асосида ташкил эта олишлари муҳим аҳамиятга эга. Улар мавжуд шароитда “таълим соҳасида илғор ахборот ва компьютер технологиялари, Интернет тизими,

рақамли ва кенг форматли телекоммуникацияларнинг замонавий усулларини ўзлаштириш, бугунги тараққиёт даражасини белгилаб берадиган инновацион ютуқлар нафақат мактаб, лицей ва коллежлар, олий ўқув юртларига, балки ҳар қайси оила ҳаётига кенг кириб бориши учун замин туғдиришнинг аҳамиятини чуқур англаб олишлари лозим” Манбаларда “инновация” (инг. “инноватион” – янгилик, янгилик киритиш) тушунчаси “тизим ички тузилишини ўзгартириш” маъносини англатиши кўрсатилади. Моҳиятига кўра амалиёт ва назариянинг муҳим қисми бўлган инновация муайян ижтимоий-маданий объектга хос ички сифатларни яхшилаш, такомиллаштириш мақсадида субъектлар томонидан ташкил этилувчи фаолият тизими сифатида акс этади.

Жамият ҳаётининг тезкор тараққиёти, илм-фан, техника ва технология соҳаларида жадал суръатда рўй бераётган ўзгаришлар таълим жараёнини ташкил этишда даврий ўзгаришларни инобатга олиш, фан янгиликларини ўқув материаллари мазмунига сингдира олиш лозимлигини тақозо этмоқда. Бу эса ўз навбатида ўқитувчилардан педагогик фаолиятни инновацион лойиҳалар асосида ташкил этиш орқали ўқувчиларда ўқув ҳамда ижтимоий фаолликни шакллантириш, уларнинг мустақил тафаккурга эга бўлишларига эришишни мақсадга мувофиқ эканлигини кўрсатмоқда.

Педагогик ижодкорликнинг ўзига хос кўриниши саналувчи инновацион фаолиятни ташкил этишда ўзига хос қийинчиликлар кўзга ташланади. Ўқитувчиларнинг педагогик фаолиятга ноанъанавий ёндашиш эҳтиёжи ҳамда инновацион лойиҳаларни ишлаб чиқиш имкониятига эга бўлишлари мавжуд қийинчиликларни самарали бартараф этишга имкон беради. Шу нуқтаи назардан олганда бошланғич синф ўқитувчиларининг инновацион фаолият малакаларига эга бўлишлари муҳим аҳамиятга эга

“Инновацион таълим технологиялари” тушунчасининг мазмуни. Замонавий таълим технологиялари орасида инновацион таълим технологиялари муҳим ўрин тутди. Луғавий жиҳатдан **“инновация”** тушунчаси инглиз тилидан таржима қилинганда (“инноватион”) янгилик киритиш деган маънони англатади.

Мазмунан эса тушунча негизда “инновация” тушунчаси **муайян тизимнинг ички тузилишини ўзгартиришга қаратилган фаолиятни** ифодалайди.

Барча соҳаларда бўлгани каби таълим тизимида ҳам инновациялар негизда ўқитиш жараёнига нисбатан янгича ёндашувларнинг моҳияти ёритилади. Хўш, инновацияларнинг ўзи қандай кўринишларда намоён бўлади?

Инновациялар қуйидаги кўринишларда намоён бўлади:

- янги ғоялар;
- тизим ёки фаолият йўналишини ўзгатиришга қаратилган аниқ мақсадлар;
- ноанъанавий ёндашувлар;
- ғайри оддий ташаббуслар;
- илғор иш услублари.

Шунга кўра, **таълим инновациялари** – бу маълум таълим соҳаси ёки ўқув жараёнида мавжуд муаммони янгича ёндашув асосида ечиш мақсадида қўлланилиб, аввалгидан анча самарали натижани кафолатлай оладиган шакл, метод ва технологиялар.

Таълим тизимида қўлланиладиган инновациялар қуйидаги гуруҳларга ажратилади:

1. Фаолият йўналишига кўра: педагогик жараёнда ёки таълим тизимини бошқаришда қўлланиладиган инновациялар.
2. Киритилган ўзгаришларнинг тавсифига кўра: радикал, модификацияланган ҳамда комбинацияланган инновациялар.
3. Ўзгаришларнинг кўламига кўра: тармоқ (локаль), модул ва тизим инновациялари.
4. Келиб чиқиш манбаига кўра: жамоа томонидан бевосита яратилган ёки ўзлаштирилган инновациялар.

Таълим тизимида ёки ўқув фаолиятида инновацияларни қўллашдан

Инновациянинг амалиётга киритилиши инновацион жараёнларда амалга оширилади. **Инновацион жараён** инновацион ўзгаришларга тайёгарлик кўриш ва уни амалга ошириш жараёнидир.

Таълим тизимида **инновационлар қуйидаги ўзгаришларга олиб келади**
(И.П.Подласий):

- педагогик тизимнинг тамомила ўзгариши;
- ўқув жараёнининг ўзгариши;
- педагогик назариянинг ўзгариши;
- ўқитувчи фаолиятининг ўзгариши;.
- ўқувчи фаолиятининг янгиланиши;
- педагогик технологиянинг ўзгариши;.
- таълим мазмунининг янгиланиши;
- ўқитиш шакл, метод ва воситаларининг ўзгариши;
- таълим тизими бошқарувнинг ўзгариши.
- таълим мақсади ва натижаларнинг ўзгариши.

Педагогнинг инновацион фаолияти. Таълим жараёнидаги ҳар қандай инновацион ўзгаришлар, таълим тизимига янгиликларнинг киритилиши бевосита ўқитувчи фаолиятини янгилаш ва ўзгартириш орқали амалга оширилиши. Педагогнинг бу борадаги фаолияти “инновацион фаолият” деб юритилади.

Инновацион фаолият – бу янги ижтимоий талабларнинг билан анъанавий меъёрларнинг мос келмаслиги ёки янги шаклланаётган ғояларнинг мавжуд ғояларни инкор этиши натижасида вужудга келадиган мажмуали муаммоларни ечишга қаратилган фаолият. Бу каби фаолият узлуксиз равишда янгиликлар асосида ишлаш бўлиб, у узоқ вақт давомида шаклланади ва такомиллашиб боради. Инновацион фаолиятнинг асосий белгилари қуйидагилардир:

- ижодий фаолият фалсафасини эгаллашга интилиш;
- педагогик тадқиқот методларини эгаллаш;
- муаллифлик концепцияларини яратиш қобилияти;
- тажриба-синов ишларини режалаштириш ва амалга ошира олиш;
- ўзидан бошқа тадқиқотчи-педагоглар тажрибаларини қўллаш олиш;
- ҳамкасблар билан ҳамкорлик;

- фикр алмашиш ва методик ёрдам кўрсата олишлик;
- зиддиятларнинг олдини олиш ва бартараф этиш;
- янгиликларни излаб топиш ва уларни ўз шароитига мослаштириб бориш.

Инновацион фаолият – педагогнинг рухий, ақлий, жисмоний кучини маълум мақсадга йўналтириш асосида назарий билим, амалий кўникма ва малакаларни эгаллаш, амалий фаолиятни назарий билимлар билан тўлдириб бориш, билиш, лойиҳалаш, коммуникатив нутқ ва ташкилотчилик маҳоратини ривожлантиришни талаб этади.

В.Сластениннинг фикрига кўра инновацион (ижодий) ёндашув:

- иждодий фаоллик;
- фаолиятга янгилик (ўзгартириш) киритишга технологик ва методологик жиҳатдан тайёргарлик;
- янгича фикрлаш;
- юксак муомала маданиятига эга бўлишни ифодалайди.

Таълим тизимидаги инновацияларни педагогик жараёнга татбиқ этиш тўрт босқичда амалга оширилади:

1. Муаммони таҳлил асосида аниқлаш.
2. Мўлжалланаётган таълим тизимини лойиҳалаш.
3. Ўзгаришлар ва янгиликларни режалаштириш.
4. Ўзгаришларни амалга ошириш.

Инновацион фаолият – илмий изланишлар, ишланмалар яратиш, тажриба-синов ишлари олиб бориш ёки фан-техника ютуқларидан фойдаланган ҳолда янги технологик жараён ёки янги такомиллаштирилган маҳсулот яратишдан иборат.

Инновацион фаолият янги ғояни излашдан бошланади. Педагогик инновация таълим-тарбия жараёнидаги муҳим ва мураккаб масала ечимига йўналитирилганлиги сабабли ўқитувчидан янгича ёндашувни талаб қилади.

Ўқитувчини инновацион фаолиятга тайёрлашда бир қатор психологик тўсиқлар мавжуд. Буларнинг биринчиси ўқитувчининг ўзи кўниккан фаолият

чегарасидан ташқарига чиқиши жуда қийинлиги, яъни ўқитувчиларда ижодкорликнинг етарли эмаслиги бўлса, яна бир сабаб янги ва номаълум нарсалар ҳар доим одамларда чўчиш ва хавфсирашни келтириб чиқаришидир.

Инновацион фаолият ўқитувчининг ҳамма муваффақиятини белгиловчи асосий фаолият бўлиб, у шахснинг касбий, методик маҳоратини сифатли қайта куриш демакдир.

Педагогга таълим жараёнига инновацион ёндашувни қарор топтириш босқичлари. Ўқитиш жараёни ёки таълим тизимида инновацион ёндашувни қарор топтириш ўз-ўзидан рўй бермайди. Бу жараён бир неча босқичда кечади. Улар қуйидагилардир:

1-босқич: тайёр методик тавсиянома (мавжуд инновация)лардан фойдаланилади;

2-босқич: мавжуд тизимга айрим янги ғоялар, методлар киритилади.

3-босқич: янги ғояни амалга ошириш мазмуни, шакл ва методлари ишлаб чиқилади.

4-босқич: педагог ўқитиш ва тарбиялашга оид ўз концепцияси ёки методикасини ишлаб чиқади.

Педагогларнинг инновацион фаолияти қуйидагилар билан белгиланади:

- янгиликни қўллашга тайёргарлиги;
- педагогик янгиликларни қабул қилиши;
- новаторлик даражаси;
- коммуникатив қобилиятнинг ривожланганлиги;
- ижодкорлиги.

Шу билан бирга педагогнинг инновацион фаолиятини унинг мотивацияси, малакавий тайёргарлиги, педагогик тажриба-синов ишларини амалга оширишга оид билим ва малакалари, педагогик фаолиятдаги муаммо (тўсиқ)ларни бартараф эта олиш маҳорати билан ҳам белгиланади.

Ўқитувчи инновацион фаолиятининг асосий белгиларидан бири унинг ижодий фаоллиги, ижодкорлиги ҳисобланади. Ўқитувчидан янгиликларни

ўзлаштириб бориш билан бирга уларни ўз фаолиятида қўллаши ва педагогик жамоа ўртасида тарғиб қилиши талаб этилади.

Педагогларда инновацион фаолият кўникмаларини шакллантиришда жамоадаги психологик муҳит, жамоа аъзоларининг жаҳон таълим янгиликлардан хабардорликлари муҳим аҳамиятга эга.

Педагогнинг таълим жараёнига инновацион ёндашувининг натижалари қуйидагиларда кўринади:

- фаолият мақсадини аниқ белгилаб олишида;
- ностандарт вазиятларда тезкор қарорлар қабул қилишида;
- ўқув ёки илмий-тадқиқот жараёни билан боғлиқ масалаларни самарали ечиш усуллари эгаллай олганлигида;
- муаммоларни ҳал этишда энг самарали восита ва методларни танлай билишида;
- ўз устида мустақил ишлашни режалаштира олишида;
- фаолияти натижасини назорат ва таҳлил қила олишида;
- замонавий ахборот технологияларидан фойдаланиш малакасининг мавжудлигида;
- янги ғояларни излаб топа олишида.

Назорат учун саволлар:

1. Таълим соҳасидаги Давлат сиёсатининг асосий тамойиллари моҳиятини изохлаб беринг.
2. Таълим тизими деб нимага айтилади?
3. Узлуксиз таълим тизими босқичларини санаб беринг.
4. Умумий ўрта таълим муассасалари, академик лицей ва касб-хунар коллежларининг вазифалари нималардан иборат?
5. Олий таълим босқичлари, уларнинг моҳиятини ёритиб беринг.
6. Ривожланган хорижий мамлакатларнинг таълим тизими Ўзбекистон Республикаси таълим тизимидан фарқ қиладими? Фарқли жиҳатларни кўрсатинг.
7. Таълим муассасасининг педагогик фаолиятини бошқаришга таъриф бериш?

8. Менежмент, таълим муассасаси менежменти деганда нимани тушунасиз?

9. Таълим соҳасини бошқариш қайси субъектлар томонидан амалга оширилади? Уларнинг ваколатларига нималар киради?

10. Таълим муассасасида жамоатчилик бошқаруви қандай амалга оширилади?

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонуни // Ўқувчи маънавиятини шакллантириш. – Тошкент: “Маърифат - Мададкор”, 2000.

2. Ўзбекистон Республикасининг “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури // Ўқувчи маънавиятини шакллантириш /Нашр учун масъул: Ж.Ф.Йўлдошев. Тузувчилар Ж.Фозилов, Р.Султонов., Ҳ.Саидов. – Тошкент: “Маърифат-Мададкор” 2000.

3. Педагогик маҳорат. Мавлонова Р., Абдурахимова Д. Т.: Фан ва технологиялар. 2012-йил

4. Педагогика /Бакалавриат йўналиши учун дарслик. Проф. М.Х.Тохтаходжаеванинг умумий таҳрири остида. – Тошкент: “Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти” нашриёти, 2010.

5. Тарбия / Ота-оналар ва мураббийлар учун энциклопедия. Тузувчи: М.Н.Аминов. Масъул муҳаррир А.Мажидов. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2010.

6. ПЕДАГОГИКА (нопедагогик олий таълим муассасалари учун мўлжалланган дарслик). У.И.Иноятов, Н.А.Муслимов, Д.И.Рўзиева, М.Ҳ.Усмонбоева– Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2013.

7. ПЕДАГОГИКА: 1000 та саволга 1000 та жавоб.Методик қўлланма -Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2012

8. Тарбиявий ишлар методикаси. Р. Мавлонова, Н.Раҳмонкулова, Б.Нормуродова, К.Магназарова -Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2014

9. Бошланғич таълим педагогикаси, инновсияси ва интергацияси. Ўқув қўлланма Р. А.Мавланова, Н. Х.Раҳманкулова Т. Ғ.Ғулом, 2013 й

10. Интерфаол методлар:моҳияти ва қўлланилиши (Методик қўлланма) - Т.: “ТДПУ нашриёти”, 2012

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАЗМУНИ

1-амалий машғулот.

1-топшириқ.

Тестни ечинг.

1. Кадрлар тайёрлаш миллий моделининг асосий, таркибий қисмлари.
  - А. шахс, давлат ва жамият, узлуксиз таълим, фан
  - В. шахс, давлат ва жамият, ишлаб чиқариш
  - С. шахс, давлат ва жамият, узлуксиз таълим
  - Д. шахс, давлат ва жамият, узлуксиз таълим, фан ва ишлаб чиқариш
2. Шахс ....
  - А. кадрлар тайёрлаш тизимининг бош субъекти ва объекти, таълим соҳасидаги хизматларнинг истеъмолчиси ва уларни амалга оширувчидир.
  - В. кадрлар тайёрлаш тизимининг фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилишни амалга оширувчи кадрларни тайёрлаш ва уларни қабул қилиб олишнинг қафилларидир.
  - С. малакали, ракобатбардош кадрлар тайёрлашнинг асоси бўлиб, таълимнинг барча турлари, давлат таълим стандартларини, кадрлар тайёрлаш тизими тузилмаси ва унинг фаолият кўрсатиш муҳитини ўз ичига олади.
  - Д. “таълим мазмуни тубдан янгилашда: таълим стандартлари, таълим дастурлари, ўқув дарсликлари ва кўлланмалар тайёрлашда, илмий-методик таъминотни амалга оширишда бевосита ва билвосита иштирок этади
3. Давлат ва жамият....
  - А. кадрлар тайёрлаш тизимининг бош субъекти ва объекти, таълим соҳасидаги хизматларнинг истеъмолчиси ва уларни амалга оширувчидир.
  - В. кадрлар тайёрлаш тизимининг фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилишни амалга оширувчи кадрларни тайёрлаш ва уларни қабул қилиб олишнинг қафилларидир.
  - С. малакали, ракобатбардош кадрлар тайёрлашнинг асоси бўлиб, таълимнинг барча турлари, давлат таълим стандартларини, кадрлар тайёрлаш тизими тузилмаси ва унинг фаолият кўрсатиш муҳитини ўз ичига олади.
  - Д. “таълим мазмуни тубдан янгилашда: таълим стандартлари, таълим дастурлари, ўқув дарсликлари ва кўлланмалар тайёрлашда, илмий-методик таъминотни амалга оширишда бевосита ва билвосита иштирок этади
4. Узлуксиз таълим...
  - А. кадрлар тайёрлаш тизимининг бош субъекти ва объекти, таълим соҳасидаги хизматларнинг истеъмолчиси ва уларни амалга оширувчидир.
  - В. кадрлар тайёрлаш тизимининг фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилишни амалга оширувчи кадрларни тайёрлаш ва уларни қабул қилиб олишнинг қафилларидир.

С. малакали, ракобатбардош кадрлар тайёрлашнинг асоси бўлиб, таълимнинг барча турлари, давлат таълим стандартларини, кадрлар тайёрлаш тизими тузилмаси ва унинг фаолият кўрсатиш мухитини ўз ичига олади.

Д. шунингдек, “таълим мазмунини тубдан янгилашда: таълим стандартлари, таълим дастурлари, ўқув дарсликлари ва кўлланмалар тайёрлашда, илмий-методик таъминотни амалга оширишда бевосита ва билвосита иштирок этади

5. Фан...

А. кадрлар тайёрлаш тизимининг бош субъекти ва объекти, таълим соҳасидаги хизматларнинг истеъмолчиси ва уларни амалга оширувчидир.

В. таълим ва кадрлар тайёрлаш тизимининг фаолиятини тартибга солиш ва назорат қилишни амалга оширувчи кадрларни тайёрлаш ва уларни қабул қилиб олишнинг кафилларидир.

С. малакали, ракобатбардош кадрлар тайёрлашнинг асоси бўлиб, таълимнинг барча турлари, давлат таълим стандартларини, кадрлар тайёрлаш тизими тузилмаси ва унинг фаолият кўрсатиш мухитини ўз ичига олади.

Д. “таълим мазмунини тубдан янгилашда: таълим стандартлари, таълим дастурлари, ўқув дарсликлари ва кўлланмалар тайёрлашда, илмий-методик таъминотни амалга оширишда бевосита ва билвосита иштирок этади

6. 1992 йилда Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида” ги Қонуни қабул қилинган эди бу кадрлар тайёрлаш сифатини ошириш, мамлакатни иктисодий-ижтимоий ривожлантириш талабларига мувофиқ бўлишни таъминлай олмаганлиги сабабини курсатинг

А. кадрлар тайёрлаш тизимининг демократик ўзгаришлар ва бозор ислохотлари талабаларига мувофиқ эмаслиги

В. ўқув жараёнининг моддий техника ва ахборот базаси етарли эмаслиги, юқори малакали педагог кадрларнинг етишмаслиги, сифатли ўқув-услугий ва илмий адабиёт ҳамда дидактик материалларнинг камлиги, таълим тизими, фан ва ишлаб чиқариш ўртасида пухта ўзаро ҳамкорлик ва ўзаро фойдали интеграциянинг йўқлиги

С. кадрлар тайёрлаш тизимининг демократик ўзгаришлар ва бозор ислохотлари талабаларига мувофиқ эмаслиги, сифатли ўқув-услугий ва илмий адабиёт ҳамда дидактик материалларнинг камлиги, таълим тизими, фан ва ишлаб чиқариш ўртасида пухта ўзаро ҳамкорлик ва ўзаро фойдали интеграциянинг йўқлиги

Д. кадрлар тайёрлаш тизимининг демократик ўзгаришлар ва бозор ислохотлари талабаларига мувофиқ эмаслиги, ўқув жараёнининг моддий техника ва ахборот базаси етарли эмаслиги, юқори малакали педагог кадрларнинг етишмаслиги, сифатли ўқув-услугий ва илмий адабиёт ҳамда дидактик материалларнинг камлиги, таълим тизими, фан ва ишлаб чиқариш ўртасида пухта ўзаро ҳамкорлик ва ўзаро фойдали интеграциянинг йўқлиги

7. “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” нинг иккинчи босқичи қайси йилларни ўз ичига олади?

А. 1997-2001

- В. 2001-2005
- С. 2002-2005
- Д. 2005-ва ундан кейин
- 8. Бакалавриат....

А. мутахассисликлар йўналиш бўйича фундаментал ва амалий билим берадиган, таълим олиш муддати камида тўрт йил давом этадиган таянч олий таълимдир.

В. мутахассисликлар йўналиш бўйича фундаментал ва амалий билим берадиган, таълим олиш муддати камида тўрт йил давом этадиган таянч олий таълимдир. давлат классификаторида белгиланган лавозимда ишлаш ҳуқуқига эга бўлади.

С. мутахассисликлар йўналиш бўйича фундаментал ва амалий билим берадиган, таълим олиш муддати камида тўрт йил давом этадиган таянч олий таълимдир. Бакалавр даражасига эга бўлган шахс олий таълим тизими йўналишдаги ўзи танлаган соҳа бўйича олий маълумотли мутахассис саналади ва давлат классификаторида белгиланган лавозимда ишлаш ҳуқуқига эга бўлади.

Д. аник мутахассислик бўйича фундаментал ва амалий билим берадиган, бакалавриат негизида таълим муддати камида икки йил давом этадиган олий таълимдир. Ундаги таҳсил якуний классификацион давлат аттестацияси ва магистрлик диссертациясини химоя қилиш билан нихоясига етказилади

9. Ўқитувчи нутқ маданиятига эга бўлиши унинг нутқи қуйидаги хусусиятларни ўзида акс эттира олиши керак.

А. нутқнинг равлонлиги; нутқнинг аниқлиги ва мантикийлиги; нутқнинг ифодавийлиги; нутқнинг софлиги унинг турли шева сўзларидан холи бўлиб, факат адабий тилда ифода этилиши: жаргон (муайян касб ёки соҳа мутахассисларига хос сўзлар), ворваризм (муайян миллат тилида баён этилаётган нутқда ўзига миллатларга хос сўзларнинг ўринсиз қўлланилиши), вульгаризм (ҳақорат қилиш, сўқишда қўлланиладиган сўзлар) ҳамда концеляризм (ўрин бўлмаган вазиятларда расмий нутқда сўзлар) сўзларидан холи бўлиши, ўқитувчи нутқи содда, равлон ва тушунарли бўлиши керак; нутқнинг бойлиги (сўзлаш жараёнида мақсадга мувофиқ тарзда хикматли сўзлар мақоллар ҳамда кўчирма гаплардан фойдалана олиш).

В. нутқнинг равлонлиги; нутқнинг аниқлиги ва мантикийлиги; нутқнинг ифодавийлиги; нутқнинг софлиги унинг турли шева сўзларидан холи бўлиб, факат адабий тилда ифода этилиши: жаргон (муайян касб ёки соҳа мутахассисларига хос сўзлар), ворваризм (муайян миллат тилида баён этилаётган нутқда ўзига миллатларга хос сўзларнинг ўринсиз қўлланилиши), вульгаризм (ҳақорат қилиш, сўқишда қўлланиладиган сўзлар) ҳамда концеляризм (ўрин бўлмаган вазиятларда расмий нутқда сўзлар) сўзларидан холи бўлиши, ўқитувчи нутқи содда, равлон ва тушунарли бўлиши керак;

С. нуткнинг равонлиги; нуткнинг аниклиги ва мантикийлиги; нуткнинг ифодавийлиги; нуткнинг софлиги унинг турли шева сўзларидан холи бўлиб, факат адабий тилда ифода этилиши: жаргон (муайян касб ёки соха мутахассисларига хос сўзлар), ворваризм (муайян миллат тилида баён этилаётган нуткда ўзига миллатларга хос сўзларнинг ўринсиз қўлланилиши), вульгаризм (хакорат килиш, сўкишда қўлланиладиган сўзлар) ҳамда концеляризм (ўрин бўлмаган вазиятларда расмий нуткда сўзлар) сўзларидан холи бўлиши, ўқитувчи нутки содда, равон ва тушунарли бўлиши керак; нуткнинг бойлиги (сўзлаш жараёнида мақсадга мувофик тарзда хикматли сўзлар мақоллар ҳамда кўчирма гаплардан фойдалана олиш) , ота –оналар билан мулоқотга киришиш

Д. нуткнинг равонлиги; нуткнинг аниклиги ва мантикийлиги; нуткнинг ифодавийлиги; нуткнинг софлиги унинг турли шева сўзларидан холи бўлиб, факат адабий тилда ифода этилиши: жаргон, вульгаризм (хакорат килиш, сўкишда қўлланиладиган сўзлар) ҳамда концеляризм (ўрин бўлмаган вазиятларда расмий нуткда сўзлар) сўзларидан холи бўлиши, ўқитувчи нутки содда, равон ва тушунарли бўлиши керак; нуткнинг бойлиги (сўзлаш жараёнида мақсадга мувофик тарзда хикматли сўзлар мақоллар ҳамда кўчирма гаплардан фойдалана олиш).

10. Сўнгги йилларда олимлар руҳий суст ривожланган болаларни клиник-психологик жиҳатдан қуйидаги хилларга бўлишни тавсия этадилар

- А. Конституционал; Соматоген; Психоген; Церебрал
- В. Конституционал; Соматоген; Психоген
- С. Конституционал; Соматоген; Церебрал
- Д. Конституционал; Психоген; Церебрал

2-топшириқ.

Бошланғич синф ўқувчилари учун типик хусусиятларни “Тоифалаш жадвали”да белгиланг.

ТОИФАЛАШ ЖАДВАЛИ

Тоифа-хусусият ва муносабатларни муҳимлигини намоён қилувчи (умумий) аломат.

Ажратилган аломатлар асосида олинган маълумотларни бирлаштиришни таъминлайди.

Тизимли фикрлаш, маълумотларни тузилмага келтириш, тизимлаштириш кўникмаларини ривожлантиради.

Бошланғич синф ўқувчиларининг хусусиятлари		
Бошланғич синф ўқувчиларининг физиологик хусусиятлари	Бошланғич синф ўқувчиларининг ёш хусусиятлари	Бошланғич синф ўқувчиларининг психологик хусусиятлари

3-топшириқ. Ўқитувчининг шахсий ва касбий сифатларини “ВЕНН ДИАГРАММАСИ” ёрдамида таққосланг.

ВЕНН ДИАГРАММАСИ - 2 ва 3 жиҳатларни ҳамда умумий томонларини солиштириш ёки таққослаш ёки қарама-қарши қўйиш учун қўлланилади.

Тизимли фикрлаш, солиштириш, таққослаш, таҳлил қилиш кўникмаларини ривожлантиради

2-амалий машғулот.

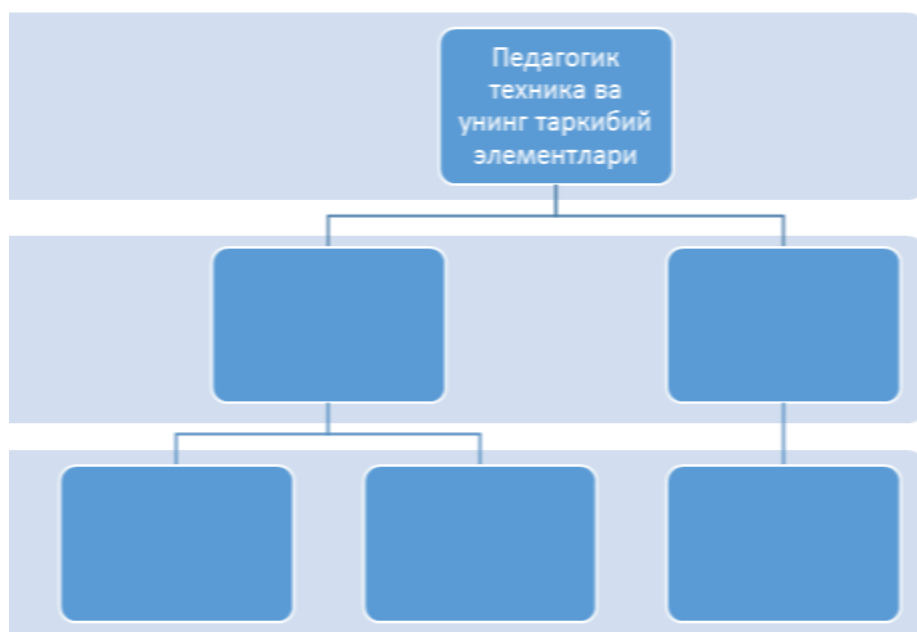
1-топшириқ.

“Педагогик техника ва унинг таркибий элементлари” мавзусида кластер тузинг

КЛАСТЕР

(Кластер-туғам, боғлам)-ахборот харитасини тузиш йўли- барча тузилманинг моҳиятини марказлаштириш ва аниқлаш учун қандайдир бирор асосий омил атрофида ғояларни йиғиш.

Билимларни фаоллаштиришни тезлаштиради, фикрлаш жараёнига мавзу бўйича янги ўзаро боғланишли тасаввурларни эркин ва очик жалб қилишга ёрдам беради

2- топшириқ. Тушунчани тўғри таҳрифини кўрсатинг.

- Педагогик маҳорат** – касбий фаолиятни ташкил этиш жараёнида педагог томонидан ўзлаштирилган орттирилган билим, кўникма ва малакалар мажмуи
- Педагогик ижод** – педагогик фаолиятда илғор тамойил ёки ғояни асослаш, янги йўл, усул ёки воситаларни тавсия қилиш, уларнинг амалиётга татбиқини таҳминлашга қаратилган ижодий ёндашув
- Педагогик новаторлик** – педагогнинг касбий жараёни самарали ташкил этишга йўналтирилган яратувчанлик фаолияти
- Педагогик билимдонлик** – педагогик фаолиятда орттирилган кўникма ва малакалар йиғиндиси бўлиб, у педагогик жараён самарадорлигини таҳминлайди
- Педагогик фаолият** – педагог томонидан касбий фаолиятнинг усталик, моҳирлик билан, санхаткорона ташкил этилишини таҳминловчи билим, кўникма ва малакалар мажмуи
- Педагогик техника** – педагогнинг шахс ва мутахассис сифатида муайян хулқ-атвор, одоб, муомала ва хатти-ҳаракат кўникма ҳамда малакаларини ўзлаштириш даражаси
- Педагогик тажриба** – педагогнинг касбий фаолиятни мавжуд ижтимоий талаб, ҳуқуқий меҳёр ва стандартларга мувофиқ ташкил этишга бўлган қобиллиги, касбий тайёргарлик даражаси

Педагогик маданият – педагог томонидан касбий мақсадга мувофиқ ташкил этиладиган тизимли ҳаракатларнинг муайян шакли

3- топшириқ. Тестларни ечинг.

1. “Педагогик маҳорат” фанининг вазифалари қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

а) талабаларни педагогик маҳоратнинг таркибий қисмларига доир назарий билимлар билан қуроллантириш; уларда педагогик фаолиятни оқилона ташкил этиш, педагогик жараёни самарали йўлга қўйиш кўникма ва малакаларини ривожлантириш;

б) талабаларнинг педагогик ҳамкорликни қарор топтириш технологияси борасидаги билимларни эгаллашларини таоминлаш; уларда педагогик одоб ва маданият сифатларини таркиб топтириш, педагогик қобилиятни шакллантириш;

с) талабалар томонидан педагогик мулоқот, педагогик назорат (такт), техника ва педагогик таосир кўрсатиш кўникма-малакаларини етарли даражада ўзлаштирилишини таоминлаш; бўлажак мутахассис сифатида талабаларда педагогик маданиятни шакллантириш;

д) барча жавоблар тўғри.

2. Педагогик маҳоратнинг энг муҳим таркибий қисмлари қайси жавобда тўғри келтирилган?

а) педагогик одоб, педагогик билимдонлик, педагогик қобилият, педагогик мулоқот маданияти, педагогик релаксация, коммуникатив таосир кўрсатиш қобилияти,

б) педагогик такт, педагогик техника, нутқ техникаси, педагогик ижодкорлик, педагогик тажриба, педагогик маданият.

с) а ва б жавоблар;

д) тўғри жавоб йўқ.

3. Педагогнинг касбий фаолиятини мавжуд ижтимоий талаб, ҳуқуқий меоёр ва стандартларга мувофиқ ташкил этишга бўлган қобиллиги, касбий тайёргарлик даражаси. Мазкур таориф педагогик маҳоратнинг қайси таркибий қисми моҳиятини ифодалайди?

а) педагогик одоб;

б) педагогик билимдонлик;

- с) педагогик техника;
- д) педагогик тажриба.

4. Педагогик билимдонлик негизида яна қандай сифатлар кўзга ташланади:

- а) педагогик одоб ва педагогик релаксация;
- б) педагогик тажриба ва педагогик техника;
- с) педагогик креативлик ва педагогик рефлексия;
- д) педагогик фаолият ва педагогик маданият.

5. Педагогик лойиҳалаш маданияти, касбий билимларни пухта ўзлаштириш маданияти, педагогик дунёқараш, фикрлаш маданияти, ҳис этиш маданияти, баҳолаш маданияти, мулоқот маданияти, ташкилотчилик қобилияти. Мазкур сифатларни умумлаштирган ҳолда қандай номлаш мумкин?

- а) педагогик маҳорат;
- б) педагогик техника;
- с) педагогик тажриба;
- д) педагогик маданият.

6. Педагогик одобнинг асосий шакллари қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

а) педагогнинг касбий вазифаси, педагогнинг ижтимоий мавқеи, педагогнинг ҳамкасблари ўртасидаги обрўси, педагогнинг масоулиятли ёндашуви;

б) касбий-педагогик бурч, педагогнинг ижтимоий мавқеи, педагогик обрў, педагогнинг масоулиятли ёндашуви;

с) касбий-педагогик бурч, педагогик адолат, педагогик мажбурият, педагогик обрў;

д) педагогик адолат, педагогнинг касбий вазифаси, педагогик мажбурият, педагогнинг ҳамкасблари ўртасидаги обрўси.

7. Педагогик мулоқотнинг асосий йўналишларини кўрсатинг.

а) педагогнинг алоҳида ўқувчи билан, бутун синф билан бўлган мулоқоти;

б) педагогнинг алоҳида ўқувчи орқали бутун синф билан мулоқоти, педагогнинг бутун синф орқали алоҳида ўқувчи билан мулоқоти.

с) педагогнинг алоҳида ўқувчи билан мулоқоти, педагогнинг алоҳида ўқувчи орқали бутун синф билан мулоқоти, бутун синф билан бўлган мулоқот, педагогнинг бутун синф орқали алоҳида ўқувчи билан мулоқоти.

д) барча жавоблар тўғри.

8. Ўқитувчи мулоқотининг асосий услублари қайсилар?

а) авторитар услуб, демократик услуб, либерал услуб;

б) авторитар услуб, демократик услуб, аноанавий услуб;

с) демократик услуб, аноанавий услуб, замонавий услуб;

д) оғзаки услуб, ёзма услуб, либерал услуб.

9. Педагогга хос бўлиб, педагогик фаолиятни оқилона ташкиллаштириш ва олиб борилишига имкон берадиган, амалий вазифаларнинг самарали бажарилишини таоминлашда аҳамиятли бўлган хусусиятлар нима деб аталади?

а) педагогик маданият;

б) педагогик маҳорат;

с) педагогик одоб;

д) педагогик қобилият.

10. Педагогик қобилият турлари қайси жавобда кўрсатилган?

а) педагогик кузатувчанлик, ўқувчилар характер сифатларининг тарбияланишига бўлган талабчанлик, ташкилотчилик қобилиятлари;

б) педагогик хаёл (фантазия), педагогик такт, ташкилотчилик қобилиятлари, нутқ маданиятига эғалик;

с) педагогик кузатувчанлик, педагогик хаёл (фантазия), характер сифатларининг тарбияланишига бўлган талабчанлик, педагогик такт, ташкилотчилик қобилиятлари, нутқ маданиятига эғалик;

д) тўғри жавоб йўқ.

11. Таолим олувчилар (ўқувчи, талаба, тарбияланувчи)ларнинг ҳиссиёт фаолиятини, руҳий-жисмоний кувватини ҳамда ишчанлик қобилиятини қайта тиклаш нима деб аталади?

а) педагогик эмпатия;

б) педагогик рефлексия;

с) педагогик релаксация;

д) педагогик антипатия.

12. Педагогга алоҳида ўқувчи (талаба, тарбияланувчи)га ҳамда таолим олувчилар жамоаларига педагогик таосир кўрсатиш методларини амалда

самарали қўллай олиш учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакалар мажмуи – бу ...

- а) педагогик маданият;
- б) педагогик маҳорат;
- с) педагогик тажриба;
- д) педагогик техника.

13. Пантомимика – бу ...

а) *юз мускулларининг ҳаракатлари орқали ўз фикри, ҳис-туйғулари, кайфиятини, шунингдек, мавжуд воқеликка нисбатан муносабатини ифодалаш;*

б) гавда, қўл ва оёқларнинг ҳаракати;

с) педагог томонидан баён этилаётган муайян фикрни алоҳида ажратиб кўрсатишга, маолум қиёфа орқали гавдалантиришга имкон берадиган гавда, қўл ва оёқларнинг ҳаракати;

д) тўғри жавоб йўқ.

14. *Юз мускулларининг ҳаракатлари орқали ўз фикри, ҳис-туйғулари, кайфиятини, шунингдек, мавжуд воқеликка нисбатан муносабатини ифодалаш нима деб номланади?*

- а) пантомимика;
- б) мимика;
- с) жест;
- д) сўзсиз ифода.

15. Ўпка, иккита бронх, трахея, кекирдак, бўғиз, ҳиқилдоқ, халқум, тишлар, лаблар, бурун бўшлиғи. Булар қандай органлар саналади?

- а) товуш ҳосил қилувчи органлар;
- б) нутқ ҳосил қилувчи органлар;
- с) ҳис-туйғуларни ҳосил қилувчи органлар;
- д) амалий хатти-ҳаракатларни ҳосил қилувчи органлар.

16. Дикция нима?

- а) сўзларнинг аниқ талаффуз қилиниши;
- б) сўзларнинг тўғри қўлланилиши;
- с) сўзларнинг кўчма маоно англатиши;

д) сўзларнинг туб маноси.

16. Ўқитувчи нутқининг шакллари қайсилар?

а) монолог, диалог, полилог;

б) диалог, ички монолог, ташқи монолог;

с) полилог, ички монолог, диалог;

д) тўғри жавоб йўқ.

3-амалий машғулот.

1-топшириқ. “ Педагогик технологиялар” мавзусида **Б/БХ/Б жадвалини тўлдириш**

Б/БХ/Б ЖАДВАЛИ- Биладан/ Билишни хоҳлайман/ Билиб олдим.

Мавзу, матн, бўлим бўйича изланувчиликни олиб бориш имконини беради. Тизимли фикрлаш, тузилмага келтириш, таҳлил қилиш кўникмаларини ривожлантиради.

Биладан	Билишни хоҳлайман	Билиб олдим

2- топшириқ. Педагогик технологияларнинг таърифлари бўйича концептуал жадвални тўлдириш.

КОНЦЕПТУАЛ ЖАДВАЛ - Ўрганилаётган ҳодиса, тушунча, фикрларни икки ва ундан ортиқ жиҳатлари бўйича таққослашни таъминлайди. Тизимли фикрлаш, маълумотларни тузилмага келтириш, тизимлаштириш кўник-маларини ривожлантиради.

3- топширик.

Таъриф муаллифлари	Таърифлар, тоифалар, хусусиятлар ва бошқ.					
	ЮНЕСКО томони	С.К.Исмагулова	Т.Н.Балло	Б.Л.Фабержа	Г.К.Селевко	Т.Я.Галперин
Педагогик технология бу-						

4-топширик. Анъанавий таълимни Т-жадвали ёрдамида таҳлил қилинг.

Т – жадвал - битта концепция (маълумот)нинг жиҳати ўзаро солиштириш ёки уларни (ха/йўқ, ха/қарши) учун. Танқидий мушоҳада ривожлантиради

<i>Анъанавий таълим</i>	
<i>Афзалликлар</i>	<i>Камчиликлар</i>

4-амалий машғу

ЛОТ.

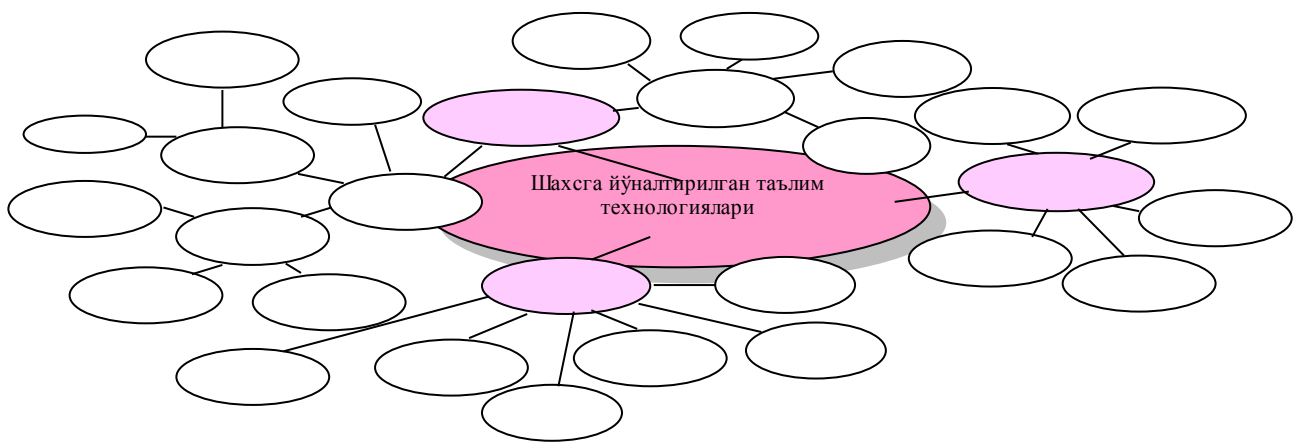
1-топширик. Педагогик технологияларнинг ўзига хос хусусиятлари мавзусида концептуал жадвал тузинг.

КОНЦЕПТУАЛ ЖАДВАЛ Ўрганилаётган ҳодиса, тушунча, фикрларни икки ва ундан ортиқ жиҳатлари бўйича таққослашни таъминлайди. Тизимли фикрлаш, маълумотларни тузилмага келтириш, тизимлаштириш кўник-маларини ривожлантиради.

Педагогик технологияларнинг ўзига хос хусусиятлари	Таҳрифлар, тоифалар, хусусиятлар ва бошқ.		
	Таҳлим жараёни модели	Таҳлим жараёни харитаси	Иловалар
Мазмуни			
Шакли			
Вазифаси			
Таркибий қисмлари			

2- топшириқ. Шахсга йўналтирилган таълим технологиялари бўйича кластер тузинг.

КЛАСТЕР (Кластер-тутам, боғлам)-ахборот харитасини тузиш йўли- барча тузилманинг моҳиятини марказлаштириш ва аниқлаш учун қандайдир бирор асосий омил атрофида ғояларни йиғиш. Билимларни фаоллаштиришни тезлаштиради, фикрлаш жараёнига мавзу бўйича янги ўзаро боғланишли тасаввурларни эркин ва очик жалб қилишга ёрдам беради.

1-топширик. Тест топшириқлари:

1. “Таълим шакларини такомиллаштириш вазифасини кўзлаган ўқитиш ва бошқаларни ўзлаштиришнинг барча жараёнларини техника ва инсон омилларида, уларнинг биргаликдаги ҳаракатлари воситасида яратиш, тадбиқ этиш ва аниқлашнинг изчил методи.” “Педагогик технология” тушунчасининг моҳиятини ифодаловчи мазкур таъриф муаллифи ким?
  - а) Т.Н.Балло
  - б) В.П.Беспалько
  - с) ЮНЭСКО;
  - д) У.Нишоналиев.
2. Таълим мақсадига эришиш жараёнининг умумий мазмуни, яони, аввалдан лойиҳалаштирилган Таълим жараёнини яхлит тизим асосида, босқичма-босқич амалга ошириш, аниқ мақсадга эришиш йўлида муайян метод, усул ва воситалар тизимини ишлаб чиқиш, улардан самарали, унумли фойдаланиш ҳамда таълим жараёнини юқори даражада бошқариш нима деб юритилади?
  - а) Таълим технологияси;
  - б) Таълим методи;
  - с) Таълим шакли;
  - д) Таълим воситалари.
3. Педагогик технологиянинг асосий муаммоси нима?
  - а) ўқувчини ҳар томонлама тарбиялаш асосида ватанпарвар шахсни тарбиялаш;
  - б) ўқувчига маонавий-ахлоқий сифатларни тарбиялаш орқали унинг етук шахс бўлиб етишишига эришиш;
  - с) ўқувчига билим бериш асосида унинг малакали мутахассис бўлиб етишини таоминлаш;
  - д) ўқувчи шахсини ривожлантириш орқали таълим мақсадига эришишни таоминлаш.
4. Таълим тизимини технологиялаштириш ғояси қачон ва қаерда шаклланган?
  - а) XX асрнинг ўрталарида Япония ва Ғарбий Европада;
  - б) XX асрнинг сўнггида Буюк Британия ва Японияда;

- с) XX асрнинг бошларида Ғарбий Европа ва АҚШда;
 д) XX асрнинг иккинчи ярмида Марказий Осиё ва Европада.
5. XX асрнинг 50-йилларида Таълим тизимида қандай ўзгариш содир бўлди?
 а) тизимда педагогик технологиялар қўлланила бошланди;
 б) тизимга техник воситалар жорий этилди;
 с) тизимда “педагогик техника” назарияси асосланди;
 д) тизимда Таълимни дастурлаш ғояси асосланди.
6. “Таълим технологияси” назарияси нечта босқичда шаклланди?
 а) тўрт босқичда;
 б) икки босқичда;
 с) беш босқичда;
 д) уч босқичда.
7. Педагогик технология тамойиллари қайси жавобда кўрсатилган?
 а) Таълим мазмунини инсонпарварлаштириш ва инсонийлаштириш; ўқитиб тадқиқ этиш, тадқиқ этиб ўқитиш; Таълимнинг узлуксизлиги; фаолиятли ёндашув;
 б) бир бутунлик, яхлитлик; асослилик (фундаментлик); маданиятни англаш (маданий ҳаётнинг ривожланишига мувофиқлик);
 с) а ва б жавоблар;
 д) тўғри жавоб йўқ.
8. Ўқув материалларини ўзлаштиришнинг қандай даражалари мавжуд?
 а) бошланғич, алгоритмик, эвристик, ижодий;
 б) бошланғич, умумий, ижодий, олий;
 с) алгоритмик, эвристик, тадқиқотчилик, ихтирочилик;
 д) жуда юқори, юқори, ўрта, қуйи.
9. Ўқитувчи ва ўқувчи ўртасидаги мулоқотнинг қандай методлари мавжуд?
 а) ижобий, салбий, барқарор;
 б) суст-ижобий, барқарор-ижобий, беқарор;
 с) суст-ижобий, салбий, либерал;
 д) тўғри жавоб йўқ.
10. Педагогик тизимнинг асосий элементлари (В.П.Беспалько ёндашувига кўра) қайсилар?
 а) ўқувчи; ўқитувчи, таълим -тарбия мазмуни;
 б) Таълим -тарбиянинг мақсади, ўқув жараёни;
 с) ўқитувчи ёки техник воситалар, Таълим -тарбиянинг ташкилий шакллари;
 д) ўқувчи, Таълим -тарбиянинг мақсади, таълим -тарбия мазмуни, ўқув жараёни, ўқитувчи ёки техник воситалар, таълим -тарбиянинг ташкилий шакллари.
11. Аниқ мақсадга ва ижтимоий ғояга асосланган ва ўқувчиларда маонавий-ахлоқий сифатларни шакллантиришга йўналтирилган педагогик фаолиятнинг ташкилий-техник жиҳатдан уюштирилиши қандай фаолият мазмунини ифодалайди?
 а) Таълим жараёнини технологиялаштириш;
 б) тарбия жараёнини технологиялаштириш;
 с) Таълим жараёнини лойиҳалаштириш;

д) тарбия жараёнини лойихалаштириш.

12. Педагогик технологиянинг ўзига хос муҳим хусусиятлари қайсилар?

а) илмийлик, амалийлик, тавсифийлик;

б) амалийлик, жараёнли, тизимлилик;

с) илмийлик, тизимлилик, изчиллик;

д) тавсифийлик, узвийлик, кетма-кетлик.

13. Педагогик паспорт нима?

а) педагогик (Таълим ва тарбия) жараёни бажарувчи ёки маолум объектга техник хизмат кўрсатувчи ўқитувчиларга тақдим этиладиган барча зарур маолумотлар, кўрсатмаларни ўз ичига олган ҳужжат;

б) педагогнинг олий маолумот ҳамда зарур касбий сифатларга эгаллигини тасдиқловчи ҳужжат;

с) Таълим ёки маонавий-маорифий тадбирнинг асосий кўрсаткичлари ва уларнинг технологик тавсифини ёритувчи ҳужжат;

д) тўғри жавоб йўқ.

14. Технологик хариталар қандай тайёрланади?

а) ҳар бир педагогик жараён учун алоҳида-алоҳида;

б) бир ўқув йилида ташкил этиладиган педагогик жараён учун алоҳида;

с) узлуксиз Таълим тизимининг маолум босқичи учун алоҳида;

д) ҳар бир синф (ёки гуруҳ) учун алоҳида.

15. Шахсга йўналтирилган технологияларнинг асосий турлари қайси жавобда берилган?

а) муаммоли ўқитиш, модул таълими, дастурий таълим, ривожлантирувчи таълим ;

б) ўйин технологиялари, интерфаол таълим , ҳамкорлик таълим и, табақалаштирилган таълим ;

с) индивидуал Таълим , масофавий Таълим , мустақил Таълим , инновацион Таълим ;

д) барча жавоблар тўғри.

5-амалий машғулот.

1-топшириқ. Педагогик парадигмалар ҳақида “НИЛУФАР ГУЛИ” чизмасини чизинг.

“НИЛУФАР ГУЛИ” чизмаси - муаммони ечиш воситаси. Ўзида нилуфар гули кўринишини намоён қилади. Унинг асосини тўққизта катта тўрт бурчаклар ташкил этади. Тизимли фикрлаш, таҳлил қилиш кўникмаларини ривожлантиради ва фаоллаштиради

- муаммони ечиш воситаси. Ўзида нилуфар гули кўринишини намоён қилади. Унинг асосини тўққизта катта тўрт бурчаклар ташкил этади.

Тизимли фикрлаш, таҳлил қилиш кўникмаларини ривожлантиради ва фаоллаштиради

	B	

	Z	

	C	

	D	

B	Z	C
D	A	F
G	H	Y

	F	

	G	

	H	

	Y	

2- топшириқ.

1. Ўзбекистон Республикасининг таълимга оид давлат сиёсати қандай тамойилларга асосланади?
2. Таълимнинг узлуксизлиги ва изчиллиги тамойили қандай маонони англатади?
3. Ўрта махсус касб-ҳунар таълимининг ихтиёрийлиги тамойилининг моҳияти нимадан иборат?
4. Таълим дастурларини танлашга ягона ва табақалаштирилган ёндашув тамойили ўзида қандай мазмунни ёритади?
5. Таълим тизимида давлат ва жамият бошқарувини уйғунлаштириш деганда нимани тушунаси?
6. “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури”да фаннинг узлуксиз таълим тизими фаолиятини ташкил этишдаги ўрни қандай баҳоланади?
7. Миллий дастур талабларига кўра ишлаб чиқаришнинг узлуксиз таълим тизими фаолиятини ташкил этишдаги роли қандай?
8. Узлуксиз таълим тизими фаолиятини йўлга қўйишда қандай йўналишлар устувор этиб белгиланган?
9. Республика таълим муассасаларининг фаолияти қандай маблағлар ҳисобига молиялаштирилади?
10. Пулли таълим хизматлари қандай шаклларда кўрсатилади?
11. Республика узлуксиз таълим тизими қандай таълим турлари негизда шаклланади?
12. Ўрта махсус, касб-ҳунар таълимининг асосий мақсади нима?
13. Мактабдан ташқари таълим қандай мақсадда ташкил этилади?
14. Ўқув дастурлари нима ва уларнинг қандай турлари мавжуд?
15. Ўқув режасида нималар акс этади?
16. Замонавий ўқитувчи қандай сифатларга эга бўлиши лозим?

3- топширик.

Мавзу юзасидан тест топшириклари:

1. Таълим мазмунининг очиқлиги, ўқув материаллари, таълим шакл ва методларининг хилма-хиллиги, ўқитишни ташкил этишда миллий-худудий хусусиятларнинг инобатга олиниши, тарбия жараёнининг демократик ғояларга мувофиқ ташкил этилиши Ўзбекистон Республикасининг таълимга оид давлат сиёсати қайси тамойилининг моҳиятини англатади?

- а) таълимнинг узлуксизлиги ва изчиллиги тамойилининг;
- б) таълим тизимининг дунёвий характерда эканлиги тамойилининг;
- с) таълим дастурларини танлашга ягона ва табақалаштирилган ёндашув тамойилининг;
- д) билимли бўлишни ва истеододни рағбатлантириш тамойилининг.

2. Республика ва жаҳон илм-фани ўртасида интеграцияни қарор топтириш ҳамда илмий ютуқлар ва кадрларни халқаро миқёсда алмашувини амалга ошириш миллий моделнинг қайси таркибий қисми томонидан амалга оширилади?

- а) давлат ва жамият;
- б) шахс;
- с) ишлаб чиқариш;
- д) фан.

3. “Кадрларга бўлган эҳтиёжни, шунингдек, уларнинг тайёргарлик сифати ва савиясига нисбатан қўйиладиган талабларни белгиловчи асосий буюртмачи” таорифи кадрлар тайёрлаш миллий моделининг қайси таркибий қисмига нисбатан айтилган?

- а) фан;
- б) узлуксиз таълим;
- с) давлат ва жамият;
- д) ишлаб чиқариш.

4. Узлуксиз таълим тизими фаолиятини йўлга қўйишнинг устувор йўналишларни белгиланг:

а) таълимнинг узлуксизлигини таоминлаш, маонавий-ахлоқий тарбия ва маорифий ишлар самарадорлигини ошириш, таълим жараёнини мазмунан ислоҳ қилиш, иқтидорли болалар ва истиқболли ёшларни қўллаб-қувватлаш, таълим тизимини самарали бошқариш;

б) педагог, илмий-педагог кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш, малакасини ошириш, касб-хунар таълими сифатини назорат қилиш тизимини шакллантириш, таълим тизимининг яхлит ахборот маконини вужудга келтириш, тизимнинг моддий-техник таомилотини яратиш, таълим тизимини молиялаш;

с) таълим хизмати кўрсатиш бозорини, ишлаб чиқариш ва таълим тизими интеграциялашувини, шунингдек, фан билан таълим жараёни алоқаларини ривожлантириш, таълим соҳасида ижтимоий кафолатларни таоминлаш, бу соҳани давлат томонидан қўллаб-қувватлаш, таълим ва кадрлар тайёрлаш соҳасида халқаро ҳамкорлик;

д) барча жавоблар тўғри.

5. Пулли таълим хизматлари қандай тартибда ташкил этилади?

а) таълим муассасаси ва жисмоний шахслар ўртасидаги шартнома асосида;

б) мавжуд қонунчилик талабларига мувофиқ лицензия асосида;

с) турли йўналишларда фаолият юритувчи таълим муассасалари ўртасидаги ўзаро келишувга мувофиқ;

д) халқаро ҳуқуқ талабларига мувофиқ.

6. Ўзбекистон Республикасида таълим қандай турларда амалга оширилади?

а) мактабгача, бошланғич, умумий ўрта, олий ва олий таълимдан кейинги таълим, кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш ҳамда мактабдан ташқари таълим;

б) мактабгача, умумий ўрта, ўрта махсус, олий ва олий таълимдан кейинги таълим, кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш ҳамда қўшимча таълим;

с) мактабгача, умумий ўрта, ўрта махсус, касб-хунар, олий ва олий таълимдан кейинги таълим, кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш ҳамда мактабдан ташқари таълим;

д) тўғри жавоб йўқ.

7. Таълим дастурларининг турлари қайси жавобда тўғри кўрсатилган?

а) намунавий, муқобил, ишчи, муаллифлик ва индивидуал дастурлар;

б) ижтимоий, таълимий, илмий, ўқув ва ҳамкорлик дастурлари;

с) бинар, тренинг, семинар, амалий ва илмий дастурлар;

д) илмий, таълимий, ижтимоий, бинар ва тренинг дастурлари.

8. Ўқув режасида нима акс этади?

а) синф (гуруҳ)лар бўйича ўрганилиши лозим бўлган ўқув предметлари;

б) синф (гуруҳ)ларда ўқитиладиган ўқув предметлари учун ажратилган ҳафталик соатлар;

с) синф (гуруҳ)лар бўйича ўрганилиши лозим бўлган ўқув предметлари, ўша предмет учун ажратилган ҳафталик соатлар;

д) синф (гуруҳ)ларда ўқув предметлари бўйича машғулотларни олиб борадиган ўқитувчилар.

9. Ўқитувчи ўзида қандай сифатларни акс эттира олиши лозим?

а) билиш, ижодкорлик, раҳбарлик, етакчилик ва назоратчилик сифатлари;

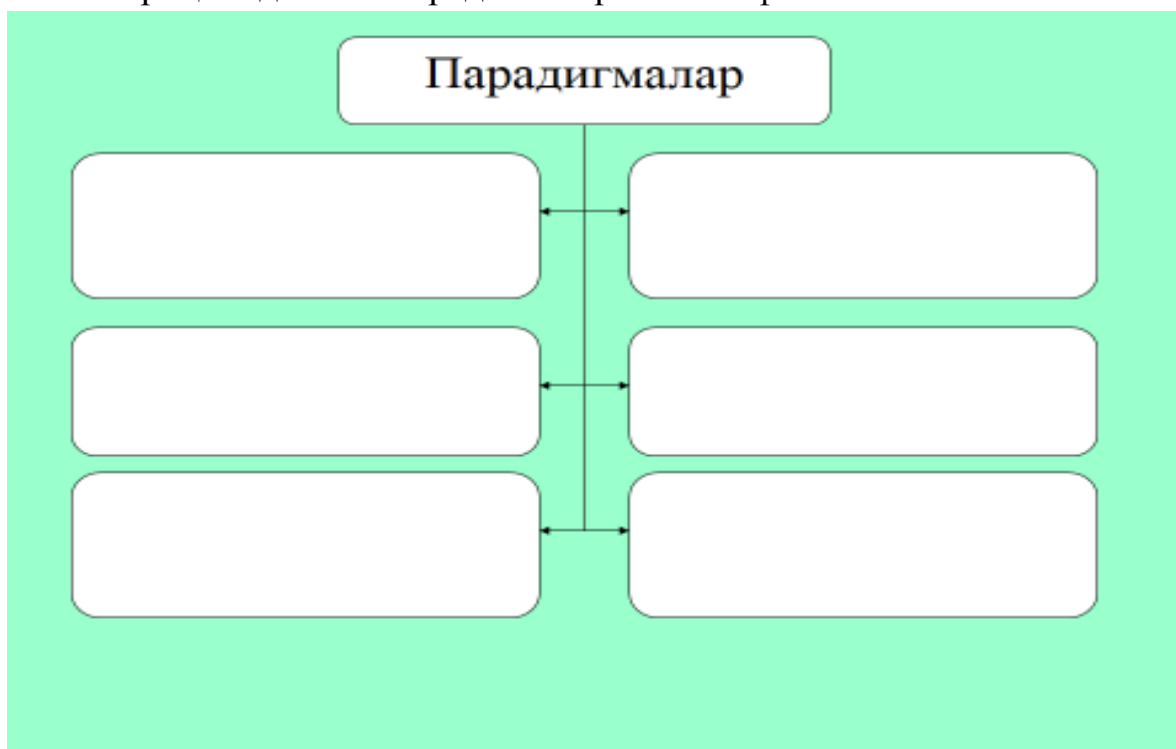
б) касбий, шахсий, педагогик, психологик ва раҳбарлик сифатлари;

с) ташкилотчилик, ташаббускорлик, ижодкорлик, изланувчанлик ва тадқиқотчилик сифатлари;

д) касбий, ташкилотчилик, мулоқотга киришувчанлик, ўқувчилар жамоасига раҳбарлик, бошқарувчилик, иш юрита олиш, ижодий фаолиятни ташкил эта олиш, тадқиқотчилик ва воқеликни тўғри баҳолай олиш сифатлари.

6-амалий машғулот.

1-топшириқ. Педагогик парадигмаларни таснифланг

2- топшириқ. Саволларга жавоб беринг.

1. “Технология” тушунчаси қандай маонони англатади?
2. Педагогик технология деганда шахсан Сиз нимани тушунасиз?
3. “Педагогик техника” негизида қандай амалий ҳаракатлар ташкил этилган?
4. “Таълим технологияси” назарияси қандай босқичларда шаклланди?
5. Таълим жараёнини технологик лойиҳалаш нима?
6. Педагогик технология тамойиллари қайсилар?
7. Таълим технологияларидан бирини танлашда нима назарда тутилиши зарур?
8. Педагогик технологиянинг асосий вазифалари нималардан иборат?
9. Педагогик технологиялар қандай турларга бўлинади?
10. Ўқитувчи ва ўқувчи ўртасидаги мулоқотнинг қандай методлари мавжуд?
11. Педагог фаолиятининг мазмунини ёритувчи омиллар қайсилар?
12. Таълим жараёнини лойиҳалаштириш қандай босқичларда кечади?
13. Педагогик технологияларнинг муҳим белгиларни кўрсатинг.
14. Шахсга йўналтирилган таълим нима?

3-топшириқ. Тест топшириқлари:

1. “Таълим шаклларини такомиллаштириш вазифасини кўзлаган ўқитиш ва бошқаларни ўзлаштиришнинг барча жараёнларини техника ва инсон омилларида, уларнинг биргаликдаги ҳаракатлари воситасида яратиш, тадбиқ этиш ва аниқлашнинг изчил методи.” “Педагогик технология” тушунчасининг моҳиятини ифодаловчи мазкур таориф муаллифи ким?

- а) Т.Н.Балло
- б) В.П.Беспалько
- с) ЮНЭСКО;
- д) У.Нишоналиев.

2. Таълим мақсадига эришиш жараёнининг умумий мазмуни, яони, аввалдан лойиҳалаштирилган таълим жараёнини яхлит тизим асосида, босқичма-босқич амалга ошириш, аниқ мақсадга эришиш йўлида муайян метод, усул ва воситалар тизимини ишлаб чиқиш, улардан самарали, унумли фойдаланиш ҳамда таълим жараёнини юқори даражада бошқариш нима деб юритилади?

- а) таълим технологияси;
- б) таълим методи;
- с) таълим шакли;
- д) таълим воситалари.

3. Педагогик технологиянинг асосий муаммоси нима?

а) ўқувчини ҳар томонлама тарбиялаш асосида ватанпарвар шахсни тарбиялаш;

б) ўқувчига маонавий-ахлоқий сифатларни тарбиялаш орқали унинг етук шахс бўлиб етишишига эришиш;

с) ўқувчига билим бериш асосида унинг малакали мутахассис бўлиб етишини таоминлаш;

д) ўқувчи шахсини ривожлантириш орқали таълим мақсадига эришишни таоминлаш.

4. Таълим тизимини технологиялаштириш ьояси қачон ва қаерда шаклланган?

- а) XX асрнинг ўрталарида Япония ва Ғарбий Европада;
- б) XX асрнинг сўнггида Буюк Британия ва Японияда;

- с) XX асрнинг бошларида Ёарбий Европа ва АҚШда;
- д) XX асрнинг иккинчи ярмида Марказий Осиё ва Европада.

5. XX асрнинг 50-йилларида таълим тизимида қандай ўзгариш содир бўлди?

- а) тизимда педагогик технологиялар қўлланила бошланди;
- б) тизимга техник воситалар жорий этилди;
- с) тизимда “педагогик техника” назарияси асосланди;
- д) тизимда таълимни дастурлаш ыояси асосланди.

6. “Таълим технологияси” назарияси нечта босқичда шаклланди?

- а) тўрт босқичда;
- б) икки босқичда;
- с) беш босқичда;
- д) уч босқичда.

7. Педагогик технология тамойиллари қайси жавобда кўрсатилган?

а) таълим мазмунини инсонпарварлаштириш ва инсонийлаштириш; ўқитиб тадқиқ этиш, тадқиқ этиб ўқитиш; таълимнинг узлуксизлиги; фаолиятли ёндашув;

б) бир бутунлик, яхлитлик; асослилик (фундаментлик); маданиятни англаш (маданий ҳаётнинг ривожланишига мувофиқлик);

- с) а ва б жавоблар;
- д) тўғри жавоб йўқ.

8. Ўқув материалларини ўзлаштиришнинг қандай даражалари мавжуд?

- а) бошланьич, алгоритмик, эвристик, ижодий;
- б) бошланьич, умумий, ижодий, олий;
- с) алгоритмик, эвристик, тадқиқотчилик, ихтирочилик;
- д) жуда юқори, юқори, ўрта, қуйи.

9. Ўқитувчи ва ўқувчи ўртасидаги мулоқотнинг қандай методлари мавжуд?

- а) ижобий, салбий, барқарор;
- б) суст-ижобий, барқарор-ижобий, беқарор;
- с) суст-ижобий, салбий, либерал;

д) тўғри жавоб йўқ.

10. Педагогик тизимнинг асосий элементлари (В.П.Беспалько ёндашувига кўра) қайсилар?

а) ўқувчи; ўқитувчи, таълим-тарбия мазмуни;

б) таълим-тарбиянинг мақсади, ўқув жараёни;

с) ўқитувчи ёки техник воситалар, таълим-тарбиянинг ташкилий шакллари;

д) ўқувчи, таълим-тарбиянинг мақсади, таълим-тарбия мазмуни, ўқув жараёни, ўқитувчи ёки техник воситалар, таълим-тарбиянинг ташкилий шакллари.

11. Аниқ мақсадга ва ижтимоий ʙояга асосланган ва ўқувчиларда маонавий-ахлоқий сифатларни шакллантиришга йўналтирилган педагогик фаолиятнинг ташкилий-техник жиҳатдан уюштирилиши қандай фаолият мазмунини ифодалайди?

а) таълим жараёнини технологиялаштириш;

б) тарбия жараёнини технологиялаштириш;

с) таълим жараёнини лойиҳалаштириш;

д) тарбия жараёнини лойиҳалаштириш.

12. Педагогик технологиянинг ўзига хос муҳим хусусиятлари қайсилар?

а) илмийлик, амалийлик, тавсифийлик;

б) амалийлик, жараёнли, тизимлилик;

с) илмийлик, тизимлилик, изчиллик;

д) тавсифийлик, узвийлик, кетма-кетлик.

13. Педагогик паспорт нима?

а) педагогик (таълим ва тарбия) жараёни бажарувчи ёки маолум объектга техник хизмат кўрсатувчи ўқитувчиларга тақдим этиладиган барча зарур маолумотлар, кўрсатмаларни ўз ичига олган ҳужжат;

б) педагогнинг олий маолумот ҳамда зарур касбий сифатларга эгаллигини тасдиқловчи ҳужжат;

с) таълим ёки маънавий-маорифий тадбирнинг асосий кўрсаткичлари ва уларнинг технологик тавсифини ёритувчи ҳужжат;

д) тўғри жавоб йўқ.

14. Технологик хариталар қандай тайёрланади?

а) ҳар бир педагогик жараён учун алоҳида-алоҳида;

б) бир ўқув йилида ташкил этиладиган педагогик жараён учун алоҳида;

с) узлуксиз таълим тизимининг маолум босқичи учун алоҳида;

д) ҳар бир синф (ёки гуруҳ) учун алоҳида.

15. Шахсга йўналтирилган технологияларнинг асосий турлари қайси жавобда берилган?

а) муаммоли ўқитиш, модул таълими, дастурий таълим, ривожлантирувчи таълим;

б) ўйин технологиялари, интерфаол таълим, ҳамкорлик таълими, табақалаштирилган таълим;

с) индивидуал таълим, масофавий таълим, мустақил таълим, инновацион таълим;

д) барча жавоблар тўғри.